

VETENSKAPSSOCIETETEN
I LUND
ÅRSBOK

1994

Vetenskaps societeten
i Lund
Årsbok 1994

*Yearbook of
the New Society of Letters
at Lund*

Lunds University Press

*Redaktör: Anders Grönvall, Sjögatan 6,
S-223 63 Lund, tel 046-12 35 79*

Formgivning: Lars Tempte

*Omslagsbilden visar en detalj från aulan i Universitetshuset,
efter restaureringen.*

*Det joniska kapitälet är gjutet i Lund under Axel Nymans ledning.
Förgyllningen utgöres av slagmetall.*

Foto av Ola Terje, februari 1986

Art nr 20432

ISBN 91-7966-378-8

Wallin & Dalholm 1996

Innehåll

Artiklar

- 5 *Torsten Burgman: Fönsterkrossningen i Dekanhuset i Lund*
1716
- 22 *Klas Lithner: Den litterära mejeristen*
- 33 *Jöran Mjöberg: Fantastiska rättegångar i fiktionsform*
- 72 *Esaias Tegnér: Om den esopiska fabeln*

Minnesord

- 91 Wilhelm Penser av *Kjell Å. Modéer*
- 97 Bengt Loman av *Gösta Holm*
- 109 Einar Hansen av *Carl Fehrman*
- 115 Bertil Malmberg av *Gösta Bruce*

Vetenskaps societeten i Lund

- 121 Matrikel
- 133 Verksamhetsberättelse 1993
- 135 Räkenskaper
- 138 Stadgar
- 142 Skriftförteckning

Torsten Burgman

Fönsterkrossningen i Dekanhuset i Lund 1716

*Processen mellan
Ida Silfverskiöld och
studenten Anders Holzberg*

Om Ida Catharina Silfverskiölds liv förmåler bevarade källor föga. Inga brev av hennes hand är bevarade. Hon föddes i Lund 1672 och föräldrarna var professorn i juridik vid Lunds nygrundade universitet Nils Andersson Hyltenius (han skrev sig själv vid denna tid Nicolaus eller Niclas Hylteen) och hans maka Abela von Kemften. Abela var av dansk-tysk släkt och fadern var civil ämbetsman på Fyn.¹

Ida döptes i mars 1672 i Lund och var Hyltenius äldsta barn – makarna hade gift sig 30 maj 1671. Ida hade förnäma faddrar, nämligen riksrådet Knut Kurck, baron Knut Posse (en student), curatoren Doctor Christian Foss, professor Caspar Weisser, jungfru Anna Maria Winstrup (dotter till biskopen i Lund Peder Winstrup), juridikprofessorn Herman Pufendorfs fru och professor Christoffer Rostius fru.

När kriget mellan Danmark och Sverige brutit ut 1675 och en dansk armé landstigit följande år begav sig professor Hyltenius, liksom övriga svenska kollegor, till Malmö, dit han anlände den 3 juli 1676. Hans hustru Abela stannade i huset i Lund, det s k Dekanhuset, ännu bevarat på Kulturen. Hyltenius hade köpt detta av vännen och kollegan Knut Hahn, som befordrats till kyrkoherde i Ronneby 1671. Köpet hade finansierats genom lån från Aeryleanska stipendiet.

Under Malmö belägring sökte Abela, i juli månad 1676, kontakt med sin make vid stadsporten. Detta uppdagades av generalguvernören och fältmarskalken Fabian von Fersen, som lät soldater fasttaga Abela och professorn, som begivit sig att träffa sin sjuka hustru. Fersen tilltalade skymfligt Hyltenius och anklagade honom för att ha sökt undfly och vara trolös mot sin kung, och förhör anställdes med den

Torsten Burgman

danskfödda Abela, som dock tilläts återvända till Lund, där av allt att döma Ida och hennes två år yngre bror Nils vistades. Abela var gravid och födde i november 1676 en dotter, Anna Sofia.

Efter slaget vid Lund i början av december kunde Hyltenius återvända till Lund. Hans hustru dog någon gång under första halvdel av 1677.

Hyltenius bortfördes 31 maj 1677 från sitt hem och sina tre moderlösa barn till fångenskap i Köpenhamn. Han berättar i ett brev till det danska krigsrådet Meyer, daterat 21 juli, om hur han bortrövades av överste Schwanewedel, Hyltenius lösgavs på sommaren 1677 och befann sig i augusti i Malmö. Hans vedersakare Fabian von Fersen hade då avlidit, efter att ha lyckosamt försvarat Malmö mot ett stormningsförsök av danska trupper. Karl XI:s förtrogne rådgivare Johan Gyllenstierna befann sig emellertid i staden och sände professorn till kungen för att rapportera om läget i Köpenhamn. Troligen kunde Hyltenius då söka upp sina barn i Lund på väg till monarken, som vistades i Norrvidinge. Yngsta dottern avled 1677, ovisst när. Ida var vid detta tillfälle fem år och brodern Nils 3 år. Inga uppgifter finns om Ida under de närmaste åren, men troligen vistades hon och brodern hos fadern Hyltenius i Lund och på den av honom förvärvade egendomen Tågerup.

Från 1687 hade den av kungliga kommissionsuppdrag upptagne professorn som ersättare, e o professor Ehrenborg som hade disputerat för professor Hyltenius 1686. Före faderns adlande kallade han sig Rickard Gädda. Han gifte sig 1690 med den då 18-åriga Ida. Äktenskapet kom att vara i tio år. Ehrenborg, som utnämnts till ordinarie professor 1696, dog på sommaren 1700. Änkan Idas tryckta inbjudan till deltagande i begravningen är bevarad i ett exemplar sänt till fadern på Tågerup. Professor Hyltenius synes ha överlåtit Dekanhuset till svärsonen och dottern. Ida gifte om sig 1705 med majoren Mårten Gustaf Scharp. Denne dog i Ukraina under Karl XII:s fälttåg i Ryssland.

I sitt första äktenskap med Rickard Ehrenborg fick Ida fyra barn, varav två nådde mogen ålder, nämligen Jöns Mikael, född 1691, och Abela Juliana, född 1695. Den förre gift med Maria Charlotta Ödell blev överstelöjtnant och dog 1754, den senare gifte sig med majoren Anders Ödell eller Ödla, och dog 1747.

I sitt andra äktenskap hade Ida Silfverskiöld en dotter Mortana (1707–1772), gift med kaptenen Johan Cavallius (1693–1754).²

Ida Silfverskiöld bodde kvar i Dekanhuset i Lund under 1710-talet.

Fig. 1. Dekanuset på Kulturen i Lund. Trappan leder upp till det rum, med Lunds äldsta bevarande eldstad, där freden i Lund sannolikt ingicks. Till Dekanuset, ursprungligen beläget där konditori Lundagård nu ligger, hörde ursprungligen även träbyggnader. Foto: T. Burgman.

Där inträffade 1716 en händelse, som ledde till rättsak. Studenten, kyrkoherdesonen, sedermera prästen i Vessigebro, Johan Holzberg 1694–1735 hade anlagats av Ida Silfverskiöld för att ha slagit in fönster i hennes hus, och han drog henne inför Kämnrådet (en

Torsten Burgman

domstol för smärre saker), för "oanständige utlåtelser". De bevarade protokollen från rättegången i Kämnrådet och senare Rådstugurätten, språkligt intressanta men svårlästa, ger en intressant inblick i förhållandena i småstaden Lund i början av 1700-talet.³

Ida Silfverskiöld flyttade småningom till Stora Kölaboda i Göteryd socken, där dottern Abela Julianas make Anders Ödell hade sitt majorsboställe. Ida dog 47 år gammal 1739 och begravdes i Göteryds kyrka.

Protokollen återfinns i Lunds Landsarkiv. Kämnrådsprotokollen finns i avskrift i Lunds universitets arkiv, i universitetsbiblioteket. De här medtagna utdragen har transkriberats av arkivarien, fil lic Torgny Bondestam, Borås.

Fig. 2. Stora Kölaboda majorsboställe, som Ida Silfverskiölds svärson innehade och där Ida bodde på äldre dagar. Foto: T. Burgman.

Fönsterkrossningen i Dekanhuset i Lund 1716

*Extrakt af Lunds Stads Kämnärsrätts
Protokoll hållit den 27 aprilis 1716*

Silfwerskiöld-Holtzberg 1

- S 1 S. dag förehades dhen Sak, som Studiosus D:nus Johannes Holtzberg sistl:nd d 24 hujus instämt emot Wälborna Fru Ida Chatarina Silfwerskiöld angående oanständige utlätelser, samt beskyllning att D:nus Holtzberg natten emillan d 18 ok 19 hujus skall inslaget dess fönster, som protocollet af *samma* dato ok den då ingifne Citationen wijdare omförmähler. Hwilken Sak i laga tid ey skall blefvit Swarande Parten kundgiord, som protocollet äfvwen omförmähler. Inställandes sig nu, såwäll kärande parten D:nus Holtzberg som Swaranden Wälborna Fru Ida Chatarina Silfwerskiöld.
- 15 Bewijsandes D:nus Holtzberg sig till wittne i Saken instämma låtet Wälborne Jungfru Abela Juliana Ehrenborg ok Studenten S. Dune, med hwilka han will bewijsa sin tahlan ok orsaken der
- 20 till.
Wälboren Fru Silfwerskiöld begärde dät D:nus Holtzberg wille bewisa denne sin tahlan utlåtandes sig der jemte dät
- S 2 D:nus Holtzberg med berådt mode inkommet i dess huus, hwilka senare ord D:nus Holtsberg begärade måtte komma till protocols. Wittnen påoptes
- 5 ock war allenast tillstädes Studiosus S. Dune, som af Rector Magnifico instämnd är, men Wälb:en Jungfru Ehrenborg war icke tillstädes, utan Fru Silfwerskiöld, som dess Moder, framlade dess attest.
- 10 Studiosus Dune aflade wittnes Eden, sedan intet jäf emot honom giordes, ock dher effter wittnade: Att Wälborne Fru Silfwerskiöld hade D:nus Holtzberg suspect,

Torsten Burgman

- att han wetat, hvem som sönderslaget dess
15 fönster, aff orsak, att den som sönderslagit
fönstren, gick in till Madam Anna
Sahl. H:r Matthises, hwarest D:nus Holtzberg
har sitt logement, ok lius war tänt i
dess *kammar* den tijden, som war kl 12
20 om natten, då ok Wälb:ne Fru Silfwerskiöldz
pigor skohla hört Hotzberg säja det wara rätt,
att fönstren insloges, hwilket huru wijda
det så war eller ey, wet han icke. Fredagen
- S 3 effter som fönstren natten emillan Onsdagen
ok torsdagen förut, woro inslagne, kom D:nus
Holtzberg för middagen på dess *kammar*, då
dhen lilla Wälb:ne Fruns Jungfru datter wille
5 gå neder, att berättta sin Fru Moder, att D:nus Holtz-
berg war på hans *kammar*, så förböd hon Jung-
frun få gå neder, men elljest icke
10 der på Holzberg sade sig willja gå neder
af *Kammaren*, imedlertijd gik dhen lilla
Jungrun neder till sin fru Moder, ok kom
straxt upp igen, säjandes det *henner*
Fru *Mamma* war der neder i förstugun
15 om D:nus Holtzberg wille komma dijt neder
hwar på Holtzberg swarade, att Frun hade
icke längre till honom änn han till
henne, der på Frun upkom på *kammaren*
ok i det Frun gick in, gick han uth, ok
20 när han litet waret *inne* på Studiosi
Busks *kammar*, kom dess Discipel Fru
Silfwerskiölds Sohn, effter honom, bedan-
de honom komma in till D:num Holtzberg,
dät han ok gjorde, ok när han då kom in,
25 säjer Holtzberg, iag tager dig Bror Dune
till wittne, att Frun beskyller mig att
hafwa inslaget dess fönster, då han
frågade hwad han skulle wittna, som ingen-
S 4 ting hört, emädan han då först kom in, frågandes
der på D:nus Holtzberg Wälb:ne Frun om hon

- icke beskyllde honom att hafwa inslaget dess
fönster, då Frun swarade nej, men en skiälm
5 sade hon, hade dem inslaget, då Holtzberg
sade det war en braf karl, Wälb:ne Frun
åter påstod, att det war en skiälm, men
Holtzberg sade dät war en braf karl, hwil-
ka ord å bägge sidor åtskillige gånger repe-
10 terades. Hwar effter Frun sade, att sådan Musi-
qve, som Holtzberg tillförrenne fört hade, borde
han föra för Cannallie, der på Holtzberg
swarade, dät han ment, dät han så giorde, då
Frun sade hunt hunswott, gick så åter
15 in på Busks kamer igen, ok stod der litet, då
Busk sade iag tror att Jungfrun nu är der inne
hwar på han åter gik in på sin kammar ok förnam
så wara, att Jungfrun war der inne, kunnandes
icke egentl. observera hwad ord som föllo
20 för inkommandet, men hörde straxt
att Frun repeterade de förra orden att en skiälm
inslaget fönstren, ok dhen hon såg stå på gatan
dhen beskyllde hon, hwar på Holtzberg swara-
de, iag hörde Frun skiälde honom för lappa-
25 re ok prackare, då Frun sade nej, dät
beth bättre på, iag skiälde honom för Tiuf ok
skiälm, hwar till Holtzberg åter swarade, iag
erindrar mig, att Frun sade det fanen
- S 5 stod hoos honom, men iag tänkte, gud gifwe han
tar mig icke, hwar med Holtzberg gik ut, säljan-
de Adieu Fru Ehrenborg, helsa neder. Wejdare
erindrar wittnet på D:ni Holtzbergs begäran, att
5 Wälborne Frun förbudet det Holtzberg icke måtte
komma i dess Huus, med utlåtande, att der
Holtzberg komme dijt, skulle hon drifwa wittnet
från sig. Hade intet wijdare att berätta
hwarför sedan parterne intet hade något ho-
10 nom att tillfråga, ok dess införde berät-
telse för honom war uppläsen, han giorde
afträde.

- Wälboren Fru Silfverskiöld begäre det dess Jungfru
dåtters Jungfru Abela Juliana Ehrenborgz
- 15 attest måtte upläsas ok inprotocolleras, hwilket
ok skiedde, lydande som fölljer: Wed iag kom
uti förstugun ok gik förbj trappan, så hörde iag att
Mamma talte med Holtzberg, ok det första ordet iag
hörde honom säga, war det iag wet wäll, att gud hörer
- 20 änkiors böner, ok de förmå mycket, men intet tår-
ka änkiors böner, ok när iag hörde det så gick iag
upp ok tänkte till att öfwertahla min Mamma
att gå ifrån honom, ty iag hörde wäll på det för-
sta ordet han war intet wettig, ok wed iag kom
- 25 på kammaren så sade M. Holtzberg ju ja fru Ehren-
borg tro mig Ni skall betahlat, mamma swarade
hwad will Ni giöra mig, ty om Ni slår mina
fönster ut, si gör Ni mig ändå intet huusfattig
der med, ok iag är intet rädder för Er, men
- S 6 dät säger iag en hunswott har slagit mina fönster
ut ok det slår mig alldrig fehlt Ni wet ju hwem
ok dhe såg där war lius uti Er Kammar
- 5 ok Ni skrattade ok sade det war rätt. Holtz-
berg sade iag giorde så ok det war en braf karl
som slog dhem uth, ok han giorde rätt. Mamma
sade Nej det är ett skiälmestycke att slå
fönster ut, altså war det en skiälm som giorde
- 10 det, ok iag såg honom komma ifrån Anna Matthi-
ses hörne, ok iag sade ath honom iag ser wäll
war Ni står, har Ni icke giort en wacker mandat, nej,
tro säkert Ni har giort det utan raison, derföre
har ni satan med Er i faggorne ok står hoos Er.
- 15 Holtzberg swarade, än om det war iag, så tror Ni mig till
ha slagit edra fönster ut, ty det war iag der stod ok iag
hörde wäll Ni kallade mig för en lappare ok Ni sade tro
säkert satan står hoos dig, då tänkte iag, red mig sielf
så ackta han tar mig icke. Mamma swarade, kan ske
- 20 om det war Ni eller hwem det war wet iag intet,
men den der stod på gatan den har slagit mina
fönster ut, ty hade han intet warit skylldig, så hade

- han intet taget emot sådana beskyllningar ok intet
swarat, utan när han märkte mina pigor kom ut
25 så smög han in. Holtzberg ropade mig till wittne
med Mon. Dune, ok sade *mamma* hade beskyllat
honom ok han frågade *mamma* beskyllar Ni mig. *Mamma*
sade den der stod på gatan, men om det war Ni det
wet iag intet, men det war ey så mycket att undra
30 om iag så hade giort, ty iag minss wäll dhen wackra
Musiqven Ni förde för mitt huus, hwilken Ni bort
föra för *Cannallie* ok icke för ärligt Huus. Holtzberg
- S 7 ja iag menar iag gjorde så det war dät sista ordet iag hörde,
för iag gick neder effter iag orkade intet längre
höra Holtzbergs owett, hwilket war(?) mitt(?) största(?). Detta
will iag med min Ed betyda.
- 5 Abela H Ehrenborg.
Wälb:na Frun begärte som ock påstod att D:nus Holtzberg, som
dess wederdehloman måtte med Ed betyda, att han hwarken
sielf inslaget eller inslå låtet dess fönster, ok ey heller
wet hwem som dem inslaget. ok begärer att Hjortzberg
10 wille wisa hwad hon är för en änkia effter han sagt,
dät hon icke är någon rätt änkia.
D:nus Holtzberg utlät sig en slik Ed tryggel. kuna
aflägga, emädan han är alldeles oskyll-
dig, ock som wälb:ne Frun ey ytterligare
15 sådant påstod, så skiedde dät ok, således
att Holtzberg med hand å book wid
Gud tillstod, det han icke inslaget el:r
inslå låtet, mindre wet hwem som
dess fönster inslaget, wijdare än
20 wid det tillfället han nyhl. war kommen
från Bröllopet hoos H:r Professoren
Stridzberg, såg 2:ne personer på gatan
men kiände dhem icke.
Wälb:ne Frun påstod att D:nus Holtzberg äfwen måtte
25 bewisa, att hon är *cannallie*.
D:nus Holtzberg swarar, att han icke kallat Frun
för *Cannallie*, utan effter orden, ment, ok
som han redan ljet det straff som af Consistorio

S 8 här på icke tahlas bör.

Wälb:ne Frun påstår plikt för där Holtzberg debiterat henne för Canaille likmätigt Dunes wittnesmåhl.

Holtzberg itererat sitt förra.

5 Såsom wälborne fru Ehrenborgz attest måtte beedigas, altså differeras med denne Saken till nästa kämnärs dag, hwilket när det parterna tillsades, utlät sig D:nus HOLTzberg, det han icke påstår någon Ed af Jungfru Ehrenborg, som han lijka fult agnoscerar dess attest, utom Eds af-

10 läggande, med utlåtande om änkian som Frun omtalt, så war hwarken hans ordel:s mening att Wälborne Frun icke woro en rätt änka, utan att Herren icke hörer sådana änkiors böner, som af ifwer önska ont emot en skyllidig, effter dhe äro icke rätta.

15 Parterne tillspordes om dhe hafwa något wijdare att andraga, hwarpå swarades nej, widare än så then ena som andra påminte om sine påwågade Expenser, warandes Fru Silfwerskiöld nögd med hwad Rätten pröfwar skiäligt henne tillägna, men D:nus Holtzberg förbehölt sig inom-

20 ma med förteckning på sine. Hwarmed sedan protocollet upläset blef, dessa parter gjorde afträde ok försäkrades om kämners Rättens utslag med första.

Ex protocollo

7 ach. Melander

Not:s Civil:s Lund:s

Kämnärsrätten behandlade ärendet även den 11 maj och 18 maj. John Holzberg frikändes men var inte nöjd med utslaget, då enligt hans mening Ida Silfwerskiöld borde ha fällts för "grove och neslige skjälsord". Holzberg överklagade till Rådstugurätten, som den 4 juni 1716 tog upp överklagandet. Processen blev långvarig och fortsatte 11, 13 och 16 juni.

Här återges, i transkription av Torgny Bondestam, protokollet för den 4 juni.

TRANSKRIPTION

S 1

8 Anno 1716 d. 4 Junij hölts ord. Rådstugu...
14 1: Studiosus *Dominus* Joh. Holtzberg inställtte
15 Sig för Rådstugu Rätten, bewjsandes
med behörigt testimonio appella-
tionis sig intre fatalia appelle-
rat en Kämnärs Rättens
domb af d. 18 Maij sistl:ne emil-
20 lan honom och wälborne Fru
Ida Catharina Silfverskiöld utfallen
angående oanständige utlåt/an/den

S 2

som effter eget dicterande fölljer: Desse
äro mine gravamina emot Kämnärs
Rättens domb. 1:mo att iag icke kan finna
huru såsom Kämnars Rätten kommer
5 till att utesluta det grofwe ok-
neslige skiälsord, hwarmed wälb:ne
Fru Ida Catharina Silfverskiöld
mig particulairt uti sitt eget huus
angipet, nembl:en huut du
10 Hunswott, hwilket protocollit
wijdare gifwer till känna. 2:do
kan iag ey heller finna heller
förstå huru, såsom Käm-
ners rätten kan frikalla
15 wälb:ne Fru Ida Catharina
Silfverskiöld från dhen falska(?) mig
påkastade beskyllning angå-
ende sine fönsters insläen-
de, alldenstund wälb:ne
20 Jungfru Abela Juliana
Ehrenborgz attest utwjsjer, att
då iag hennes fru Moder til-
frågade om hon tillstå wille

det iag en sådan elak gerning

- S 3 giort, nembl:en inslaget desse fönster, hwar på wälb:ne Frun swarat: Ja, det wore icke att undra om iag så giorde, säjandes der
- 5 jemte att dhen som hennes fönster inslog sprang in till Anna H:r Mathises i hennes qvarter hwilket finnes i osaning, dess utom har hon publicqvt inför
- 10 Kämners Rätten wjsat det hon har sielff mig alldeles der före beskyllt emädan hon publice inför Kämners Rätten fordrat af mig
- 15 juramentum purgitionis för sine fönsters insläende hwarom protocollet äfwen förmähler. 3:tio kan iag ey heller befinna rätt wara att
- 20 Kämners Rätten har dömt mig ifrån min reconvention der likwäll *Tinmalabalken: 19 Cap* utwjsar att så frampt icke dhen anklagade tillhålles Edgång
- 25 af dommaren emot halfft skiähl
- S 4 ok bewjs, skall honom hans reconvention ingalunda betagen warda ok detta twärt emot är Kämners Rättens utlåtande uti dess domb,
- 5 att icke kunna finna sig befogad mig i detta måhl någon reconvention lämna, de likwell iag icke är lagl. af någon dommare tillhålen om Edgång emot halfwa skiähl
- 10 ok bewjs utan iag ex libero arbitrio på wälb:ne Fru Ida

- Catharina Silfverskiölds påstå-
ende, ok till dess krafti-
gare bewis till min oskuld
15 begifwet mig till Eden, såsom
protocollet utwjsar. 4:to fin-
ner iag ok helt orimligt wara
att Kämnärs Rätten gådt
förbj, ok icke efter min in-
20 lagde skrifftel. begäran slaget wäl-
borne Fru Ida Catharina
Silfverskiöld i böter för dett
som iag förebråt dhen förra
excess, som iag 1712 emot hennes
25 huus begångets änskiönt
(Kämnärsprotokollen från 1712 är inte bevarade)
- S 5 iag derföre effter wår allernådigste
Konungs lag ok förordningar en
gång pliktat så kan iag
ey heller weta huru såsom att
5 Kämnärs rätten kommer
att införa uti dommen att
wj å både sjdor skähligen
förklarar det wj icke något
oanständigt emot hwaran-
10 dra wetat eller effter säja kun-
na, hwilket iag finner twärt
emot Kämnärs Rättens
domb lända mig till största
prejudice alldenstund wäl-
15 borne Frun mig oskyllidigen
nu sådan faselig beskyllning på-
bördat 6:to förmodar iag der
jemte hafwa raison at wjdare
explicera mine ord, som wälb:ne
20 Frun utlåter sig lända till hennes
wahnähra, alldenstund hwar
ok en ärsine egne ordz uttolckare
ok dess utom har h:r Dune utlå-

tet sig inför Kämnärs Rätten

- S 6 såsom swarande för henne, angående
min då ingifne expense Räkning
ok der till sagt, att det då war för
sent at inkomma med någon expen-
5 se-Räkning, der likwäll wälb:ne Frun
will säja att han war allenast ut-
skickad att afhöra dommen, willjan-
des i så måtto min senare giorde
explication ogilla, huilket iag för-
10 modar ingalunda bör skie.
Afwaktar i anledning här af
ändring i Kämnärs dommen
medelst Rådstugu Rättens
rättwjsa slut, med första som
15 ske kan, emedan iag(?) ligger(?)
..undekLb(?) på hemresans(?)
förbehållandes mig wid sak-
sens utslag afgifwa förtek-
ning på mine påwägande Expenser.
- 20 Wjdare producerade ok upwiste Dominus Holtz-
berg Pro Rectoris H:r Professor Hörlingz
Swar af d. 2 hujus på dess till
/h/onom afgågne skrift angående
någon beskyllning Fru Silfverskiöld
- S 7 Fru Silfverskiöld emot honom skall hafft
jemte påkastad beskyllning, som
skulle han natten emillan d 18
ok 19 Aprilis sistl:ne intslagit dess
5 fönster, öfwer hwilket måhl
Kämnärs Rätten sig på förbe:te
dato utlåtet. Härwid in-
kom äfwen Fiscalen Wilhelm
Nilsson berättandes sig wara an-
10 modad af Fru Silfverskiöld
som äfwen, ok likmätigt
Rådman Lefverentzes, som dommare

- wid Kämnärs Rätten attestato, ok
muntel. berättelse nu coram
- 15 protocollo, vice versa apprboberat
denne domb, att under dess siukdom
insinuera en skriff angående
dess vice versa Appellation,
det han icke kunnat wägra,
- 20 men är icke befullmächtig wjdare
tahla ok swara.
Domínus Holtzberg som första appellans
insinueradt original Kämnars dommen
med testimonio Appellationis, an-
- 25 förändes dereffter muntl:n
- S 8 sedermera honom skall påkastas, hwarföre
han ok blifwit af bem:te pro Rectore
på Fru Silfverskiölds begäran de-
nuntierad arrest, hwarmed han
- 5 förmenar dess förra beskyllning
merkl:n(?) bestyrkes.
Den skriff Fru Silfverskiöld insänt
genom Fiscalen Wilhelm Nilsson blef
upläsen jemte Copia af Kämnars
- 10 dommen ok Expense Räkningen
som bedr/a/ger(?) sig till 36 d:r 25 öre,
hwilken skriff lades ad acta.
Domínus Holtzberg påstår plikt öfwer Fru
Silfverskiöld som insänt en ovidime-
- 15 rad Copia af Kämnärs dommen,
ok dessutom icke nu in termino
instält sig sielf eller genom
lagda Fullmächtig.

Rådhusrättens förhandlingar i processen mellan Anders Holzberg och
Ida Silfverskiöld fortsatte den 11, 13 och 16 juni.

Lunds Rådhusrätt
13 juni 1716
Resolution 1716

TRANSKRIPTION

S 1 Resolutio.

- Det påstår fuller Studiosus Dn. Holts-
15 berg såsom primus Appellans att
wälborne Fru Silfwerskiöld, som
in termino d 4. hujur hwarken sielf
eller genom Laga Fullmächtig sig infun-
net, ok ey heller ingifwet original
20 Kämnersdommen utan en ovidimerad Copia
deraf, bör likmätigt förnyade
Rättegångsförordningen de Anno
1695 plikta såsom den der war oberedd, hware-
mot wälb:ne Fru Silfwerskiöld å sin
- S 2 sjda påståt det S: Holtsbergs tahlan bör
förklaras för defect, emedan han icke
ingifwet sine gravamina emot
kämnersdomen skrifteligen, hwarföre hon ok emot
5 det af Holtsberg munteligen anförde
protesterar; med mera som
uti protocollet ok acta finnes
omförmält. Hwilket parternes
anförande Rådstugu Rätten
10 sig till noga öfwerwägande låtit
komma; befinnandes
Så dhen ene som dhen andre
af desse parter icke så noga
observerat det, som Kongl.
15 Maj:ts Allernådigste Rätte-
gångs Förordning de Anno
1695 dhem tillbinder, så att
de som oberedde billigen
kunde anses, men som
20 Dn. Holtsberg beropar sig på sin okun-
nighet i processen, ock wälb:ne
Fru Silfwerskiöld dhen tijden

Fönsterkrossningen i Dekanhuset i Lund 1716

- war siuk ok sengliggende Ty
will Rådstugu Rätten dhem för
25 böter dezne gången förskohna,
- S 3 Kunnandes Rådstugu Rätten
så mycket mindre förklara
Dn. Holtzbergs Tahlan för defect
som man der till icke fin-
5 ner fullkomblig anledning antingen af
7. 8. eller 9 §§ af 1695 års Rättegångs förordning, dåck bör Dn. Holtzberg per extracum – rotocolli gifwa fru Silfwerskiöld part at sitt anförande.

Den här återgivna processen om fönsterkrossning och förolämpande uttalanden skedde samtidigt som Karl XII:s första angrepp på Norge avslutades. På sommaren 1716 tog kungen sitt högkvarter i Lund. Samtidigt befann sig tsar Peter i Köpenhamn där han med kung Fredrik IV förberedde en invasion av Skåne.

Noter

- 1 Beträffande källorna till Nils Hyltenius livshistoria hänvisas till min biografi Nils Hyltenius Silfwerskiöld. Professor och akademirektor i Lund. Hans dagbok från Malmö belägring 1676. Lund 1989.
- 2 Släktöversikt för Hylten-Cavallius i Svenska ättartal VI, s 22.
- 3 Om Holzberg, se Sjöström, Carl, Göteborgs nation i Lund 1669–1906, Lund 1907.

Klas Lithner

Den litteräre mejeristen

Inledning

Uppslaget till denna artikel kom från ett bidrag i den sherlockianska tidskriften *Watson*, varav framgick, att ett hittills okänt manuskript av dr. Watsons hand anträffats i Ystad. Det berättade om hur han och Holmes under sommaren 1893 besökte Skåne, Borups gård och Ystad.¹

Manuset publicerades i en annan Sherlockiansk tidskrift, *The Moor*, och i en bok.² Jag blev intresserad av Borups gård och vem som ägde den vid denna tid och skrev en artikel därom, som publicerats i samma tidskrift.³

Borup, Klågerup och bröderna Trolle

Borup i Hyby socken var en gård, som lydde under Klågerups gods i samma socken, nuvarande Svedala kommun. Godset, som icke var fideikommiss, ägdes till hans död 1880 av friherre Carl-Axel Trolle. Vid sin död efterlämnade han änkan Ebba, född Toll, och fyra söner. Dessa var

Nils (1859–1930), slutligen överhovjägmästare och från 1891 innehavare av Trollenäs fideikommiss

Herved (1860–95), se nedan

Carl Axel (1862–1919), slutligen godsägare på Fulltofta, riksdagsman m m och

Erik (Eric) (1863–1934), slutligen utrikesminister, landshövding och riksmarkskalk.⁴

Alla fyra bröderna studerade vid Lunds universitet, Nils från 1880, Herved från 1879, Carl Axel 1879–87 och Eric 1883–88. Nils och Herved avlade inga examina, medan Carl Axel tog juridisk examen 1887 och Eric kansliexamen 1888. Vid Carl-Axel Trolles död ärvdes Klågerup med underlydande fastigheter till hälften av änkan Ebba och till hälften av de fyra sönerna. 1889 köpte de moderns hälft. Enligt

lagfartsböckerna för Bara härad var äganderättsförhållandena oförändrade till Herveds död, då Carl Axel ärvde honom.⁵ Enligt uppgift av den nedannämnde Sjöström däremot var Herved ensam ägare till Klågerup efter fadern. Godset Klågerup omfattade 440 hektar i Hyby och angränsande socknar.⁶ Det är 1994 taxerat till 11.231.000 kronor.

Herved Trolles självmord

Under ett tillfälligt besök i Malmö avled Herved Trolle den 4 december 1895 genom självmord i form av en morfininjektion. Han hade den 25 november tagit in på Hotell Kramer och där troligen sökt begå självmord genom koloxid. En anställd på hotellet hade dock märkt lukten, och han hade blivit räddad. Den 3 december tog han i stället in på Hotell Horn, senare Hotell Savoy. Det är under sitt gamla namn berömt från den magnifika inledningsscenen i Fritiof Nilsson Piratens "Bock i örtagård". Trolle hade skaffat injektionsspruta och morfin på recept från en veterinär, för vilken han uppgivit, att han skulle ha den för att avliva en hund. Han hade dragit sig tillbaka till sitt rum den 4 december kl. 11 och anträffades död där samma kväll kl 11.00. Enligt polisutredningen hade han förövat självmord genom en morfininjektion, men enligt den rättskemiska undersökningen efter obduktionen av honom anträffades morfin icke i de undersökta likdelarna.⁷ Enligt resolution den 5/12 1895 av polismästaren i Malmö överlämnades hans lik till Anatomiska Institutionen i Lund, där rättsmedicinsk obduktion utfördes den 6/12 av den kände professorn i rätts- och statsmedicin och patologisk anatomi Hans Bendz.⁸ Polismästaren medgav i resolutionen den 27/2 1896 att kroppen fick begravas. Var han begrovs, framgår ej av de handlingar jag genomgått. Då han ej synes ha begravts på familjens vanliga gravplats på Hyby kyrkogård, kan detta i stället liksom beträffande andra obducerade personer ha skett på Norra kyrkogården i Lund, där Anatomiska Institutionen disponerade ett särskilt område för sina fall i kvarter 11.⁹

Boutredningen efter Herved Trolle

Bouppteckningen efter honom förrättades den 11/2 1896. Dödsbodelägare var modern och de tre bröderna. Eftersom Trolle var adelsman, skulle bouppteckningen enligt de ännu gällande adelsprivilegierna inregistreras i hovrätt, vilket skedde vid Hovrätten över Skåne och

Klas Lithner

Blekinge den 1/4 1896 under nr 15. Den utvisade tillgångar på 670.867 kronor, huvudsakligen i form av fast egendom, och skulder för 879.628 kronor eller ett underskott på 208.761 kronor. Han hade ett mycket stort antal leverantörs- och växelskulder till olika företag och personer. Bland de senare återfanns många kända namn från universitetet och studentlivet. På grund av självmordet och de normala självmordsklausulerna i försäkringsavtalen lyckades boutredarna icke få ut en rad försäkringar på stora belopp på hans liv i livbolagen Star, Thule och Skandia. Om försäkringsbeloppen utfallit, hade bristen i boet sjunkit betydligt.

I två fall återbetalade bolagen dock återköpsvärdena med sammanlagt 9.091 kronor. Försäkringsbolaget Skandia hänvisade i ett brev till Nils Trolle under boutredningen också till ”de stora förluster bolaget lidit på grund av Herved Trolles transaktioner med Börje Norling.”¹⁰ Någon förklaring härtill har icke återfunnits i bolagets centralarkiv.¹¹ Norling återfanns bland fordringsägarna i bouppteckningen med en växelfordran. Dessutom fanns det en skuld till Hotell Horn på 286:95 kronor. Klågerup ärvdes av Carl Axel Trolle, såldes 1908 till Svenska Sockerfabriks AB och gick genom flera ägares händer. Nuvarande ägare är friherrarna Nils och Jan Silfverskiöld.¹²

Norlings person

Den ovannämnda uppgiften om Norling gjorde att jag blev intresserad av honom. Hans farfar Sven Adolf Norling (1785–1858) var en mycket framstående veterinär, från 1821 professor och föreståndare för veterinärläroverket i Stockholm och senare överdirektör och chef för rikets båda veterinärläroverk, det andra beläget i Skara.¹³ I sitt äktenskap med Fredrika Eleonora Weidman hade denne sonen Thure Carl Norling (1824–1906). Efter studier i Uppsala blev denne godsägare i Södermanland och var från 1880-talet bosatt i Stockholm.¹⁴

I sitt äktenskap med Carolina Selenius hade han sönerna Sven Ludvig (1850–1912) och Thure Börje (1859–95). Den förre blev efter studier i Uppsala 1904 kamrerare i Djurgårdens förvaltning.¹⁵ Den senare inskrevs 1877 vid Uppsala universitet i filosofiska fakulteten men måste på grund av ögonsjukdom 1879 avbryta studierna. Enligt uppgift i Södermanland-Närkes nations matrikel avlade han ingen tentamen under studietiden, vilket gör hans kommande författarskap så mycket mera överraskande.

1879 reste han till Tyskland, möjligen för att utbilda sig till mejerist. Han bodde senare i Malmö, där han 1886–88 eller möjligen något tidigare innehade Malmö Nya Mejeri. Han bodde senare även i Göteborg men var vid sin död 1894 åter i Malmö.¹⁶

Norlings författarskap

Börje Norling var en både brådmogen och flitig författare. Sina flesta böcker skrev han efter att ha avbrutit studierna i Uppsala. Omständigheterna tyder dock på att han i egenskap av ”nedrullad” uppsaliensare umgicks med akademiker i Lund. Han publicerade en hel rad böcker. Hans huvudverk, *Nya skolan*, publicerades redan 1880, då han endast var 21 år, och omfattar 351 sidor. Den är ett sentida inlägg i den litterära striden vid 1800-talets början mellan gamla och nya skolan, där Norling i utpräglad grad ställde sig på den nya skolans eller fosforisternas sida. Han vände sig kraftigt mot professor B.E. Malmströms litteraturhistoriska skildring av striden i dennes *Grunddragen af svenska vitterhetens historia* och kritiserade även Fryxell och Tegnér.¹⁷ Arbetet röjde enligt Henrik Schück ”en för en nybörjare nästan häpnadsväckande beläsenhet i den hithörande litteraturen, stor skarp-sinnighet och god stil”.¹⁸

Två år senare kompletterade Norling detta arbete med det korta *Nya skolan* bedömd i nutidens press, där han i sin tur kritiserade de kritiker som kritiserat hans ovannämnda huvudverk.¹⁹ Den ende samtida som ägnade något större intresse åt Norlings förstnämnda arbete var Karl Warburg i den korta skriften *Nya skolan* bedömd i litteraturhistorien (1881).²⁰

Då jag inte lyckats få tillgång till denna, hänvisar jag istället till två tidningsartiklar av honom med ungefär samma innehåll. Warburg ställde sig där allmänt positiv till Norlings arbete men hade en mängd detaljmärkningar och ansåg dessutom arbetet som ensidigt.²¹

Norling författade vidare två mindre betydande verk, en sonettsamling och en teaterpjäs. Den förra utkom 1882, var dedicerad till Ragnar Gardell och trycktes i 54 numrerade exemplar, varav LUB:s är nr 53. Boken är tryckt med guldtryck på svart papper i utpräglad finde-siècle-utförande. Den innehåller 26 sonetter, de flesta av högstämt poetiskt innehåll men även några filosofiska. Jag kan icke bedöma deras litterära kvalitet.

Som ett förebud om Norlings död kan man tolka den sista terzinen ur sonetten ”Pilgrimsfärd” (s 23):

Klas Lithner

”Sist finner jag ett Grand Hôtel i grafven:
kan du väl lita på, att aldrig mer
jag nästa dag en större fågring ser”.²²

Vidare publicerade Norling 1890 ett betydligt muntrare verk, nämligen femakts komedin *Poesi och prosa*.

Den är ett mycket tidstypiskt verk, som lika väl kunde ha skrivits av någon av de mera kända åttiotalisterna, om överklassens liv. Pjäsen skildrar på ett träffande och underhållande sätt denna klass äktenskapsmarknad under sommarens badsäsong i Marstrand, där medellösa yngre män ur överklassen, adelsmän, officerare och ämbetsmän, möter förmögna unga damer ur borgarklassen eller åtminstone med utsikt till en riklig hemgift. De båda grupperna möts alltså för att pröva lyckan på äktenskapsmarknaden. En av huvudpersonerna är greve Skalle från Skåne, som uppenbarligen är kalkerad på Herved eller Eric Trolle, vilket framgår på åtskilliga ställen. Ätten Trolles vapen innehåller som bekant ett huvudlöst troll (=utan skalle). En av de andra manliga huvudrollsinnehavarna har vidare före Marstrand även prövat lyckan i Ronneby och på Hankö i Norge. Dete framgår dock icke, om pjäsen framförts någon gång.²³

Ett annat förtjänstfullt litteraturhistoriskt arbete av Norling var ett urval av Lorenzo Hammarskölds skrifter (1882), som utgjorde en fortsättning av hans ovannämnda huvudverk. Den innehåller dels en utförlig levnadsteckning över Hammarsköld (1785–1827), dels ett urval på 347 sidor ur hans författarskap. Även detta arbete vittnar om Norlings stora litteraturhistoriska kunskaper och analytiska förmåga, även om det samtidigt är en inlaga i den tidigare nämnda litterära fejden.²⁴ Arbetet har kommenterats och bedömts fördelaktigt av Torsten Ljunggren i hans doktorsavhandling i litteraturhistoria 1952 om Hammarsköld²⁵ 1881 utgav han vidare en översättning från tyskan av Ludwig Uhlands (1787–1862) dikter, något som kunde ligga nära till hands för en nyfosforist.²⁶ Slutligen publicerade Norling 1881–90 även tre böcker om mejeriteknik och -ekonomi.²⁷

Wickströms bok

Ett efterspel till Norlings tid i Malmö, där han tydligen umgicks med akademiker från Lund, är ett verk av författaren och tidningsmannen Hugo Wickström (1856–1940). Denne studerade 1875–83 i Uppsala. Han flyttade sistnämnda år till Lund, där han blev fil dr på en avhand-

ling om konstfilosofi. Tydligt för att docentmeritera sig publicerade han 1884–85 två ytterligare avhandlingar i estetik i Lund. Troligen för att dessa planer misslyckats övergick han till journalistiken, där han från 1886 till sin död var redaktör och utgivare av Jämtlandsposten i Östersund. Han utgav ett stort antal böcker inom olika genrer.²⁸ Wickström nämner under pseudonymen Christer Swahn Norling och Herved Trolle i den självbiografiska nyckelromanen ”Bildning” Några blad ur ett universitets historia (1886). Den handlar om en ”nedrullad” fil dr från Uppsala och hans sejour i Lund från 1879, där han sökte docentmeritera sig genom en ytterligare avhandling. Han blir indragen i en akademisk fejd, som inte förs mellan gamla och nya skolan utan mellan de enkla studenterna, som författarens alter ego tillhörde, och ”snobbarna”. De senare utgjordes i huvudsak av adliga eller förmögna studenter. Boken slutar med att dess huvudperson, sedan hans planer på en akademisk karriär i Lund gått i stöpet, anordnar en avskedsfest, där bland deltagarna märks ”den från grannstaden inreste ädle och vänfaste Nore Börjling” samt ”den kvicke Hjalte Ulf, hans broder den rikt begåvade Eirikr Ulf”.²⁹ Personhistorikern fil dr Olof Ryberg har fäst min uppmärksamhet på att det exemplar av boken som finns i Akademiska Föreningens arkiv är försett med en utförlig maskinskriven nyckel till namnen i boken. Denna har utarbetats av personhistorikern Torsten Uggla. Romanen är dock icke upptagen i Rybergs katalog över en utställning av skånska och lundensiska nyckelromaner.³⁰ De viktigaste namnen och deras motsvarigheter är

John Elf	–	Hugo Wickström
Nore Börjling	–	Börje Norling
bröderna Ulf	–	Herved och Eric Trolle

Dessutom förekommer i nyckeln ett stort antal kända namn, bl a Gustaf Ljunggren, J.J. Borelius, Johan Thyrén och Martin Weibull.

Norlings praktiska verksamhet

Sedan han 1879 avbrutit studierna vid Uppsala universitet, avreste Norling samma år till Tyskland. Han måste dock rimligtvis ha befunnit sig i Sverige åtminstone en del av åren 1880–82 på grund av sitt författarskap, som ju måste ha krävt tillgång till bibliotek och arkiv. Flera källor kallar honom mejerist, medan han i handlingar i samband med dödsfallet kallas agronom. Han är emellertid varken utexaminerad

Klas Lithner

från lantbruksinstitutet vid Ultuna eller Alnarp. Ej heller är han utexaminerad från den danska Veterinär- og Landbohøjskolen i Köpenhamn,³¹ som även utbildade mejeriföreståndare. Däremot kan han givetvis ha skaffat sig mejeriutbildning i Tyskland, men detta är svårt att fastställa så långt i efterhand. Agronom däremot är troligen en honorär benämning. Det framgår av gamla studentmatriklar, att en mycket stor del av de vid universitetet inskrivna studenterna avbröt sina studier utan examen och "övergick till näringarna" i form av de mest skilda banor. Mejerist torde dock ha varit ett mycket ovanligt yrke för en f d fil stud med litterära intressen.

Vad angår Norlings verksamhet i Malmö framgår denna av stadens adresskalendrar. 1881 står bland företagen Malmö Nya Mejeri utan namngiven innehavare med kontorsadress Grönegatan 18, försäljningsställen där och på Ö. Förstadsgatan 7 samt Kyrkogatan 43. 1886 förekommer företaget med Norling som innehavare med kontorsadress Själbodgatan 32 och samma försäljningsställen. 1888 står det samma uppgifter utom att Norling nu uppgives vara bosatt i Göteborg. Däremot har jag icke funnit några uppgifter om hans verksamhet under åren 1889–94. Vid sin död bodde Norling på tomten nr 1 i kvarteret nr 132 Möllebacken i staden inom broarna i Malmö med adress Nya Grönegatan 18 – Stora Trädgårdsgatan 5.³² Enligt adresskalendern för detta år ägdes fastigheten av agronomen Börje Norling i Göteborg, men är ej upptagen bland tillgångarna i hans nedannämnda bouppteckning, vilket tyder på att den överlåtits dessförinnan.

Norlings självmord

Han förövade självmord den 17 november 1894 genom att skjuta sig på Hotell Kongen af Sverige i Köpenhamn. Detta låg på Havnegade 53 mitt emot Malmöbåtarnas tilläggsplats och finns inte i behåll. I fastigheten har senare legat hotellet Germanica och Continental.³³ Norling hade kommit till hotellet den 16 november. Han hade tydligen förberett självmordet genom att taga bort allt, som kunde identifiera honom. Detta lyckades dock efter ett par dagar genom att han skrivit avskedsbrev till släkten och sin bästa vän, järnvägskontrollören Ragnar Gardell i Malmö. Norling förövade självmordet genom att skjuta sig i högra ögat med en revolver av grov kaliber. I enlighet med "urgammal svenskmannased" hade han dessförinnan druckit ur en flaska konjak, eftersom den punsch han beställt inte fanns. Självmordet upptäcktes på

förmiddagen den 17 november och hotellpersonalen underrättade polisen. Sedan denna undersökt dödsfallet och polisens läkare obducerat liket, medgav polismyndigheten senare samma dag, att Norlings lik fick transporterats till Sverige för begravning.³⁴ Den första uppgiften om dödsfallet förekom den 19 november i Sydsvenska Dagbladet, men då var hans namn ej känt.³⁵ Transporten till Malmö skedde genom Ragnar Gardells försorg. Denne, som fått den ovannämnda sonettsamlingen dedicerad till sig, var Norlings närmaste vän. Gardell var 1894 kontrollör vid Malmö-Billesholms, Malmö-Trelleborgs och Malmö-Tomelilla järnvägs AB, som hade gemensam förvaltning. Han bodde dessutom i stationshuset. Alla tre järnvägarna övertogs efterhand av SJ.

Gardell var anställd i samma befattning även 1895, men därefter finns inga uppgifter om honom i dessa järnvägars arkiv enligt upplysning från Riksarkivet.

Orsaken till självmordet ansågs vara ekonomiska trångmål.

Polismästaren i Malmö medgav den 22 november, att liket fick transporterats till Stockholm för begravning. Liket transporterades alltså till Stockholm, där Norling begrovs den 24 november 1894 på Norra begravningsplatsen på gravplats 168 i kvarteret 2, som innehades av hans föräldrar. Fadern, som dog 1906, är alltså begravd där, men inte modern, död 1907. Jordfästningen förrättades av komministern i Jakobs församling Johan Alfred Wissnell (1852–1907).³⁶ Denne var bl a hovpredikant.³⁷

Det juridiska efterspelet

Bouppteckningen efter Norling förrättades den 12 februari 1895 i Malmö av rådmannen Rudolf Frick och magistratssekreteraren Arvid Dahlberg.³⁸ Bouppgivare var advokaten Carl Hegardt i Malmö, verksam som advokat där i varje fall sedan 1887.³⁹ Han biträdades därvid av Gardell. Arvingarna var Norlings föräldrar, eftersom han var ogift. Bouppteckningen inregistrerades vid rådhusrätten i Malmö den 25/2 1895 under § 12. Den upptog tillgångar för 400 kronor och skulder för 10.894 kronor eller ett underskott av 10.494 kronor. Bland skulderna ingick en större skuld på 10.000 kronor till firman Fredrik Stoddard i Göteborg och en mindre på 450 kronor till Gardell, ”för likets behandling i Köpenhamn och transport till Malmö”. Beträffande den förra har jag inte lyckats få reda på i vilken branch Stoddard var verksam; om det

kan ha haft med mejeriverksamheten att göra eller varit en privat skuld. Bouppteckningen innehåller vidare följande passus:

”Det antecknades vidare, att den aflidnes gäld till godsägaren Herved Trolle å Klågerup, omkring 175.000 kronor, och herr Adam Löwenskiöld i Köpenhamn, omkring 80.000 kronor, blivit dem gottgjord genom att den avlidne i livstiden åt dem överlätit de försäkringar enligt vilka hans liv blivit genom två särskilda lifförsäkringar försäkrat för tillsammans 275.000 kronor samt att vid det förhållandet att den aflidne genom egen handverkan har förkortat sitt liv sterbhusdelägarna icke äga rätt till anspråk på ev. överskott sedan Trolle och Löwenskiöld fått sin fordran.” Norlings mellanhavande med Herved Trolle har behandlats tidigare i avsnittet om denne. Vad angår ”herr Adam Löwenskiöld i Köpenhamn”, levde denne 1861–1915 och tillhörde den norska grenen av den danska adliga ätten med samma namn.⁴⁰ Han var godsägare och ägde från 1896 till 1910 godsen Christianslund och Örumgaard på Jylland.⁴¹ Löwenskiöld gifte sig 1891 och blev hovjägmästare 1915. Intet tyder på att han besvärades av dåliga affärer, snarare tvärtom på grund av hans godsköp 1896.

Åter till Sherlock Holmes

Eftersom utgångspunkten för denna artikel var en Sherlock Holmes-pastisch, föreligger det två påfallande sammanträffanden. Det ena är mellan Sherlock Holmes morfinmissbruk och Herved Trolles självmord genom morfin. Det andra är mellan å ena sidan Trolles och Norlings självmord, å andra sidan de många självmord som förövas eller planeras i Conanen eller Canonen, som Conan Doyles romaner och noveller om Holmes och Watson ju kallas bland de invigda. Av utrymmeskäl skall jag dock inte räkna upp dem.

Noter

- 1 H Harker 1993 s 1–3.
- 2 L Jannedal – M Boström 1993 och 1994 s 163–176.
- 3 K Lithner 1994 s 32–39.
- 4 G Elgenstierna 1934 s 374–376 tab 18, 19 och 21.
- 5 C Sjöström 1909 s 389 nr 6084 och flerstädes.
- 6 S T Kjellberg 1966 s 166–167.
- 7 Arkivhandlingar från Poliskammaren i Malmö i Malmö Stadsarkiv.
- 8 Handlingar i Lunds universitets arkiv i LUB.

- 9 Död- och begravningsboken med bilagor för Hyby församling, Pastorsexpeditionen, Klågerup.
- 10 Bouppteckning med därvid fogat brev från Skandia i hovrättens för Skåne och Blekinge arkiv.
- 11 Upplysning från Skandias centralarkiv, Norrköping.
- 12 Uppgift från Lunds tingsrätt.
- 13 C Sjöström 1907 s 582.
- 14 C Sjöström 1911 s 181.
- 15 J Lagerholm 1933 s 524 nr 5736.
- 16 J Lagerholm 1933 s 527 nr 5767.
- 17 B Norling 1880.
- 18 H Schück – K Warburg 1929 s 129 och 1930 s 5–6.
- 19 B Norling 1882.
- 20 K Warburg 1881 a.
- 21 K Warburg 1881 b.
- 22 B Norling 1884 s 23.
- 23 B Norling 1890.
- 24 L Hammarskiöld 1882.
- 25 T Ljunggren 1952 s 25.
- 26 L Uhland 1881.
- 27 Svensk Bok-Katalog 1876–85 s 185 och 1886–95 s 220.
- 28 Svenskt Författarlexikon 1942 I:2 s 883–884.
- 29 H Wickström 1886.
- 30 O Ryberg 1989, som dock på s 27 nämner Wickströms pseudonym Christer Swahn.
- 31 Uppgift från ekspeditionssekretær P J Snare, Frederiksberg.
- 32 Malmö Stads Adress-Kalender för resp år.
- 33 Uppgift av ovannämnde Snare.
- 34 Död- och begravningsbok för Caroli församling, Malmö, med bilagor i Malmö stadsarkiv.
- 35 Sydsvenska Dagbladet den 19 och 26 november 1894.
- 36 Uppgift från kyrkogårdsförvaltningen, Stockholm.
- 37 G Hellström 1951 s 217–218.
- 38 Bouppteckning i rådhusrättens i Malmö arkiv i Malmö Stadsarkiv.
- 39 K Å Modéer 1992 s 146 med porträtt s 147.
- 40 Danmarks Adels Aarbog, olika årgångar.
- 41 Danske Slotte og Herregaarde 1967 del 14, S A Brask, s 33–40. Av del 15 R Mortensen, s 273–278, framgår att den där behandlade herrgården Örumgaard i Örum sogn och Vejle amt ej ägts av Löwenskiöld, varför det Örumgaard som han ägt tydligen var en mindre granngård till Christianslund.

Litteratur

- Danmarks Adels Aarbog, olika årgångar.
Danske Slotte og Herregaarde (1967), af Aage Roussell, del 14, s 33–40, Svend Aage Brask, Christianslund, och del 14, s 273–278, Rasmus Mortensen, Örumgaard.
G Elgenstierna (1934), Den introducerade svenska adelns ättartavlor, vol VIII.
L Hammarskiöld, (1882), Valda humoristiska och poetiska skrifter. Med lefnadsteckning och porträtt utgifna af Börje Norling.
H Harker (pseud, 1993), "Sherlock Holmes-manuskript funnet i Ystad", Watson (Lund), 1973, No 7, s 1–3.

Klas Lithner

- G Hellström (1951), Stockholms Stifts Herdaminne.
- L Jannedal – M Boström (1993), "Mysteriet på Borup", *The Moor* (Stockholm), 1993, No 39, dec, och följande nr.
- L Jannedal – M Boström (1994), "Mysteriet på Borup", i G Lindberg (red, 1994), *I lösansand – 17 hembygdsdeckare*.
- S T Kjellberg (1966), *Slott och herresäten i Sverige*, band 2.
- J Lagerholm (1933), *Södermanland – Närke nation...*, Uppsala... 1595–1900.
- K Lithner (1994), "Sherlock Holmes och Borup", *The Moor*, vol 40, dec, s 31–39.
- T Ljunggren (1952), Lorenzo Hammarsköld som kritiker med särskild hänsyn till hans förhållande till Tegnér.
- Malmö Stads Adress-Kalender, olika årgångar.
- K Å Modéer (1992), *Skånska advokater. Från prokuratorer till samfundsledamöter*.
- B Norling (1880), *Nya skolan bedömd i litteraturhistorien Anmärkningar*.
- B Norling (1882), *Nya skolan bedömd i nutidens press Anti-kritik*.
- B Norling (1884), *Sonetter*.
- B Norling (1890), *Poesi och prosa. Komedi i fem akter*.
- O Ryberg (1989), *Skånska nyckelpublikationer utställning på Lunds Universitetsbibliotek 30/3–3/10 1989*.
- H Schück – K Warburg (1929–30), *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, del V och VI.
- C Sjöström (1904), *Skånska nationen 1833–1889*.
- C Sjöström (1907), *Göteborgs Nation i Lund 1668–1906*.
- C Sjöström (1911), *Västgöta Nation i Lund 1683–1910*.
- Svensk Bok-Katalog, olika årgångar*.
- Svenskt Författarlexikon 1900–1940* (1942), del I:2.
- Sydsvenska Dagbladet 1894*.
- L Uhland (1881), *Ballader och romanser. Försvenskade af Börje Norling*.
- K Warburg (1881 a), Börje Norling "Nya skolan bedömd i litteraturhistorien".
- K Warburg (1881 b), Recension under rubriken *Bokverlden av Norling 1880*, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 7–8 mars, 1881.
- H Wickström (1886, pseud Christer Swahn), "Bildning" Några blad ur ett universitetshistoria.

Jöran Mjöberg

Fantastiska rättegångar i fiktionsform

I.

De många rättegångarna i de senaste decenniernas filmer visar hur dramatiskt tacksamt detta motiv är: det bjuder juridiska och moraliska uppgörelser, psykologiska konfrontationer och rika möjligheter till oväntade komplikationer och omkastningar på vägen till ett domslut. Men filmens – liksom teaterns – framställningar av rättegångar är inte alltid av enahanda typ, och går man till deras förebilder och inspiratörer i skönlitteraturen, torde man i stort sett kunna urskilja tre olika former av fiktiva rättegångar.

Som den första typen skulle man kunna ange den som representeras av Strindbergs enaktsskådespel från nittioalet "Bandet". Det rör sig om en realistisk-naturalistisk framställning av en domstolsprocess, närmare bestämt en skilsmässorättegång, där författaren med dramatikens tekniska resurser och med rötter i en personlig livserfarenhet söker göra en juridisk process levande för sina läsare/åskådare. Bland rollerna är en häradshövding, en notarie, en länsman, en fjärdingsman, en advokat och tolv nämndemän.

Som en andra typ skulle jag vilja beteckna den dokumentära. Här rör det sig om författare, som med hjälp av dokumentärt material vill återskapa en bestämd eller tänkt rättegång särskilt kring ett rättsfall som har moralisk eller politisk innebörd och samtidigt skänker detta rättsfall en personlig, gärna tendentiös gestaltning. Jag vill ge fyra exempel på dylika dokumentära rättegångar. Alla är i dramatisk form; det gäller Heinar Kipphardts "In der Sache I. Robert Oppenheimer" från 1964, Peter Weiss' "Die Ermittlung" från 1965, Hans Magnus Enzenbergers "Das Verhör von Habana" från 1970 och Rolf Yrlids "Atombombstribunalen" från 1972. Bland dessa använder sig Kipphardt av domstolsprotokoll och samtida dokument för att få fram kontentan i de rättsliga förhören kring en känd amerikansk spionageaffär och pröva deras politiska accenter. I teckningen av gestalter och situationer

tycks Kipphardt lägga an på att förmedla ett personligt mera än ett objektivt perspektiv.

Vad Peter Weiss beträffar, hade han tillfälle att på försommaren 1964 få följa Auschwitzrättegången i Frankfurtdomstolen där tjugo anklagade var instämda för att försvara sina administrativa roller och bedrifter i dödslägrer i Auschwitz. Han kallar sitt stycke för ett oratorium i elva sånger [cantos] och koncentrerar sig på att återge vittnesrapporter samt korsförhör med de anklagade. Weiss eftersträvar med detta stycke inte någon naturalistisk presentation av förloppet utan framlägger det faktiska materialet och skeendet i stiliserad form.

Enzenbergers "Das Verhör van Habana" är ett dokumentärdrama om den misslyckade invasionen i Grisbukten på Cuba 1961 som stöddes av CIA och slutade med ett militärt och politiskt fiasko. Enzenberger tar upp de officiella vittnesbörderna från ett tiotal deltagare i expeditionen och hävdar, säkert något ohistoriskt, att dessa genomgående tillhörde de härskande samhällsklasserna vilkas representanter Castro hade avsatt eller utvisat. Rolf Yrlids "Atombombstribunalen", slutligen, kan kallas för en dokumentär mitt emellan roman och drama: här är det presidenten, politikerna och militärerna i andra världskrigets USA som ställs till ansvar i en tänkt rättegång. Berättelsen slutar inte med en klar dom, dock förefaller Yrlid lägga den största skulden på militärerna.

Den tredje typen av fiktiva rättegångar är den som har en utformning präglad av fantastik, som gärna använder sig av absurda och humoristiska inslag och ävenledes utnyttjar grova komiska och sarkastiska grepp. De täcks ganska väl av den engelska termen "mock trial". Det är på denna typ som den följande framställningen skall koncentrera sig, med avstående från den naturalistiska typen och från den dokumentariska rättegången med politisk tendens. Man kanske kan finna fler exempel än de här följande, men jag skall koncentrera mig på fem: två ur tysk litteratur, nämligen Franz Kafkas roman "Der Prozess" och Hermann Hesses "Der Steppenwolf", vidare irländaren Nuallains romanexperiment "At Swim-Two-Birds", västindiern Derek Walcotts skådespel "Dream on Monkey Mountain" och slutligen mexikanen Carlos Fuentes' roman "Cambio de piel".

2.

Franz Kafka, den tjeckisk-judiske diktaren som skrev på tyska och som kommit att bli ett av de allra största namnen i hela 1900-talets

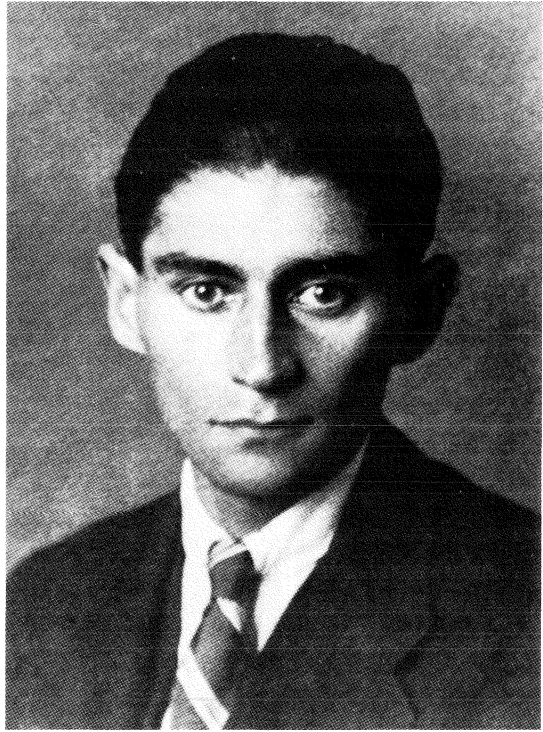

Fig. 1. Franz Kafka
– det sista fotografiet.

litteratur i vår värld, utgav under sin livstid, 1883–1924, endast några av sina kortare berättelser, bland andra "Die Verwandlung" ["Förvandlingen"], som handlar om den unge Gregor Samsa som vaknar en morgon förvandlad till en skalbagge, samt "In der Strafkolonie". Hans tre romaner, "Der Prozess", "Das Schloss" och "Amerika", publicerades postumt under åren 1925–27 genom hans vän Max Brod, som egentligen hade lovat Kafka att bränna manuskripten. Det var lyckosamt att Brod bröt sitt löfte till Kafka: den tjeckiske diktarens verk är i dag översatta till alla kulturspråk, och hans bild av människolivet, symboliskt gestaltad särskilt i "Die Verwandlung" och "Der Prozess", har präglat världsbild och livsåskådning hos många författare i senare generationer. I Sverige översattes och utgavs han genom Karl Vennberg, och han kom att särskilt påverka den grupp diktare som vi kallar "fyrtioalisterna".

Romanen "Der Prozess", på svenska "Processen" i översättning av Karl Vennberg 1945, är prototypen för en berättelse som skildrar en fantastisk rättegång i fiktionsform. "Der Prozess" börjar med följande

mening som omedelbart fångslar läsaren och samtidigt presenterar huvudpersonen i hans anonymitet och för oss in i handlingens centrum:

Jemand musste Josef K. verleumdet haben, denn ohne dass er etwas Böses getan hätte, wurde er eines Morgens verhaftet.

{Någon måste ha förtalat Josef K., ty utan att ha gjort något ont häktades han en morgon.}

Hur har han då så plötsligt blivit häktad? Jo, två ohövlige män har kommit in i hans rum, två män som förhindrar honom att inta sin frukost, som i stället själva äter upp den och som förbjuder honom att lämna huset och gå till sitt arbete i banken. Josef K. frågar sig vilken myndighet de företräder, han tar fram sina legitimationspapper och frågar efter häktningsordern men avspisas hånfullt av vakterna. K. frågar sig vidare om det hela är ett skämt men blir snart inkallad till "inspektören", som i grannrummet, fröken Bürstners rum, har arrangerat en improviserad domstol. K. förklarar sig för "oskyldig", men detta gör inget intryck på inspektören som endast fäster sig vid att han är häktad.

I kapitel II får K. besked per telefon att infinna sig till rannsaking på obestämd tid påföljande söndag i en sal vars belägenhet inte är riktigt tydligt angiven men som han så småningom lyckas finna. Där möter han en församling bestående av okända män i långa svarta rockar; här håller han irriterad ett försvarstal inför en rannsaktionsdomare, där han bland annat gör narr av domarens skrivbok som har fläckade gulkantade blad. Domaren replikerar med att han nu har förverkat den förmån som ett förhör innebär. Han har samtidigt inte vunnit någon som helst klarhet i frågan om vari hans skuld består.

I kapitel III återvänder K. påföljande söndag till rättssalen, där emellertid sessionen är inställd. Han träffar en rättstjänare och dennes hustru, vilken av en student, som är hennes älskare, blir bortburen till domarens rum. I sessionslokalerna stöter han också på andra personer som är anklagade.

Efter några mindre betydelsefulla episoder med sina inackorderingsgrannar i kapitel IV blir K. i kapitel V vittne till hur hans båda vakter blir piskade av en man som kallas "pryglaren". Det är egentligen K. själv som klagat över deras uppförande, men nu försöker han försvara dem och uttalar sin åsikt att de inte är skyldiga: det är organisationen och de högre ämbetsmännen som är de skyldiga.

I kapitel VI inträder de första gestalter hos vilka K. söker hjälp i sin

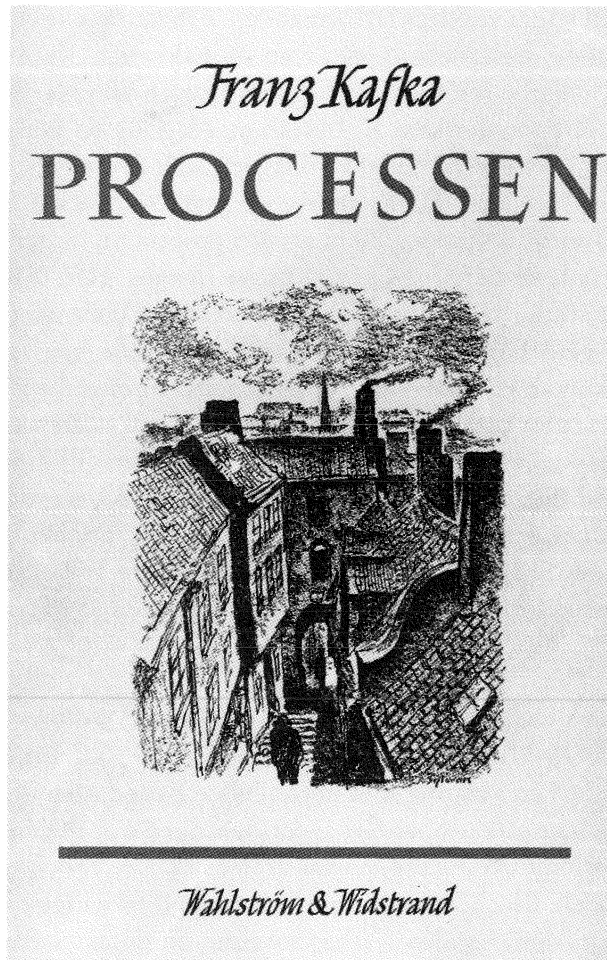

Fig. 2. Omslaget till Franz Kafkas "Der Process" i svensk översättning av Karl Vennberg, "Processen", 1945.

brydsamma situation: det är en sjuk, sängliggande advokat och dennes sköterska, Leni; den senare visar sig söka förföra alla män som besöker advokaten. Denne råder honom nu att som hjälpende insats uppsöka en viss målare, Tintorelli, som är invigd i domstolens arbete genom att han är dess porträttmålare men ändå oberoende av densamma. K. deklarerar att han är oskyldig, och Tintorelli förklarar att han är villig bistå honom. Men porträttmålaren ger samtidigt en överblick över de anklagades situation: det finns tre möjligheter att få befrielse, säger han. De består i verkligt frikännande, skenbart frikännande och uppskov. Alla dessa alternativ har dock sina inskränkningar. Tintorelli känner näm-

ligen inte till några verkliga frikännanden, och han vet av erfarenhet att ett frikännande mestadels följes av en ny häktning. Kapitlet slutar i Kafkas ofta absurda stil med att målaren kryper in under sin säng och släpar fram olika tavlor som K. bestämmer sig för att köpa.

Kapitel IX är ett av romanens viktigaste och det mest sublima. Det utspelas i en katedral, där K. möter en präst som också är fängelsekaplan. Prästen är underrättad om att K:s process nu ligger illa till och att den aldrig kommer att nå någon högre instans. Han fruktar att allt kommer att sluta illa för Josef K., och han förebrår denne för att han i alltför hög grad har sökt hjälp hos andra, särskilt hos kvinnor; han berättar också om en man som sökte nå fram till rätten och fick sitta i dagar och år och vänta på företräde på en pall vid dörren till dess han åldrades och dog. Prästens slutord blir: "Domstolen vill dig inte något. Den tar emot dig, när du kommer, och låter dig gå, när du vill gå."

Men i slutkapitlet blir så Josef K., på kvällen före sin trettioförsta födelsedag, slutgiltigt rättens byte: han förs bort av två okända män som utan medkänsla och med stor brutalitet tar hans liv.

*

Det existerar i Kafkas fall en biografisk bakgrund till processmotivet. Som bl a Max Brod och Ernst Pawel berättat, hade Kafka år 1914 ingått förlovning med en väninna som hette Felice Bauer, men under diverse emotionella komplikationer fått se förlovningen uppslagen efter några månaders förlopp. Avslutningen var dramatisk: Felice och en av hennes väninnor, Grete Bloch, arrangerade på ett hotell på badorten Gleschen-dorf vid Nordsjön, i själva Kafkas sovrum, en domstol där Felice var målsägare och Kafka till och med hade en "försvarsadvokat", en judisk läkare och författare som hette Ernst Weiss. Här gavs tydligen luft åt alla sårade känslor, men Kafka tycks ha vägrat att försvara sig: han hade ingenting av intresse att bekänna och ansåg utgången av processen given. "Under hela rättegången", skriver Pawel, "tyckte Kafka att det var Grete som var hans domare", men vid närmare eftertanke förstod han att han egentligen själv var både domare och bödel. Resultatet av "rättegången" blev, som väntat, förlovningens definitiva upplösning.

Det var alltså Max Brod som år 1925 gav ut "Der Prozess", trots sitt löfte att bränna manuskriptet. Romanen ansågs från Kafkas egen sida aldrig fullbordad, och i texten avslutas kapitel VIII med notisen att det är oavslutat. Det var även Brod som arrangerade kapitlen i den ordning där de kommer, men arrangemanget har upprepade gånger utsatts för

Fig. 3. Kafka och Felice Bauer – en förlovning som bröts och ligger bakom tillkomsten av "Der Prozess".

kritik. Det tycks vara en allmän uppfattning att kapitlet IV, om gästerna i inackorderingshuset där Josef K har sitt rum, borde komma in mellan I och II, samt att IX, "Im Dom", bör ha sin plats närmast före kapitel VII. Om romanens struktur förklarar för övrigt Karl Vennberg att det är "en cirkel med en mittpunkt från vilken varje kapitel utgår som en radie."

*

Till sin genre är "Der Prozess" en korsning mellan realistisk berättelse och mardröm: det är att märka att Kafka själv underströk romanens karaktär av realistisk genom att han vid sin redigering, som Wilhelm Emrich konstaterar, strök två dröminslag, berättelsen "Ein Traum" och en annan dröm, "Das Haus".

Realismen i "Der Prozess" är dessutom präglad av Kafkas något

pedantiska, omständliga stil. Denna har också tydliga absurda drag: dit hör den ytterst detaljerade utredningen om advokaterna och deras situation i kapitel VII och beskrivningen av målaren Tintorellis bostad, där en av domarna brukar komma in genom en dörr bakom hans säng och klättra över denna; ett visst absurt drag vilar också över framställningen av de tre små flickorna som ständigt invaderar målarens bostad. Det kan tilläggas att skildringen av advokaternas situation förefaller besläktad med stilen i Jonathan Swifts "Gulliver's Travels", särskilt i tredje bokens satiriska bild av länder som Laputa, Glubbdubbdrub och Luggnagg. I Kafkalitteraturen skymtar hur författaren intresserade sig just för Swift men mera speciellt, i hans bild av barnuppfostran i Liliput: Kafka berör själv detta i ett brev till sin syster Elli den 12 mars 1922. Däremot har jag inte stött på några konstateranden av att Swift som satiriker haft betydelse för författaren till "Der Prozess".

Både i Kafkas satir i dess släktskap med Swift och i hans böjelse för absurda episoder finns drag av en speciell, personlig humor. Humorn är i "Der Prozess" ett påtagligt motstycke till berättelsens oförsonliga bild av människans situation, dess tragiska allvar. Wilhelm Emrich talar om diskrepansen mellan draget av teater och dragningen mot självmordet, och i slutscenen har de båda exekutörerna en tydlig karaktär av komedianter. "Klena gamla skådespelare skickar man för att hämta mig," säger Josef K. för att på romanens sista sida plötsligt inse "att det var hans plikt att själv ta kniven som svävade ovanför honom och sticka den i sig." Det oförsonliga allvaret, till slut, exploderar i slutscenens brutalitet, som dock har föregripits i kapitel III, i episoden med "pryglaren". Trots de tidigare antydningarna om det förestående tragiska slutet kommer de sista raderna som en chock. De båda okända bödlarna har just lagt Josef K. ner på marken.

Aber an K:s Gurgel legten sich die Hände des einen Herrn, während der andere das Messer ihm tief ins Herz stiess und zweimal dort drehte. Mit brechenden Augen sah noch K. wie die Herren, nahe vor seinem Gesicht, Wange an Wange aneinandergeleht, die Entscheidung beobachteten. "Wie ein Hund!" sagte er, es war, als sollte die Scham ihn überleben.

{Men på K:s strupe lade sig den ene herrns händer, medan den andre stötte kniven i hans hjärta och två gånger vred den runt. Med bristande ögon kunde K. ännu se, hur herrarna, nära intill hans ansikte, lutade mot varandra med kind mot kind, iakttog det oåterkalleliga avgörandet.

– Som en hund! sade han, det var som om skammen skulle överleva honom}

På samma gång som denna upplevelse av skam förlänar ett ohyggligt drag, ett drag av djup pessimism, åt hela romanen, finns det samtidigt inslag av en katharsis över romanens sista sida. "Överallt låg månskenet med den naturlighet och den ro som inte är något annat ljus förunnat." Och på samma gång förnimmer Josef K hur i nattens stillhet ett fönster öppnas i ett hus intill stenbrottet dit de båda männen fört honom:

Vem var det? En vän? En god människa? En som kände medlidande? En som ville hjälpa? Var det en enda? Var det alla? Fanns det ännu hjälp?

*

I litteraturen om Kafka och hans verk har berörts de olika roman-gestaltarnas relationer till författaren själv. Hela "Der Prozess", har det sagts, är en dialog som Kafka för med sig själv. Så kan man tryggt påstå, med René Dauvin, att Josef K. är författarens alter ego: inte för ingenting är initialen i hans efternamn ett K.

Av övriga gestalter är betjänterna som meddelar K. beskedet om häktningen, liksom hans exekutörer i slutkapitlet, kyliga, känslolösa företrädare för en lag som de inte ens känner, mekaniska representanter för domstolens väsen. Den sängbundne advokaten, liksom hans sköterska Leni, är, som Emrich uppfattar dem, uttryck för det ställföreträdande offret, som K. efterhand finner sig tvingad att ta avstånd ifrån. Målaren Tintorelli är en mångtydig gestalt, både innanför och utanför domstolen, på en gång odistanserad och distanserad, lekfull, levande och positiv i sin livshållning. Prästen, slutligen, har starka drag av författaren såsom domare över sig själv.

*

Huvudtemat i romanen är naturligtvis skulden, den mänskliga skulden. Bara detta att *l e v a* skapar hos människan en skuld och utgör en domstol över henne som människa. René Dauvin har gett påfallande exempel på hur Kafka kunde samla skuldkänslor på sig – över försummade arbetsuppgifter, över sin egen utsatthet, över sin originalitet. Andras misslyckanden och försummelser kunde han också lägga på sin egen skuldbörda; när första världskriget bröt ut, kände han hur nyheterna från fronten liksom ökade hans egen skuldbörda. Kafka blev på en gång anklagad och domare. Träffande är Emrichs omdöme att det är ovetskapen om "lagen" som är Josef K:s skuld, som är människans skuld. Karl Vennberg formulerar Kafkas grundproblem såsom hur vi

skall ”slippa undan den inre rättegången, bryta oss ur den, kringgå den, leva utanför den”, och han ser en rad andra frågor som sammanhängande med detta grundproblem, ”frågorna om makt och frihet, rätt och nåd, ensamhet och gemenskap”. Charles Osborne sammanfattar sitt omdöme så att det inte är nedvärderande för Kafka att kalla hans roman en psykologisk och masochistisk fantasi men att den också är ett djupt meningsfullt konstverk, en unik och upprörande vision av den sorts helvete som vi, eller domarna inom oss, dömer oss själva till.

Det skall till sist tilläggas att Kafka, med den ohyggliga stämningen i verk som ”Der Prozess”, ”Die Verwandlung” och ”In der Strafkolonie”, inmutat ett speciellt och personligt område i världens litteratur. När man närmar sig litterära domäner eller diktverk som bjuder något av denna stämning och denna mörka livssyn, dyker det alltid upp ord och beteckningar som ”Kafkalik”, ”Kafkaart”, ”Kafkaatmosfär”: hans namn är oupplösligt förbundet med den stämning av skräck och skuld som han skapade i sin diktning.

3.

Herman Hesses roman från 1927, ”Der Steppenwolf”, ”Stäppvargen”, tillhör de djupaste inslagen i den europeiska mellankrigslitteraturen och är dessutom ett av de främsta skönlitterära tidsdokumenten, präglade av rörelser som den gången hade modernismens prägel: surrealismen och psykoanalysen. Född 1877 hade Hesse vid denna tid en rad romaner bakom sig, men ”Der Steppenwolf” är hans mest självbiografiska arbete. Hesse följdes genom hela sitt liv av psykiska kriser, av grubblerier, depressioner och självmordsfantasier. Om Franz Kafkas ”Der Prozess” var en mardrömsskildring, är ”Stäppvargen” en skildring från människans undermedvetna och drömliv, där de skildrade dröminslagen speglar författarens psykiska oro och upprivenhet. Genom att huvudpersonen ägnar sig åt utsvävningar i alkohol men också i opium, kokain och ”starkare gifter”, får drömmarna nästan genomgående en prägel av hallucinationer. Det kan också sägas att hela romanen har en hallucinatorisk karaktär som är helt besättande och gör den till ett av seklets stora läsäventyr.

Romanen är disponerad, som Hesse själv angav, som en sonat med fyra satser. De olika satserna/avdelningarna torde då avses vara 1) utgivarens förord med presentation av dess huvudperson, Harry Haller, sådan berättaren lärt känna honom 2) det parti som bär titeln ”Harry

Fig. 4. Hermann Hesse,
"Stäppvargens" författare,
1926.

Hallers Aufzeichnungen", Harry Hallers anteckningar; detta utgör det första avsnittet av anteckningarna 3) en inskjuten skrift på ett tjugotal sidor med rubriken "Tractat vom Steppenwolf" och med undertiteln "Nur für verrückte", endast för förryckta; denna skrift har Haller köpt av en okänd man på gatan, och "Tractat" är satt med särskild stilsort och särskild paginering inom hela romanens ram 4) den rubriklösa fortsättningen på Hallers anteckningar.

Traktaten om stäppvargen är ett parti som närmast liknar en kulturfilosofisk essä och till sin människosyn är besläktad med Friedrich Nietzsches tes om det apollinska och det dionysiska hos människan i "Geburt der Tragödie" samt med den freudska psykoanalysen. Hesse skapar här den människotyp som han kallar för "stäppvargen" och som han beskriver så här:

Harry findet in sich einen "Menschen", das heisst eine Welt von Gedanken, Gefühlen, von Kultur, von gezähmter und sublimierter Natur, und er findet daneben in sich auch noch einen "Wolf", das heisst eine dunkle Welt von Trieben, von Wildheit, Grausamkeit, von nicht sublimierter, roher Natur.

Trotz dieser scheinbar so klaren Einteilung seines Wesens in zwei Sphären, die einander feindlich sind, hat er es aber je und je erlebt, das Wolf und Mensch sich für eine Weile, für einen Augenblick miteinander vertragen.

[Harry känner inom sig en "människa", det vill säga en värld av tankar och känslor, av kultur, av tämjd och sublimerad natur, och samtidigt känner han också en "varg", det vill säga en dunkel värld av drifter, av vildbet, grymbet, av sublimerad och rå natur. Trots denna till synes så klara indelning av hans inre i två sfärer, som är varandras fiender, har han emellertid alltemellanåt fått uppleva att varg och människa förlikts för en stund, för ett lyckligt ögonblick.

["Stäppvargen", övers. Sven Stolpe, 1928]

Hesse betonar emellertid också att jaget inte är någon enhet: varje jag är "eine höchst vielfältige Welt, ein kleiner Sternhimmel, ein Chaos von Formen, von Stufen, von Erbschaften und Möglichkeiten" – "en oändlig mångfald, en stjärnhimmel i smått, ett kaos av former, stadier och tillstånd, arv och möjligheter."

Hela romanen "Der Steppenwolf" rör sig mellan verkligheten och drömmen, och gränserna mellan dessa båda världar är ofta knappast urskiljbara. Dess drömmar eller hallucinationer liknar gärna en sorts fiktiva berättelser, kanske noveller. Som hallucinatoriska kan man betrakta alla partier där den prostituerade, gåtfulla och spännande Hermine uppträder. Medan Harry är en enstöring och glädjedödare, som Hermine vill skänka kunskap i livsglädje, njutning och humor, är Hermine att betrakta som Harrys syskonsjäl och med Jungs terminologi hans anima. Relationen mellan dem båda är en förening av kärlek och djupaste mänsklig förståelse. Som tecken på sin ömsinta systerliga hängivenhet har Hermine skänkt Harry den unga Maria till älskarinna, och Harry njuter i hennes armar en vällust och livsglädje djupare än den han någonsin har mött förut hos kvinnor. Men Hermine har också lovat Harry att deras kärlek skall nå sin fullbordan på den stora maskeradbalen, denna förening av dekadent helvetesfantasi och intensiv paradisdrom som utgör bokens slutavdelning och kulmen. Hon har för Harry förutsagt att han till slut kommer att döda henne.

Harrys besök på den stora maskeradbalen utvecklar sig till en nattlig orgie där han frossar i möten med de mest lockande partners och i ett rasande tempo ständigt byter moatjéer i dansen. Av en okänd man får han en papperslapp som talar om att "Hermine är i helvetet", i maskeradlokalens djupaste sal där "djävulskapellet" spelar. I detta

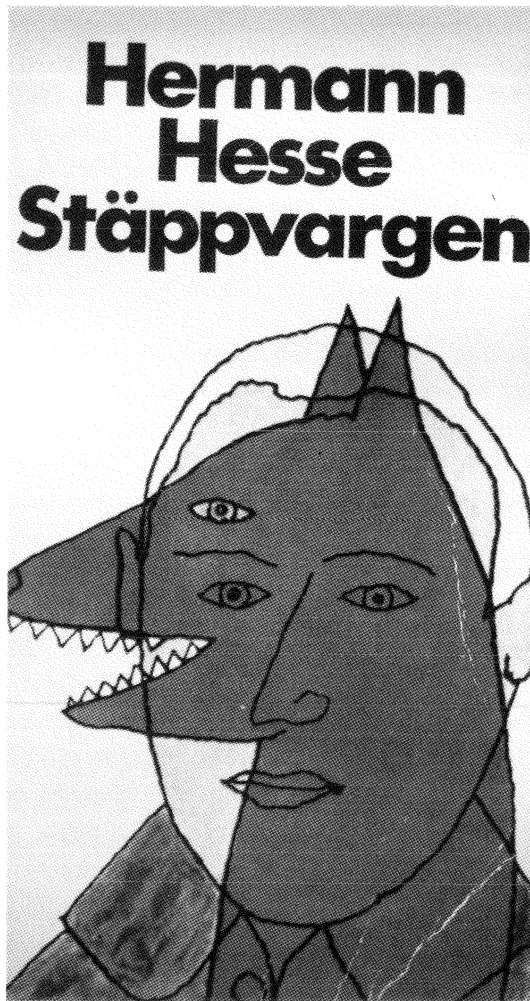

Fig. 5. Omslaget till Hermann Hesses roman "Der Steppenwolf" i svensk översättning av Sven Stolpe, "Stäppvargen", 1988.

helvete, som alltså samtidigt är hans drömparadis, möter han plötsligt en ung man som han känner igen och först identifierar som sin barndomsvän Hermann – det är emellertid Hermine, som transvestit, i en roll som uttryckligen anges som "hermafroditisk". Under en stund bedriver de tillsammans ett maskspel, dricker champagne och hetsar varandra som rivaler, ständigt i färd med att utpeka andra objekt för trånad och lust; Hermine söker också undervisa honom om de förförelsekonster han bör ta till om han vill erövra olika kvinnor i dansviolet: en av dessa kvinnor hade hon själv erövat med lesbisk kärlek.

Jöran Mjöberg

För mig själv blev emellertid så småningom hela detta dånande bus, fullt av bektiska danssalar, detta berusade folk av masker, till ett vilt drömparadis, blommor lockade med sina dofter vart jag kom, den ena frukten efter den andra omslöt jag med mina trevande och sökande fingrar, ormar betraktade mig förföriskt ur gröna landskap, lotusblommor lyfte sig spökligt över svart gytta, trollfåglar lockade i grenarna, och allt förde mig till ett och samma efterlängtnade mål, allt detta laddade mig på nytt med längtan efter en enda.

Under denna period av den vilda natten med dess många exotiskt färgade lockelser försvinner Hermann-Hermine för Harry, dyker upp igen och försvinner, bara för att till slut träda fram igen, som Hermine själv, omklädd, lätt parfymrad och pudrad. Harry känner att han tillhör henne, och medan hon ger sig hän åt honom i dansen, blir han medveten om att alla kvinnor som han dansat med under natten nu har blivit till en enda, som blommar i hans armar. Och Hermine frågar honom om han är beredd. I denna stund upplever Harry också att hans gamla stäppvargsjag är på väg att sjunka bort, att han själv utstrålar det leende, det skratt som han mött hos Pablo, saxofonisten, mannen med de mörka varma djurögonen som har en sådan makt över kvinnorna. Hans personlighet är upplöst i feststämningen som salt i vatten, han har för första gången upplevt en underbar gemenskap, en unio mystica.

Men nu är det denne Pablo som tar över handlingen, inbjuder Harry till sin så kallade magiska teater, till en värld utan tid, till en inre verklighet i sin egen själ som han aldrig kunnat kalla fram. I Pablos magiska teater uppger man sin personlighet, där begår man ett "skensjälv-mord", där går man igenom en skola i humor, där skrattar man det mest förlösande skratt. I en spegel som Pablo visar Harry ser han en hemsk, rörlig, häftigt arbetande och jäsande bild av sig själv, och inne i sig själv stäppvargen, en skygg, vacker men vilsen och oroligt blickande varg. Nu följer de sex drömmar som Pablo skapar för Harry genom att låta honom ta sig in genom olika dörrar och som svarar mot de djupaste instinkterna i hans undermedvetna.

Den första av drömmarna är storjakten på automobilerna, "Upp till glad jakt!", ett parti på tio sidor, där Harry möter en gammal skolkamrat, Gustav, som nu blivit professor i teologi. I en "grön" fantasi om ett krig mellan människorna och maskinerna ställer de båda till med en fruktansvärd massaker på bilar och människor som passerar dem. Fullständigt skoninglöst skjuter de ner den ena representanten för

maskinkulturen efter den andra. De befinner sig på ett berg med en stad långt nere under sina fötter, och scenen slutar med att Harry, i förbund med en flicka som heter Dora och kommer från en av de förstörda bilarna, försöker klättra ut över ett bröstvärn för att ta sig ner till staden men i en typisk drömuplevelse känner stängslet ge vika och störtar ner i djupet.

Den andra drömmen handlar om Harrys livsspel, där han och Pablo tillsammans leker med olika dockor som utgör en spegel av Harrys många jag. Den tredje heter "Stäppvargsdressyrens underverk", där en djurtämjare, en vrångbild av Harry, dompterar en varg, medan i nästa ögonblick vargen tar över kommandot och söker tämja människan. Harry flyr förfärad ut genom dörren. Den magiska teatern, förstår han, var inte något rent paradiset, alla helveten fanns under dess vackra yta.

I den fjärde drömmen är det könsdriften som skapar fantasierna. I en inspirerad, lyriskt betonad tillbakablick får man följa Harrys kärleksupplevelser under olika skeden av hans liv, från den första romantiska historien med den vackra Rosa till medvetandet om en djupare och djupare sinnlighet och erotisk extas.

Den femte drömmen kan man kalla drömmen om Mozart. När Harry ser in i Pablos spegel, ser han sig själv, grå i ansiktet, trött efter allt spel och utövandet av alla laster, och han frågar honom: "Harry, vad gör du här?" Han får svaret från sitt andra jag: "Jag väntar på döden", och när Harry frågar, "Var finns då döden?" blir svaret att han kommer. I detta ögonblick får Harry – lika känslig för hög musik som Hesse själv – inne i teatern höra en musik tona, en skön och förfärande musik. Det är den musik som beledsagar stengästens framträdande i Don Juan. "Hemskt ekade de isiga klangerna genom spökhuset, de kom från andra sidan, från de odödliga." Och Harry erfar hur Mozart, skaparen av den musik han älskar högst, träder fram för hans inre. I samma ögonblick klingar bakom honom ett skratt, ett ljukt och iskallt skratt, som är fött av gudomlig humor och kommer från en värld bortom allt lidande, en värld som människor inte känner. Och där kommer Mozart själv gående, skrattande går han förbi Harry och slinker nonchalant bort mot en av logedörrarna.

Ett samtal om musik tar vid mellan Harry och Mozart, när Harry följt efter honom, sin ungdoms gud. De talar om Don Juan, de talar om Schubert och Beethoven och Chopin, och med Mozarts hjälp får Harry skåda ut över jorden, där Brahms kommer tågande framför en procession av några tiotusental svartklädda män, och sedan också Wagner, i spetsen för en annan här av människor. Från talet om Brahms och

Wagners försyndelser kommer de in på den mänskliga livsskulden, och Mozart dryftar sonandet av skuld och arvsynd i en oändligt lång skärself. Plötsligt börjar Don Juans skapare tala på vers, lekfullt och skämtande. I en episod som har starka drag av Lewis Carroll och hans så kallade barnbok "Alice in Wonderland" grips Harry av raseri inför Mozarts gyckel: "Jag tog Mozart i hårpiskan, och han flög i väg. Piskan blev längre och längre som en kometsvans, vid vilken jag hängde och virvlade fram genom världen". Men när Harry rycks med av en stålblank, isig munterhet, en lust att skratta samma ljusa, vilda och överjordiska skratt som Mozart, mister han både andan och medvetandet.

Så följer den sjätte drömmen, som man kunde beteckna som hela berättelsens peripeti – men en peripeti där det tragiska på ett märkligt sätt är uppblandat med det komiska, det lekfulla. Harry ser ännu en gång in i spegeln och upplever hur han åldrats men hur han inte längre är rädd för dans, kvinnor och knivar. Han bereder sig att gå in genom den sista dörren i Pablos magiska teater, i medvetandet att Hermine väntar på honom.

När han öppnar dörren, ser han "en enkel och vacker bild": på golvet ligger två nakna människor, den vackra Hermine och den vackra Pablo, sida vid sida i djup sömn, utmattade av sin kärlekslek. "Vackra, vackra människor, härliga bilder, underbara kroppar. Under Hermines bröst fanns ett färskt, runt märke efter ett kärleksbett av Pablos vita, skimrande tänder."

Och just på det stället, mitt i märket, stöter Harry in sin kniv till klingans hela längd. Blod flyter ut över Hermines vita hud, hennes ögon öppnar sig ett ögonblick i smärta och djup förundran för att strax därpå sluta sig igen. Det var hennes egen önskan som gått i uppfyllelse: att bli dödad av Harry, och han hade dödat henne innan hon helt blivit hans.

Och från det döda ansiktet, de döda, vita skuldrorna, de döda, vita armarna andades ut och lyfte sig tvekande en rysning, en öde, vinterlik ensamhet, en långsamt växande kyla, i vilken mina händer och läppar började stelna. Hade jag släckt solen? Hade jag dödat allt livets hjärta? Bröt världsrymdens dödsfrys in?

*

Det har krävts en utförlig innehållsorientering för att skapa bakgrund till det som är skenrättegången i intrigen och som endast omfattar de

fyra-fem sista sidorna i romanen. Nu har Harry begått sitt brott, dråpet på Hermine, och nu väntar han sig rättegång, dom och straff. Men Mozart, som nu träder in genom logedörren, tar ingen riktig notis om händelsen: han börjar plocka med en radioapparat – här i radions barn-dom – han tar in en Concerto grosso av Händel ifrån München, och inför Harrys negativa reaktion på att uppleva klassisk musik i radioversion ger han en revy över radions förtjänster och fel och ställer den mot livets handslande med "världens härliga spel av bilder". Han uppmanar Harry att ta på allvar allt det som är värt att tas på allvar och att skratta åt allt annat. Och efter denna utförliga utläggning visar han sig äntligen medveten om Harrys brott:

Ni har av ert liv gjort en ynkelig sjukdomshistoria, av er begåvning en olycka. Och ni har, som jag ser, inte förstått att använda en så söt, en så förtjusande ung flicka till annat än objekt för ett dolkstyng och dräpt henne! Tycker ni det är riktigt?

I ett utbrott av förtvivlan erkänner nu Harry sitt mänskliga tillkortakommande: "Jag är ett kräk, Mozart, ett dumt, elakt kräk, sjukt och fördärvat" – men samtidigt kommer han med ett argument till sitt försvar: denna flicka, säger han, har själv velat ha det så, han har bara uppfyllt hennes önskan. På samma gång medger han för sig själv, som en inblick i hans inre avslöjar, att tanken på att döda Hermine kanske ändå var hans egen.

Men Mozart, som nu skrattar sitt allvetande, hånfulla och ljudlösa skratt, tror inte på att "denna vackra unga flicka" från Harrys sida endast har önskat sig ett dolkstyng – det sexuella alternativet hägrar hela tiden i bakgrunden. Och han vädjar till Harry att klargöra för sig följderna av sin handling – kanske har han för avsikt att smita från påföljden? insinuerar Mozart. Men Harry förklarar upprört att han ingenting annat begär än att få sona sitt brott, att få lägga sitt huvud under bilan och bli bragt om livet. Detta bara väcker Mozarts hån – han ser på Harry som patetisk och humorlös:

Men ni kommer nog snart att lära er humor, Harry. Humor är alltid galghumor, och i nödfall får ni lära er det vid galgen. Det är ni beredd på? Ja, då går ni till allmänne åklagaren och låter hela domstolsväsendets humorlösa apparat gå ut över er, tills ni en kall morgontimme mister huvudet på fängelsegården. Det är ni alltså fullt beredd på?

Med omnämmandet av "allmänne åklagaren" är intrigen framme vid

gestaltningen av en rättegång. En text blixtrar fram för Harry, som en ny hallucination inne i huvudhallucinationen:

HARRYS AVRÄTTNING,

heter det. Han ser för sig en kal gård mellan fyra murar med små gallerfönster, en uppgillrad fallbila, ett dussin herrar i talarer och långa rockar. I mitten står han själv ”huttrande i den gråa gryningsluften”. Det är som en återklang av avrättningsscener från sekelskiftet som gestaltats i samtida skönlitteratur och bildkonst. Så tar allmänne åklagaren av sig sin mössa, harklar sig och läser upp från ett högtidligt papper:

Mina herrar, framför eder står Harry Haller, anklagad och befunnen skyldig till missbruk av vår magiska teater. Haller har icke bara skymfat den höga konsten genom att förväxla vår underbara bildsal med verkligheten och stuckit ihjäl en speglad flicka med en speglad dolk, han har dessutom på ett fullständigt humorlöst sätt visat sin avsikt att begagna sig av vår teater som en självmordsmekanism.

För domstolen är, som här framgår, inte dråpet, själva dödandet den brottsliga handlingen utan skymfandet av konsten, missbruket av den magiska teatern och bristen på humor i Harrys handlande, på ett sätt som föregripits av Mozarts reaktion. Det förvånar därför inte att domen, när den faller, får samma absurda karaktär:

Vi döma därför Haller till straffet evigt liv och tolv timmars förbud att beträda vår teater. Likaledes kan den anklagade icke besparas straffet att bli ordentligt utskrattad. Mina herrar, ett – två – tre...

Upplösningen av skenrättegången präglas alltså av komik och absurditet, och Mozart rycker fram med en ny kommentar i sin tidigare håfulla stil: ”Jag ger inte ett öre för hela er romantiska soning av ett brott.” Vad vill Harry egentligen dö för? – det är ju leva han skall – och för resten har Mozart ett alternativt straff att erbjuda: att återge flickan livet och låta Harry bli gift med henne – ett alternativ som denne blir alldeles förskräckt inför: ”Det skulle bli rena olyckan.” Och Mozart fortsätter i sin absurda stil, när han möter Harrys protester mot att han lägger sig i Stäppvargens öde med att föreslå honom röka en av musikerns förträffliga cigaretter. Ännu mera absurd, närmast i Lewis Carrolls anda, blir han när han tar Hermine, som i hans händer smälter ihop till en liten dvärgfigur, och stoppar henne i sin västficka.

Intrigen är framme vid sitt slut, och Harry erfar att han nu lärt sig förstå allting, att han har alla livsspelets hundratusentals figurer i sin

ficka, att han är beredd att åter börja spelet och smaka alla livets kval, att om och om igen vandra igenom sitt inre livs helvete. Och en gång skall han lära sig skratta.

*

Det föreligger ett klart samband mellan Kafkas "Der Prozess" och Hesses "Der Steppenwolf". År 1927 förklarade Hesse i ett brev till Helena Welti att han skattade Kafka mycket högt och att han hade fått veta att Kafka starkt hade gillat Hesses tidigare verk. Han skulle också ha kunnat förstå "Der Steppenwolf", skriver Hesse. I en artikel i Die Neue Rundschau år 1935 uttrycker han på nytt sin beundran: "Jag tror nu att Kafka, diktaren från Prag, kommer att få sin plats bland de själar hos vilka förkänslan av stora omvälvningar fann skapande, om än plågsamt, uttryck." Han talar om den atmosfär av ångest och ensamhet som är så outhärdlig för källborgerliga själar. Vi är tacksamma, fortsätter han, att Kafkas skrifter inte förstördes: hans fantasi är en brinnande åkallan av verkligheten, en tvingande formulering av den religiösa, existentiella problematiken.

I "Der Steppenwolf" finns tydliga detaljer som är tillkomna med Kafka som förebild och inspirator. Medan huvudpersonen i "Der Prozess" kallas Josef K., med initialförkortning och med K. som en antydning om namnet på sin upphovsman, heter alltså huvudpersonen i "Stäppvargen" Harry Haller, med samma initialer som s i n författare. Det är givet att den slutliga skenrättegången i "Der Steppenwolf" utgör en replik till processen och dess dystra utgång i Kafkas berättelse. När Hesse i olika sammanhang i "Der Steppenwolf" talar om livets skuld, tidens skuld, tycks han medvetet anknyta till Kafka; i Mozartdrömmen stöter vi på en formulering som också har Kafkaliknande prägel: "Man föds, och i och med detta har man skuld." Bland andra drag som påminner om Kafkas stil och berättarattityd har också nämnts teologi-professorn Gustavs absurda framträdande i drömmen om storjakten på automobilerna. Man kunde dessutom tillägga slutscenen i samma dröm, där Harry och Dora är på väg att klättra över bröstvärnet ovanför staden, varvid Harry kysser den skrattande Dora på knäet: det påminner i hög grad om erotikerna i "Der Prozess".

*

"Der Steppenwolf" utkom alltså 1927. Fem år senare, 1932, skulle Hesse ge ut en bok som i sitt slutparti ger en varierad version av

skenrättgången i den förra berättelsen. Det nya verket hette "Die Morgenlandfahrt" och kom på svenska två år efter det att Hesse hade mottagit Nobelpriset, i den volym som hette "Klingsors sista sommar – Österlandsfärden" och översattes till svenska av Arvid Brenner [1950].

I "Die Morgenlandfahrt" berättar Hesse om stora grupper av människor som är på vandring till Österlandet, drivna av blandade syften, än ideella, än världsliga, men alla förenade i en namnlös orden med hemliga lagar. Denna ordens medlemmar vandrar inte bara genom geografien utan också genom tiden och kan plötsligt befinna sig t ex i medeltiden; färden väcker det förflutna och framtiden till liv i nuet. I denna orden har tidigare ingått gestalter ur den mänskliga kulturens historia som Lao Tse, Platon, Novalis, Brentano, Baudelaire, men också figurer ur Hesses tidigare författarskap, t ex Vasadeva från "Siddharta" [1922] och Klingsor ur "Klingsors letzter Sommer" [1920]. Ur Hesses egen samtid framträder en gestalt som målaren Paul Klee, en konstnär som Hesse djupt beundrar och som alltså tar del i den stora färden mot österlandet.

I en fjälldal i mellersta Europa finner deltagarna i den stora vandringen att Leo, deras ledare och tjänare, har försvunnit. Nu avviker också berättaren-huvudpersonen, som i Kafkas efterföljd har namnet H.H., vilket naturligtvis också betyder Herman Hesse. Han sviker sin orden och sina ordenskamrater och börjar i stället arbeta på ett verk om ordens historia. I en liten stad, där han slår sig ner, återfinner han Leo, och nu skriver han ett långt brev till denne och till sin ordens ledning där han anklagar sig själv för att ha lämnat sin orden och svikit den. I en stor ordenssal som tycks ha likheter med scenen i Mozarts "Trollflöjten" ställs H.H. nu inför mästarnas domstol, där det visar sig att själva Leo är stormästaren.

När H.H. som självanklagare riktat förebråelser mot sin orden och när han förebrått den sin egen skuld och dåraktighet, så konstaterar nu rådet att detta bara varit dumheter. "De utplånas genom att vi ler åt dem," säger man i samma anda som man uttalar domen över Harry i "Der Steppenwolf". Men å andra sidan har H.H. underlåtit att förrätta andakt i den kyrka som han kom till i Leos sällskap, och genom sitt uppträdande har han trampat ordens grundläggande krav under fötterna. Emellertid, förklarar nu Leo på rådets vägnar, har broder H. genom lidandet förts fram till förtvivlan, och förtvivlan är resultatet av varje allvarligt försök att fatta och rättfärdiga människolivet. Så blir

brodern H. frikänd och välkommen tillbaka i orden mot att han själv inträder i mästarnas skara efter att ha avlagt prov på sin tro och sin lydnad.

*

Rättegången i "Die Morgenlandsfahrt" är ännu ett gensvar till Kafkas "Der Prozess". Oron och skuldmedvetandet hos berättaren visar släktskap med såväl Josef K:s hos Kafka som Harry Hallers i "Der Steppenwolf". Men hos Hesse, i hans båda verk, är domen över människan mildare: i båda hans verk bemöts hennes skuld med humor, med leende, med skratt. Man skulle kunna tänka sig att Hesses reaktion på Kafkas alldeles förkrossande skuldmedvetande vore av ironisk art, men säkert är Hesses veneration för sin litterära föregångare så stor att den inte lämnar plats för ironiska känslor: hos Hesse är det bara frågan om ett mera positivt, ett mera mänskligt förhållningssätt inför "livsskulden". I det stycket sällar sig Hesse till den litteratur vars märke är uppbyggligheten och som stöder mänskligheten i dess syn på livets vanskligheter.

4.

"At Swim-Two-Birds" var en experimentroman, utgiven 1939 och författad av en irländare som hette Brian O. Nuallain och skrev under pseudonymen Flann O'Brien. Nuallain var född 1911 och levde till 1966, och "At Swim-Two-Birds" var hans första arbete, som emellertid inte blev riktigt uppmärksammat förrän i sin andra upplaga, 1960. Bland hans litterära anor har nämnts 1700-talsförfattarna Swift och Sterne samt författare från vårt eget århundrade som Joyce, Pirandello och Kafka. I "At Swim-Two-Birds" finns också inslag av irländsk mytologi och folkdiktning. Nuallain skrev ytterligare några romanarbeten som delvis var författade på gaeliska.

"At Swim-Two-Birds" handlar till avsevärd del om det litterära skapandets problematik. Romanens namnlösa berättare skapar en gestalt som är författare, kallad Dermot Trellis, som också skriver en roman, en berättelse som handlar om en grupp gestalter som under ledning av Dermots son Orlick söker ta hämnd på sin skapare. Denna hämnd tar form dels i en misshandel av Trellis, dels i en rättegång. Det komisk-humoristiska elementet i författarens estetik är uppenbart. Han vill ge en karikatyr av den konventionella romanen och arbetar

därför med parodi, satir, barocka överdrifter och svart humor. Litteratur, menar han, skall inte tas alltför allvarligt, den bör läsas för att man skall uppleva skämt och glädje. För att genomföra dessa syften använder Nuallain en ytterst raffinerad berättarteknik, delvis av protokollstyp, och en utomordentligt sofistikerad stil.

Liksom i "Der Prozess" och "Der Steppenwolf" är skenrättegången ett inslag som har sin plats framme i romanens avslutning. I detta fallet innebär berättelsens absurdistiska karaktär att något mera utförligt referat av rättegången här inte är påkallat. Det mest intressanta är dess yttre former, den anklagades situation, vittnena och den starkt komiska stämningen över detta motstycke till processen hos Kafka och rättegången mot Harry hos Hesse.

Rättegången äger rum i en stor sal som liknar en bestämd konsertsal, Ancient Concert Rooms i Pearse Street i Dublin. Domarna är placerade på en hög kunglig tron. Framför dem sträcker sig en utsirad bänk som på en pub. Deras personligheter har delvis tidigare presenterats i intrigen. Rättegången försiggår under korrekta former när det gäller domarens förhör och svaren från den anklagade och vittnena, och domarna är klädda i ämbetsdräkter av svart säckväv. De dricker brun porter ur höga glas genom hela förrättningen, och tre av dem somnar efterhand. En av dem tycks ha kleptomana tendenser; när ett vittne lägger av sin rättsklädnad glider denne domare med handen, under skydd av disken, genom fickorna på det avlagda plagget.

När den anklagade, som ömsom kallas "the accused", "the prisoner" och "the sufferer", kommer in i rättssalen, lägger han märke till de kallt iakttagande ögonen hos alla åhörarna vid proceduren. Luften i salen är mättad med tjock tobaksrök, och den anklagade är i eländigt fysiskt skick, sedan han misshandlats av figurerna i den roman han håller på att skriva, och med kläderna sönderslitna och blodiga. Under hela rättegången spelar en liten orkester underhållningsmusik: motetter, mazurkor, gavotter, arpeggion, pizzicaton.

Det föreligger många slags anklagelser mot svaranden Trellis: de är emellertid inte specificerade. Han får välja mellan två försvarsadvokater som heter Timothy Danaos och Dona Ferentes: här finner jag en angliserad förvrängning av Laokoons ord i den kända hexameterversen i Vergilius' "Æneiden": "quidquid id est, timeo danaos, et dona ferentes" – hur det nu må vara, så fruktar jag danaerna, även när de kommer med gåvor; här är den satiriska undermeningen tydlig.

Under loppet av rättegången, där den anklagade upprepade gånger

blir tillrättavisd av domaren för olika utbrott och invektiv, framträder det sex vittnen. Flera av dem uppträder samtidigt absurt nog i roller som på en gång jurymän och vittnen. Samtliga vittnen klagar häftigt på hur de blivit utnyttjade av Trellis, ekonomiskt, arbetsmässigt och i vissa fall sexuellt. Av de sex vittnena är det tredje en "Good Fairy", alltså en god fe eller älva; ordet "fairy" torde också kunna betyda alf eller trollkarl och dessutom homosexuell, och möjligen spelar författaren med alla betydelserna: "the Good Fairy" kallas omväxlande "she" och "he". Denna "fairy" visar sig aldrig och yttrar sig endast i tre korta repliker, som kommer genom nyckelhålet i salsdörren; samtidigt framhäver "hon" att hon kommer och går som hon vill.

Det femte vittnets framträdande utgör kulmen i komiken i rättegångsscenen: det är en – k o, en ko med korta horn som kommer in från damrummet eskorterad av en betjänt i svart livré. Märkvärdigt nog kan hon tala, med hjälp av ett "theurgiskt" förfarande, vad nu detta innebär; beskrivningen är ett gott exempel på författarens humoristiska stil:

Udder and dew-lap aswing in the rhythm of her motion, she shambled forward to the witnessbox, turning her great eyes slowly about the court in a melancholy but respectful manner.

{*udder = juver; dew-lap = isterbuk*} {*shambled = lufsade*}

När hon skall uppge sitt namn ger hon svaret: "This is a thing I have never attained." "Rösten" kommenteras ytterligare: "Her voice was low and guttural and of a quality not normally associated with the female mammalia."

Liksom de andra vittnena yppar kon klagomål mot svaranden Trellis: bland annat har hon inte blivit mjölkad i tid, vilket vållat henne svåra plågor. När Trellis själv tar över förhöret och helt familjärt kallar henne "Whitefoot", blir hon sårad och förnärad, liksom hon blir oerhört förolämpad när han frågar henne om hon blivit försummad när det gäller en viss årstidsrit som kan tänkas vara en förutsättning för mjölkproduktionen...

*

Denna rättegångsscen slutar inte med någon dom. Den utlöper i stället i att författaren Orlick tillsammans med tre av domarna bestämmer att de skall ta hand om Trellis: "the razor's the boy to do it." Det är ett slut, på ett sätt lika brutalt som hos förebilden Kafka men med en tydligt markerad modifiering: det framgår klart att man befinner sig i litteraturens och inte i den hårda verklighetens värld:

Jöran Mjöberg

This plan was agreed to, Mr Shanaban taking advantage of the occasion to pay a spontaneous tribute to the eminence of Mr. O. Trellis in the author world. The company resumed their former attitudes and the book was reopened at the page that had been closed.

5.

Derek Walcott, den västindiske poeten och dramatikern, mottog Nobelpriset i litteratur år 1992. I den snabba massmediala förbrukningen av politiska och kulturella nyheter i dagens samhälle uppmärksammades visserligen Walcotts lyriska insatser och hans dramatiska pjäser från det senare sjuttioalet och det tidigare åttioalet. Man framförde på Dramaten ett av dessa stycken, "Carnival", som belyser revolutionära förvecklingar i Walcotts geografiska värld och absolut inte hör till hans bättre verk. Så vitt jag vet, behandlades i svenska media inte något av Walcotts tidigare dramatiska arbeten. "The Sea at Dauphin", "Ti-Jean and His Brothers", "Malcochon, or the Six in the Rain" samt "Dream on Monkey Mountain" är lyriska dramer besläktade med det tidiga 1900-talets irländares, med Pär Lagerkvists tjugo- och trettioaldramatik och med stycken av en bland Walcotts nyare föregångare som nobelpristagare, Wole Soyinka – en författare som Walcott uppenbarligen har studerat grundligt.

Walcott är född 1930 på ön Saint Lucia i Västindien men kom så småningom att slå sig ner på en annan ö, Trinidad, vilken tillsammans med ön Tobago lösgjorde sig från det brittiska kolonialväldet och nådde självständighet år 1962. I en inspirerad och originell programmatisk essä med självbiografisk bakgrund, "What the Twilight Says: An Overture" [1970] har han tecknat uppkomsten av ett dramatiskt intresse i sin ungdomsvärld. Som kolonialfolk, säger han, kunde vi först inte tro att någonting kunde byggas upp bland ruttnande kåkstäder och att vi, fattiga som vi var, redan var i besittning av våra livsödens dramatik. Detta skapade en upplevelse av martyrskap, och i en sådan schizofren pojkålder kunde man leva två olika sorters liv, ett inre, poetiskt och ett yttre, i handling och i dialektens värld. Man tillägnade sig västvärldens litteratur, den grekiska, den romerska, den brittiska. Man utgick från ingenting, men man såg att allt kunde skapas. Så började man med en oerhörd ambition. Skådespelare som tillhörde Walcotts ungdomsvärld har behållit det heliga tvång som utmärker skådespelare överallt i världen, att återge människosläktets vända, förklarar han på sitt utomordentligt nyanserade språk:

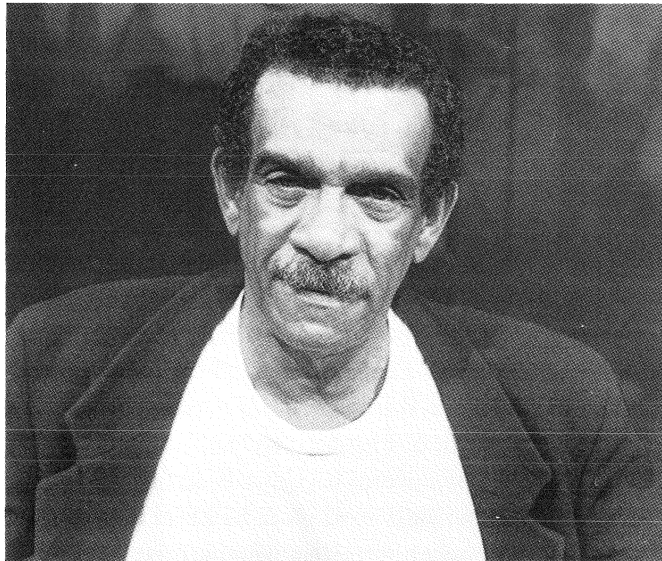

Fig. 6. Derek Walcott, den västindiske dramatikern, 1993. Foto: Henrietta Butler.

The cult of nakedness in underground theatre, of tribal rock, of poverty of rite, is not only nostalgia for innocence, but the enactment of remorse for the genocides of civilization, a search for the wellspring of tragic joy in ritual, a confession of aboriginal calamity, for their wars, their concentration camps, their millions of displaced souls have degraded and shucked the body as food for the machines. These self-soiling, penitential cults, the Theatre of the Absurd, the Theatre of Cruelty, the Poor Theatre, the Holy Theatre, the pseudo-barbarous revivals of primitive tragedy are not threats to civilization but acts of absolution, gropings for the outlines of pure tragedy, rituals of washing in the first darkness. Their howls and flagellations are cries to that lost God which they have pronounced dead, for the God who is offered to slaves must be served dead, or He may change His chosen people.

Walcotts synpunkt att alla dessa moderna riktningar inom teatern som har sin bakgrund och sin inspiration i primitiv kultur är uttryck för skuld känslor, botfärdighet och sökande efter syndaförlåtelse är verkligen beaktansvärd. För honom och hans medarbetare, som så småningom grundade ett eget teatersällskap, var den dramatiska upplevelsen något direkt och naturligt:

The theatre was about us, in the streets, at lampfall in the kitchen doorway, but nothing was solemnised into cultural significance. We recognised

Jöran Mjöberg

illiteracy for what it was, a defect, not the attribute it is now considered to be by revolutionaries. Language was earned, there was no self-contempt, no vision of revenge. Thus, for the young poet and actor, there was no other motivation but knowledge. The folk knew their deprivations and there were no frauds to sanctify them. If the old gods were dying in the mouths of the old, they died of their own volition. Today they are artificially resurrected by the anthropologist's tape-recorder and in the folk archives of departments of culture.

Av Walcotts ungdomsdramer uppfördes "The Sea at Dauphin" på Basement Theatre i Port of Spain på Trinidad 1966 och "Ti-Jean and His Brothers" på Little Carib Theatre, också i Port of Spain, redan 1958. "Malcochon or the Six in the Rain" spelades först av St Lucia Art Guild 1959 och sedan av Trinidad Theatre Workshop, medan "Dream on Monkey Mountain" hade sin premiär i Canada 1967, på Central Library Theatre i Toronto. Walcott själv torde inte ha kreerat någon roll i något av dessa stycken, men han anges tillsammans med Leroy Clarke som upphovsman till dekoren i "Dream on Monkey Mountain".

Walcott synes redan från början ha haft en djup förankring i karibisk myt och folkdiktning, och så bygger t ex "Ti-Jean and his Brothers" på ett folksagomotiv från hans hembygd. Han visar genomgående i politiskt hänseende en stark radikal ådra, som man kan vänta sig av en ung medborgare med konstnärliga intressen i en koloni i det brittiska imperiets utkant; bredvid motton från klassiker som Sophokles och Euripides visar hans inledning också inspiration från Jean-Paul Sartre och Frantz Fanon, den franske sociologen som med sitt arbete "Les Damnés de la Terre" [1956] fick en sådan genklang i stormakternas kolonier över hela världen. Walcott bekänner i "What the Twilight Says" att hans första diktning uttryckte en längtan att bli adopterad, så som en oäkta son längtar till sin fader och dennes värld. Han betraktade sig som en författare som fortsatte den mäktiga linjen från Marlowe, Webster och Milton, men hans känsla av arvingeskap var starkare därför att den härstammade ur alienation. Det skänkte hans skrifter en formlig förbittring.

Exasperation nourished him. It urged him towards texts that were fantastical or violent, plays with the purgation of revenge. All he knew in those moods was that he wanted a theatre whose language could be that of drowning: a gibberish of cries. It was fearful to carry that world within him alone. The contagion of that madness electrified them when they were all drunk or drunk on elation.

”Dream on Monkey Mountain” är Walcotts dramatiska mästerverk, ett drömspel späckat med tankar, symbolik och underfundiga vändningar. Här liksom i sin övriga dramatik använder sig Walcott, uppvuxen som han är i en värld där fransk, spansk och engelsk kolonialism möts, av fransk patois, av pigeonengelsk grammatik och fraseologi samt enstaka spanska inslag. Ett av skådespelets huvudteman är sökandet efter en västindisk identitet. I sin inledning deklarerar författaren själv:

The play is a dream, one that exists as much in the given minds of its principal characters as in that of its writer, and as such, it is illogical, derivative, contradictory. Its source is metaphor and it is best treated as a physical poem with all the subconscious and deliberate borrowings of poetry. Its style should be spare, essential as the details of a dream.

Det hör också till styckets väsen att det framförs med ackompanjerande musik, sång och dans, och att en kör som i de antika dramerna ingår i uppsättningen: dessutom växlar texten, som hos Shakespeare, mellan vers och prosa.

*

Huvudpersonen i ”Dream on Monkey Mountain” är en fattig svart kolare, Makak, som bor uppe på Monkey Mountain, Apberget, på ”a West Indian Island”, heter det; om Walcott tänker på Saint Lucia eller Trinidad, gör kanske detsamma. Namnet Makak är egentligen franskt, ”macaque”, och betyder ”apa” men också ”fuling”: båda epiteterna hör tydligen till dem som använts, och används, av de vita om de svarta i Walcotts omgivning – ja, i hela världen.

Skådespelet är indelat i en prolog, sex scener inom ramen av två akter samt en epilog. Intrigen berättar om hur Makak från sin lantliga bostad kommer ner till staden och dess marknadsplats för att sälja träkol ur sin egen tillverkning. Men tydligen råkar han ut för starka drycker, blir berusad, ofredar en butik och sätts i finkan [i prologen]; hans vän Moustique, [”Myggan”], som är invalid, förklarar hans uppträdande med att han lätt blir underlig av månskenet och är benägen att se syner.

Den som stoppar in Makak i arresten är Lestrade, en korpral och ordningens upprätthållare i kolonialmaktens tjänst; han är mulatt, och tiden för handlingen torde vara ungefär femtioalet, före Trinidads självständighet 1962. Lestrade är i skådespelets öppning en fyrkantig företrädare för västerländsk tradition som ser ner på de svarta och ömsom skäller Makak för ”apa”, ”gorilla” och ”King Kong”.

I finkan blir Makak granne till två tjuvar, Souris och Tigre: de ingår i den djurfabelaktiga värld som representeras av dessa gestalter tillsammans – apa, råtta, tiger och mygga. Bland övriga dramatiska personer märks marknadsinspektören Pamphilion, vidare snickaren Basil, som är en dödssymbol, och den vita gudinnan som är Makaks drömbild och idol.

När korpralen Estrade satt in Makak i cellen, anställer han ett förhör med honom och använder byråkratiska termer som ligger långt över fångens fattningsförmåga, som exempel "What is your denominational affiliation?", vilket enklare hade uttryckts: "What is your religion?" Så småningom ger Makak svaret "cat'olique" på sin franska patois, men han har glömt sitt namn och är för trött att förklara vilken ras han tillhör. I en absurd scen förmår Tigre och Souris korpralen att iföra sig peruk och ämbetsdräkt för att sätta i gång med skenrättegången, medan de själva klär ut sig till domare och simulerar de indiska aporna som inte ser, hör eller talar något ont. Lestrade bedriver en brutal exercis med Makak, tvingar honom marschera runt cellen och falla på knä. I hans ögon är Makak en varelse utan själ, med händer som Esau, ja, ett lydigt djur. Och här, i prologen, uppläser korpralen sin anklagelseakt, medan trummorna dånar i bakgrunden:

His rightful name is unknown, yet on Saturday evening, July 25th, to wit tonight, at exactly three hours ago, to wit at 5:30 p.m., having tried to dispose of four bags of charcoal in the market of Quatre Chemin, to wit this place, my lords, in which aforesaid market your alias, to wit Makak, is well known to all and sundry, the prisoner, in a state of incomprehensible intoxication, from money or moneys accrued by the sale of selfsaid bags, is reputed to have entered the licenced alcoholic premises of one Felicien Alcindor, whom the prisoner described as an agent of the devil, the same Felicien Alcindor being known to all and sundry as a God-fearing, honest Catholic. ... When some intervention was attempted by those present, the prisoner then began to become vile and violent; he engaged in a blasphemous, obscene debate with two other villagers... describing in a foul, incomprehensible manner... a dream which he claims to have experienced, a vile, ambitious, and obscene dream...

I anklagelseaktens avslutning hävdar korpralen att den anklagade utmanat "Her Majesty's Government" och ansatt folket till att förena sig med honom i uppror och orenande av flaggan och att han slutligen

börjat oresonligt skada Felicien Alcindors fastighet samtidigt som han gjort anspråk på att vara direkt avkomling av afrikanska kungar. Makak tigger nu korpralen om att bli fri, att få dra sig tillbaka till sitt Monkey Mountain; han förklarar att han hetsas av raseri och av syner och att han drömmer om en skön kvinnogestalt som stöder och hjälper honom.

I akt II, scen 1, blir frihetslängtan Makak för stark, och hetsad av Tigre att rymma drar han fram en kniv och stöter ner korpralen genom gallret. I raseri och förtvivlan griper Makak nycklarna och undkommer med Souris och Tigre till skogen. Därute upplever han nya visioner, och Tigre skådar ner i helvetet. Plötsligt dyker korpralen upp – han är endast sårad – men här är också Basil, dödshärolden. Medan korpralen tidigare endast bejakat den vita sidan av sitt arv, lagen, ordningen och imperiet, är han nu på väg att sluta sig till sitt svarta ursprung och ser fram mot att Makak skall krönas som lejon och konung i sina rötters och drömmars Afrika. Afrikadrömmen gestaltas särskilt i Akt II, scen 3, som är Makaks apoteos, omgiven som han är av sina hustrur, stamkrigare och primitiva gudamasker, under trummors dån och stamfolkets jubel. Korpralen har nu helt övergett de lagar han tidigare försvarat och gått över till stamsamhällets.

I en ny rättegång som gestaltas här är de anklagade idel gestalter ur Västerlandets historia: där är Noak, Platon och Aristoteles samt Ptolemeus, Dante och Lorenzo de Medici, Kopernikus och Sir Francis Drake, och i nyare tid Sir Cecil Rhodes, amiral Nelson och Florence Nightingale. Den som uppläser anklagelseakten är Basil, dödshärolden: alla, säger han, som har en droppe mjölk i sina ådror, är anklagade, färdiga att uteslutas från arkiv och historia. Han slutar sitt anförande med orden "We wait your judgement, O tribes." Och när stammarna svarar, är det med ett unisont "Hang them!"

Nu tar också Makak själv till våld. Hetsad av Lestrade, som hatar den vita drömkvinnan och ser henne som djävulens gemål, lyfter Makak ett böjt afrikanskt svärd och avrättar, i en handling av desperat själv-uppoffring, sin dröm och idol. Symboliken är oklar: kanske är hennes vithet en huvudorsak, kanske är hans handling en reaktion mot fantastiken, mot ett liv alienerat från vardag och verklighet. I epilogen, som i likhet med prologen och andra aktens första scen utspelar sig i fängelset, blir Makak frikänd av korpralen och återfår sin frihet: nu kan han dra tillbaka till sitt hem på Monkey Mountain, Apberget, till sin västindiska identitet från sin drömvärld i Afrika:

Let me be swallowed up in the mist again, and let me be forgotten, so that when the mist opens, men can look up, at some small clearing with a hut, with a small signal of smoke, and say, "Makak lives there. Makak lives where he has always lived, in the dream of his people." Other men will come, other prophets will come, and they will be stoned, and mocked, and betrayed, but now this old hermit is going back home, back to the beginning, to the green beginning of this world. Come, Makak, we going home.

Först här, i epilogen, har Makak kommit ihåg sitt riktiga namn: Felix Hobain, i en identitet som är fransk och västindisk. Och stycket är proppfullt med symboliska övertoner: bland annat är parallellerna med bibliska händelser täta: Makak har Kristusliknande drag, när han botar den dödssjuke mannen, när han i påskveckan går igenom sin mörkaste stund före söndagen, som är en uppståndelsedag, och när han i fängelset omges av de två rövarna, den gode, som är Souris, och den onde, som är Tigre. Och fängelset identifieras med livet: "Here is a prison", säger Lestrade på söndagsmorgonen, i sin allra sista replik, "our life is a prison. Look, is the sun."

Men kanske allra viktigast i dramats rika myller av händelser är, åtminstone i det föreliggande sammanhanget, att Makak, den synske proletären och huvudpersonen vars väsen hos Walcott också tagit intryck av gestalter hos Bertolt Brecht och av japanska fiskare i den store regissören Kurosawas filmer, i dramats slut blir frikänd medan den västerländska civilisationens, den vita civilisationens, stora gestalter i ett enda absurt svep blir avrättade och uträknade. Här är två skenrättegångar som vädjar till läsarna och till världsoptionen.

6.

Carlos Fuentes, mexikanen med den brokigt internationella bakgrunden, är författare till en hel rad romaner och novellsamlingar. Bland romanerna vill jag särskilt framhålla "La región más transparente", en skildring i Huxleys och Dos Passos' efterföljd från Mexico Citys konstnärs- och författarvärld, 1958 [på svenska "Där luften är klarast", 1987], vidare "La muerte de Artemio Cruz" från 1962, hans tekniskt virtuosa mästerverk om en revolutionsofficers liv och demoralisering från tioalet och fram till hans livsslut [på svenska "Artemio Cruz död" 1967] och "Terra nostra" 1975, jätteverket om det spanska väldet genom tvåtusen år [på svenska med samma titel 1983]. Men den roman som har aktualitet i vårt sammanhang genom sin skildring av en skenrättegång

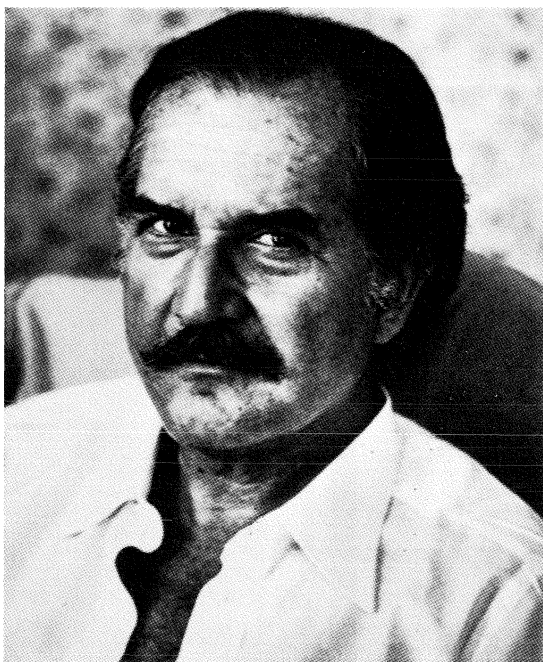

Fig. 7. Carlos Fuentes, författare till "Cambio de piel" ("Ömsa skinn"). Foto: Thomas Victor.

är "Cambio de piel" från 1967 [på svenska "Ömsa skinn", Annika Ernstsons översättning, 1987].

Romanens titel har sin bakgrund i den aztekiska mytologin, som ofta spelar en symbolisk roll i Fuentes' berättelser. "Cambio de piel" avser ett inslag i kulten av guden Xipe-Totec ["den flådde"] och det moment där en offrad människa flåddes medan prästen exekvererade en rituell dans, iförd den dödes hud: den svenska översättningen bär som omslagsbild en dansande aztekisk gud, tyvärr inte Xipe-Totec utan den mera kände Quetzalcóatl. Romanens handling berättas av en gestalt som tycks vara på en gång guden Xipe-Totec och, i vår tid, en taxi-chaufför i staden Puebla, Freddie Lambert, vilken skriver sin roman i fängelset. Berättargreppet växlar oavbrutet mellan jag- och du-skildringar, och som en av dess förebilder kan betraktas argentinarern Julio Cortázers experimentroman "Rayuela" [svensk översättning "Hoppa hage", 1989]. Det är betecknande att berättaren använder denna latinamerikanska kultbok som huvudkudde; dessutom är hela Fuentes' bok tillägnad "Aurora y Julio Cortázar".

"Cambio de piel" är indelad i tre avdelningar: Una fiesta imposible, En cuerpo y alma och Visite nuestros subterráneos [i översättningen En

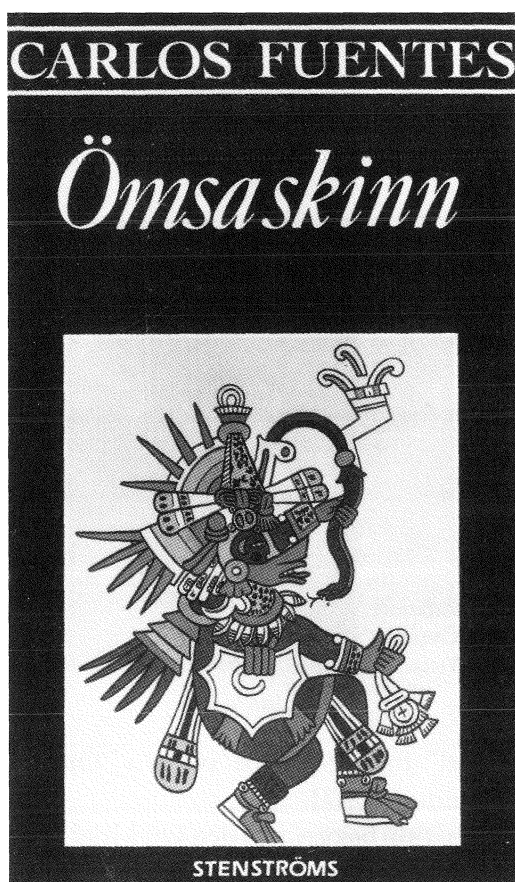

Fig. 8. Omslaget till Carlos Fuentes' roman "Cambio de piel", i svensk översättning av Annika Ernstson, "Ömsa skinn", 1993. Bilden föreställer den aztekiske guden Quetzalcóatl.

omöjlig fest, I kropp och själ och Besök våra gravvalv]; partiet om skenrättegången ingår helt och hållet i den sista delen. Fuentes anpassar den aztekiska riten på ett symboliskt sätt till romanens huvudpersoner och deras intentioner att byta sina skinn, att genom självprövning och rannsakan av sina liv göra upp med sig själva och sina skuld känslor: "vi ska befria oss från vårt gamla skinn och byta bort det mot ett färskt nytt skinn." Dessa huvudpersoner är fyra till antalet: Javier, en mexikansk författare som saknat framgång i sitt yrke, hans hustru Elizabeth, som är en amerikanska av judisk härstamning, vidare en ung studentska Isabel, som är Javiers älskarinna, och Franz Jellinek till slut, en sudettysk arkitekt utbildad i Prag före kriget och älskare till både Elizabeth och Isabel. Dessa fyra företar tillsammans en weekendutflykt

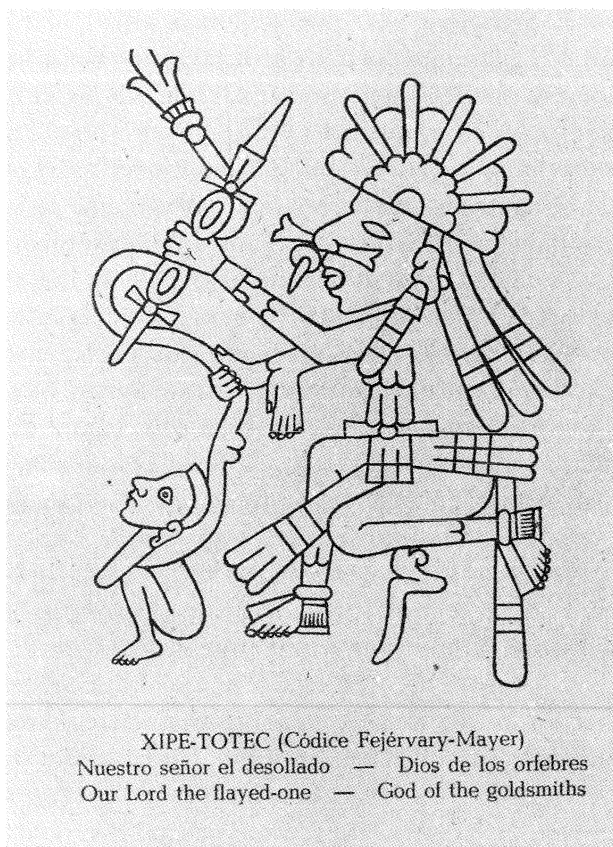

Fig. 9. Den aztekiske guden Xipe-Totec, den flådde eller skinnömsaren, huvudperson i Carlos Fuentes' roman "Cambio de piel", "Ömsa skinn" – jämför omslaget till den svenska översättningen!

i en förhyrd Volkswagen från Mexico City till Cholula några timmars färd mot öster. Cholula är en del av miljonstaden Puebla och en gammal aztekisk kultstad som påstås ha 365 pyramider, krönta var och en av en spansk barockkyrka, placerad där för att slå ut den gamla religionen.

Genremässigt är "Cambio de piel" närmast en politisk roman med starka inslag av pikaresk. Frågan om politisk och moralisk skuld dominerar avsevärda partier av berättelsen, och av de fyra huvudpersonerna är Javier, Elizabeth och Franz inbegripna i uppgörelser med sitt förflutna. Genom utförliga flashbacks belyses deras föregående livsöden: Javiers uppgörelse gäller hans tillvaro i ett slags kärlekshat med Elizabeth och hans bitterhet över att hennes starka sexuella krav kan ha orsakat hans misslyckande som författare. Elizabeth har skuldkänslor

på två fronter: gentemot sin mor som hon alltid haft neurotiska relationer till och gentemot sin döde bror Jake, den handikappade som blev ihjälslagen av ett gäng negerpojkar när hon och Javier hade lämnat honom ensam under en promenad i Central Park i New York.

Medan Isabel ännu är relativt omogen emotionellt sett och tycks ha en plats i handlingen som medveten kontrast till sina reskamrater, är Franz den bland de fyra på vilken det tyngsta skuldproblemet är hopat. Franz var inkallad i den tyska armén under kriget, där han tjänstgjorde som arkitekt och fick uppgiften att rita baracker och gaskamrar för de judiska fångarna i Theresienstadt, ett koncentrationsläger som Fuentes fick tillfälle att besöka medan han arbetade på sin roman. När författaren utsåg en arkitekt i den tyska krigsmakten som bärare av skuld och skuldproblem, var hans val lyckat: här är ju en gestalt som på en gång är skyldig och samtidigt mera än vanliga arméofficerare och soldater kan stjälpå över sin skuldbörda på sina överordnade i krigsmakten.

I bilden av Franz ingår också ett drag av stark personlig karaktär, ett drag som kan komma även en kritisk läsare att känna ett visst engagemang i hans livsöde. Under sina studier före krigsutbrottet kom Franz att stå nära en flicka som hette Hanna, som var judisk och som hade ett aktivt intresse för musik: de båda ungdomarna möttes alldeles särskilt i sin gemensamma musikaliska orientering. Under kriget skildes de åt, för att återse varandra i en scen i koncentrationslägret som är laddad med djupt patos: inför sina fångvaktare och bödlar skall de judiska fångarna få lov att med instrument som de räddat framföra ett orkesterverk, Verdis "Requiem". Vid detta framförande ser Franz Hanna sitta vid sin violin i den judiska orkestern, utan att veta om hon känt igen honom. Denna peripetiska situation griper honom djupt, men han ser samtidigt ingen möjlighet att rädda sin forna väninna. Också i fortsättningen, i händelserna i Mexico City tjugo år efter kriget, kommer tanken på Hanna och känslorna för henne tillbaka, liksom skuldkänslan över att han inte kunnat bistå henne.

Det är ett hallucinatoriskt, ett fantasmagoriskt skeende som rullas upp i romanens dramatiska final. Någon gång under de fyra huvudpersonernas kärleksweekend i Cholula genomvandrar de den stora aztekyramidens labyrintiska gångar. Den som i verkligheten besökt dessa kan intyga att det är frågan om en kuslig erfarenhet, och Fuentes har tagit ut alla möjligheter till skräckupplevelser i pyramidens inre genom att låta ett ras inträffa, där Franz och Elizabeth blir inspärrade och dödade – eller är det så att vi bara skall tro att de är dödade? det är

tydiligen avsiktligt oklart.

Som en sorts motpol till denna tragiska händelse sätter författaren in den skenrättegång som behärskar de sista åttio av romanens femhundra sidor; jag refererar till bokens femte upplaga, Barcelona 1991. Rättegången kallas vid ett tillfälle för "este proceso... sin sangre, lleno de formulas" – denna process så "blodlös och full av formler." Jämförd med de ovan behandlade litterära rättegångarna har denna ett mera fullständigt format: här finns domare, åklagare, svarandepart, vittnen och försvarsadvokat. Det som skapar denna domstolsscens utpräglade karaktär av skenrättegång är författarens uppslag att i hippiekulturens epok låta den utspelas med en grupp hippies som skådespelare i berättarens bostad och på en bordell i Mexico City, där olika par samtidigt intar erotiska situationer på en jättesäng som först har tillhört den tidigare bordellmamman på platsen. Så hopar sig de absurda och burleska inslagen i Fuentes' hallucinatoriska rättegång, liksom så påfallande hos Hesse och O'Brien – och liksom, kunde man tillägga, i någon film av Buñuel, den nu avlidne regissören som Fuentes stått mycket nära.

Eftersom "munkarna" inte vill röja sina riktiga namn, ger dem berättaren påhittade sådana. Där finns en kvinna som kallas Negra Morgana och som tar på sig domarerollen, där är Broder Tomas, försvarsadvokat, La Pálida ["den bleka"] som träder i vittnet Elizabeths ställe, El Rosa correosa, ["Rosa Token"], El Güero Barbudo ["Den Skäggige"], som spelar den anklagade Franz roll, och slutligen Jakob Werner, den ende som vill ge sitt riktiga namn: han är åklagare, och han har dessutom den känslolösa bakgrunden att vara född i koncentrationslägret med Hanna som mor.

Det är alltså Franz, den mest skuldbelastade, som är den anklagade, svaranden. Och Franz försvarar sig, genom El Güero Barbudo, som träder in i hans ställe. Franz är, i sina egna ögon, oskyldig därför att han bara tjänat sin armé och sitt land; med judarna har han inte haft någon direkt beröring. Var han ändå inte en man? frågar han sig genom El Güero – vem skadar han väl i dag? har inte tjugo år med rent samvete varit tillräckligt för att han skall vinna förlåtelse? Och när Jakob, Hannas son, förebrår honom hans svek mot henne, försvarar han sig med att han metodiskt sökte efter hennes grav, att han reste tillbaka till Prag, trots fara för sitt eget liv. Han fann ingen grav; Hanna var namnlös: "hon var ett namnlöst offer i alla namnlösa offers mausoleum": så ser Franz på det som hände henne den gången.

Jöran Mjöberg

I ett inlägg karakteristiskt för den blodiga sarkasm som präglar många av berättarens och därmed författarens tankar låter Fuentes Jakob insinuera vad en gestalt som Franz kan användas till: Franz kan få arbete i Krupps vapenfabriker, ja i napalmfabriker i USA:

Plikten kallar honom. Det behövs fler strategiska byar i Vietnam. Och han är mycket effektiv. Och mycket noggrann. Han fullgör alltid sin plikt. Och hans yrkesskicklighet är ovärderlig. Man kommer att med största skyndsambet försäkra sig om hans tjänster i alla fängelser och krematorier som ännu inte är byggda. I Kambodja. I Laos. I Peru. I Kongo. I Mexico. I Spanien. I South Carolina. Det återstår mycket att bygga. Anläggningen för Organiserad mellanfolklig isolering, till exempel. Den ska bära hans oförljkenliga yrkestämpel, som ingen kan ta miste på. Till dessa byggnadsverk behövs män med hängivelse och ansvar. Innan detta århundrade gått ut ska världen bli ett enda ändlöst koncentrationsläger. Och varje människa ska bli en isolerad och ensligt irrande himlakropp med svart ljus.

Bakom hela skildringen tonar koncentrationslägrens grymheter fram: de ohyggliga medicinska experimenten med de dödsdömda judarna, bortförandet av offren till gasugnarna. När ”munkarna” återvänder till sin stora raggabil, en Lincoln Convertible, finner de dekalerna på bildörren, dekalerna i form av hakkors och med syftning på några av koncentrationslägrens mest känslolösa bödlar:

Oberscharführer Heinrich Kruger. Organisatör av AAH-transporterna för att hämnas mordet på Protektorn av Böhmen-Mähren.

SS-vakten Ruby Richter, Auschwitz. Uppsyningsman över badcellerna för kvinnor.

Löjtnant Malaquias von Dehm. Deltog i raserandet av ghettot i Warszawa. Sjuksköterskan Lisbeth Fröblich, Treblinka. Preparerade marmeladen för de fysiskt och psykiskt defekta barnen.

Lorenz Kamper, fabrikant. Gas Cyclon-B.

Domen över Franz har redan fallit, och den uttalas av åklagaren Jakob: ”Jag Jakob Werner, född år noll, dömer Franz Jellinek, född för tvåtusen år sedan, till döden.” Tidsfaktorn, med dess absurda uppgifter om Jakobs och Franz inplacering i det förflutna – till tiden för själva Kristi födelse! – och samtidigt existens i nuet i Mexico, bryter märkbart allvaret i dödsdomen; här påminner Fuentes’ attityd om Hesses i ”Der Steppenwolf”. Och som hos Hesse vimlar handlingen av farsaktiga inslag.

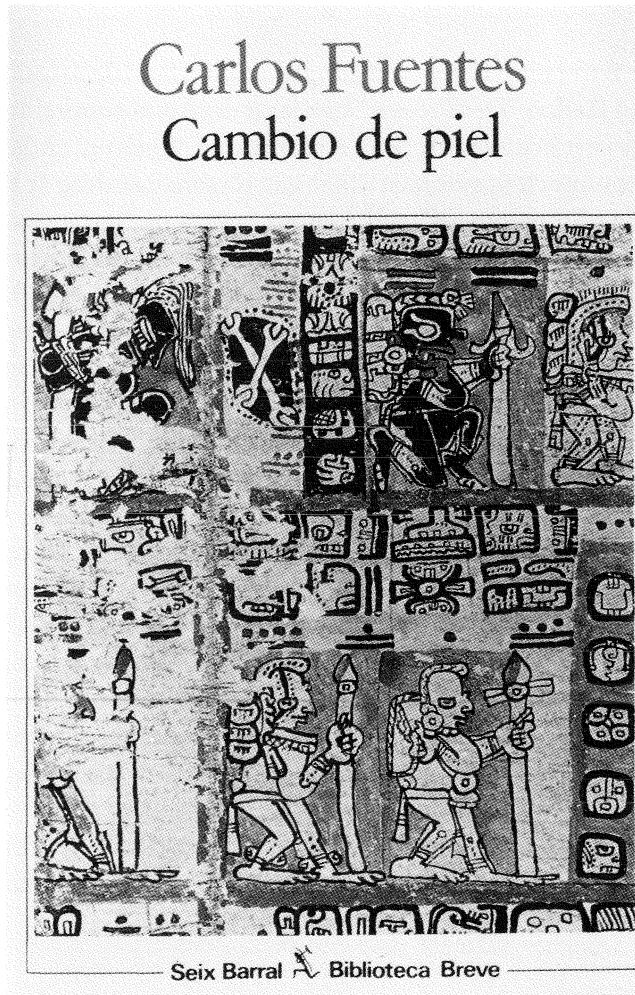

Fig. 10. Omslaget till Carlos Fuentes' roman, "Cambio de piel" (Svensk översättning "Ömsa skinn", 1993). Biblioteca Breve 1974. (Orig. uppl. 1967) Bild ur en codex från Maya-folket.

Från fängelset sänder berättaren Freddy Lambert sin slutliga hälsning till Elizabeth, som han många gånger betygat sin kärlek till. Hans oavbrutna och ordrika tal eller skrift, stundom sprutande ut sin beska satir, stundom frossande i obsceniteter, är slut. Och för författaren är skuldfrågan klar: alla bär på skuld, både bödlarna och deras motståndare. Skulden till all mänsklig grymhet, till våld och brutalitet, har en universell karaktär. Det är ett inslag som förlänar en stark moralisk accent åt hela romanen.

Vi har följt fem fantastiska rättegångar i västerländsk litteratur under 1900-talet. I Kafkas "Der Prozess" härskade det kompromisslösa allvaret, som utlöpte i ett brutalt slut på den mänskliga tillvaron; endast mindre inslag av humor och upphöjd stillhet gav försonande drag åt tragedien. I Hesses "Der Steppenwolf" tolkades en balans mellan mörka erfarenheter av själslivets avgrunder och upplevelser av en sorts kreativ humor, som eliminerade den djupare tragiken i livssynen. Hos Nuallain, alltså pseudonymen O'Brien, i hans "At Swim-Two-Birds", brottades en brutal pessimism i Franz Kafkas efterföljd i processens upplösning med en grov komik som vederlade det mesta av brutaliteten i domen. I Fuentes' "Cambio de piel" gavs uttryck åt ett brinnande samvete och ett strängt ideellt krav understruket av blodig sarkasm, på ett sådant sätt att verklighet och fantasteri totalt blandades. Hos Walcott, till slut, i hans "Dream on Monkey Mountain", kom den lyriska upplevelsen, drömspelstenen, att skänka en skön accent åt hela stycket, som samtidigt bars upp av dels en medkänsla med den enkla människan i hennes förvillelser och dels en protest mot den vita civilisationens fördomsfria övervalde genom årtusenden. "Dream on Monkey Mountain" betraktar jag personligen, tillsammans med Hesses roman om stäppvargen, som de konstnärligt sett främsta konstverken i den här genomgångna kvintetten.

I själva pressläggningsögonblicket upptäcker jag ett nytt exempel på en "mock trial": det är Friedrich Dürrenmatts hörspel "Die Mappe" från 1961. Men om det en annan gång...

Kort bibliografi

- Ball, Hugo, Hermann Hesse, Sein Leben und Werk, 1927, 1947.
Brod, Max, Franz Kafka, en biografi, till svenska av Gösta Oswald och Karl Wennberg, Stockholm 1949.
Dauvin, René, The Trial, Its Meaning, i Angel Flores, Franz Kafka Today, Madison 1958.
Emrich, Wilhelm, Franz Kafka, 3. Auflage, Frankfurt am Main, Bonn 1972.
Faris, Wendy, B., Carlos Fuentes, New York 1983.
Freedman, Hermann Hesse, Pilgrim of Crisis, 1979.
Hesse, Hermann, Eine Chronik in Bildern, Frankfurt am Main 1950.
Hesse, Hermann, Brev från en diktare, Stockholm 1961.

Fantastiska rättegångar i fiktionsform

- King, Bruce, Derek Walcott and West Indian Drama, 1995.
Levander, Hans, Hermann Hesse, en outsiders väg, 1979.
Materialien zu Hermann Hesses "Der Steppenwolf", herausgegeben
von Volker Michels, Frankfurt am Main 1972.
Osborne, Charles, Kafka, Edinburgh, London 1967.
Pawel, Ernst, Franz Kafka, ett liv, Stockholm 1990.
Vennberg, Karl, Inledning, s. 5–8 i Kafka, Franz, Processen, Stockholm
1945.
Zolkowski, Theodor, The Novels of Hermann Hesse, 1965.

Esaias Tegnér

Om den esopiska fabeln

*Översättning från latinet jämte
inledning och kommentarer
av Arvid G:son Elg*

Inledning

Sedan Esaias Tegnér våren 1802 hade disputerat *pro gradu*, ingick han under följande sommarvistelse på Råmen hemlig förlovning med brukspatron Christofer Myhrmans 16-åriga dotter Anna. För att möjliggöra ett giftermål önskade Tegnér nu göra en snabb akademisk karriär. Han beslöt att speciminera dels för en docentur i estetik, ett ämne som först genom Kant hade avgränsats från övriga vetenskaper, dels för en adjunktur i filosofi.¹

Den 8 december 1802 försvarade Tegnér här föreliggande avhandling *De fabula Aesopica* och den 20 december en avhandling om Kants ”tinget i sig”. Fakulteten behandlade redan den 11 december hans docentur och beslöt enhälligt att hos universitetets kansler begära en docentur i estetik för Tegnér.² Kanslerns utnämning kom den 7 januari 1803. Om själva disputationen säger fakulteten i ett betyg, som Tegnér begärde hösten 1803, att den, ”med lärdom författad, blev med heder försvarad”.³

Den grekiske fabeldiktaren Aisopos levde omkring 550 f Kr. Han antages ha härstammat från Frygien och var enligt traditionen slav på ön Samos under olika ägare, av vilka den siste frigav honom. Att han skulle ha varit vanskapt, är helt obestyrkt. Konung Kroisos av Lydien tog honom i sin tjänst och utnyttjade hans klokhet och skarpsinne i diplomatiska beskickningar. En sådan förde honom till Delfi, vars präster dräpte honom, förebärande att han hade beljugit dem.⁴

Enligt traditionen skall Aisopos ha varit den förste, som klädde praktiska levnadsregler i fabelns form. Mot denna uppfattning vänder sig Tegnér i sin dissertation (s 5): ”Vi tro, att den esopiska fabeln har använts allt ifrån den mest avlägsna forntiden. Men att fabeln har sitt

namn efter Aisopos, betyder icke, att denne var den förste, men väl att han var den förnämste och störste i denna genre hos grekerna. Ty att det har framträtt utmärkta och lysande fabelförfattare hos de orientaliska folken före Aisopos' tid, det veta vi.”

Att Tegnér har bedömt denna fråga helt riktigt, visar följande ord av Gustaf Holmér:⁵ ”Fabeln, den korta prosa- eller versberättelsen där djur, ibland växter eller människor, uppträder på scenen och där läsaren erbjuds inte bara en berättelse utan också en moralisk lärdom, är en diktart som alltid funnits. Den franske skalden och essäisten Paul Valéry's ord: 'au commencement était la fable' (i början var fabeln) äger nog sin riktighet.”

Om de i fabeln agerande säger Tegnér (diss. s 14) *Sunt /.../ plerumque belluae quae rationis, vel aliae res, quae vitae quoque expertes sunt.* (De äro för det mesta vilddjur, som sakna förnuft, eller andra ting, som sakna även liv.) Människan såsom agerande nämnes mera i förbigående (diss. s 10) à propos fabeln om satyren och en man. Ett uttömmande besked ger Erik Hedén:⁶ ”Icke alla aisopiska fabler äro djurfabler. Vissa av dem handla om växter, andra om människor, åter andra om gudar eller om övernaturliga sagogestalter, vissa slutligen rent av om abstrakta begrepp.”

Aisopos' fabler voro ursprungligen avfattade på prosa men blevo tidigt bearbetade i poetisk form och vunno stor spridning. I samlat skick utgavos de av Demetrios från Falern på 300-talet f Kr.⁷ Grunden för senare upplagor lades genom en samling av den konstantinopolitanske munken Maximus Planudes på 1200-talet.⁸ På denna samling bygger *editio princeps*, som trycktes i Milano 1480. En fullständigare upplaga utgavs av den berömde boktryckaren Robert Estienne (Stephanus) i Paris 1545.⁹ Allt eftersom nya handskrifter hittades, utkommo allt flera upplagor, och nu började även översättningar se dagens ljus. Enbart i Aurivillius' Uppsalakatalog förtecknas 32 utgåvor,¹⁰ den sista av dessa är en svensk översättning, tryckt i Västerås 1767. Den nyaste och bästa svenska översättningen är av Erik Hedén 1910, omtryckt i Örebro 1959.¹¹

Redan i klassisk tid fick Aisopos efterföljare. Mest berömd är den romerske fabeldiktaren Phaedrus, som kom till Rom som slav men blev frigiven av kejsar Augustus. Av *Phaedri, Augusti liberti, fabulae Aesopicae* (Phaedrus', Augustus' frigivnes, esopiska fabler) i fem böcker finns endast ett utdrag på 93 fabler bevarat. Ett annat utdrag är de 30 *Fabulae Perottinae*, uppkallade efter humanisten Perotti, som på 1400-talet

Esaias Tegnér

återfann dem.¹² Tegnér hänvisar flera gånger till Phaedrus. En metrisk översättning till svenska har gjorts av Gerhard Bendz.¹³

De fabeldiktare från senare tider, som Tegnér refererar till, äro Jean de La Fontaine, 1621–95, av vilken 12 böcker "Fables" utkommo 1668–84;¹⁴ dansken Ludvig Holberg, 1689–1754, vars "Moralske Fabler" utkommo 1751;¹⁵ samt den tyske författaren och kritikern Gotthard Ephraim Lessing, 1729–81, som publicerade tre böcker fabler i Berlin 1759.¹⁶

På dissertationens titelblad anges, att detta är den första delen; det finns emellertid ingen Pars II, och icke heller uppdelas dissertationen i två delar genom ett nytt titelblad med en ny respondent, såsom fallet är med Tegnér's avhandling *De diis Iliadis* (Vetenskaps societetens Årsbok 1985).

Såsom respondent anges värmlänningen Jacobus Aurén. Denne föddes 1768, blev student i Uppsala 1792 och i Lund 1802. Han disputeerade *pro gradu* 1803, blev komminister i Värmskog 1821 och avled 1846.¹⁷

Dissertationen är tryckt på mycket tunt papper, så att trycksvärtan lyser igenom på motstående sida. Texten är emellertid omtryckt i Tegnér's *Opuscula Latina, primum 1801–1802 edita*. Holmiae 1875, s 20–30.

Noter till inledningen

- 1 Albert Nilsson: Tegnér's filosofiska och estetiska studier, s 2 och 11. (I: Esaias Tegnér, Filosofiska och estetiska skrifter utgivna av Albert Nilsson och Bert Möller. Med en inledande avhandling av Albert Nilsson. Stockholm 1913.)
- 2 a.a. s 3.
- 3 a.a. s 6.
- 4 Meyer = Das grosse Conversations-Lexikon für die gebildeten Stände... Herausgegeben von J Meyer. Leipzig und Wien 1897. Bd 1, s 448.
- 5 Jean de La Fontaine: Fabler. Tolkning, inledning och noter av Gustaf Holmér. Värnamo 1986. Inledning s 7.
- 6 Aisopos' fabler. Ny översättning av Erik Hedén. Örebro 1959. Företal s 12.
- 7 Svensk Uppslagsbok. Malmö 1952. Bd 1, sp 379 f.
- 8 Meyer s 449.
- 9 l. c.
- 10 Catalogus librorum impressorum Bibliothecae Regiae Academiae Upsaliensis. Vol I–II. Ed F F Aurivillius. Upsaliae 1814. S 9.
- 11 Ovan not 6.
- 12 Sv Uppslagsbok bd 22, sp 976 f.
- 13 Phaedrus Fabler. Originalets text med svensk tolkning jämte inledning och anmärkningar av Gerhard Bendz. Stockholm. 1962.
- 14 Sv Uppslagsbok bd 17, sp 577 f.
- 15 a.a. bd 13, sp 647 ff.
- 16 a.a. bd 17, sp 1207 ff.
- 17 Edenstam: Karlstads stifts herdaminne. Karlstad 1970. Bd 4, s 216.

Esaias Tegnér

DISSERTATIO
DE
FABULA ÆSOPICA,

CUJUS PARTICULAM PRIOREM,
CONSENT. AMPLISS. PHILOS. ORD.
EXHIBENT
ESAIAS TEGNÉR,
PHILOS. MAG. ET AMANUENS. BIBLIOTH. EXTRAORD.
ET
JACOBUS AURÉN,
VERMELANDI,
IN LYCEO CAROLINO DIE VIII DECEMBR. MDCCCII.

LUNDÆ,

LITTERIS BERLINGIANIS.

Avhandling

om

DEN ESOPISKA FABELN,

vars första lilla del

med samtycke av Vittberömda Filosofiska Fakulteten

framlägges av

värmlänningarna

ESAIAS TEGNÉR

Fil. Mag. och Extraord. Bibl.-amanuens,

och

JACOB AURÉN

på Carolinska Akademien, den 8 dec. 1802.

LUND,

Berlingska Tryckeriet.

* Halvfet siffra i marginalen anger sida i avhandlingen.

- 3 De som ha forskat efter den esopiska fabelns uppkomst och första begynnelse i syftet att vilja utreda, i vilka länder och folk den först har påträffats och använts, dessa synas mig i sanning icke riktigt ha insett det ämnes innebörd och natur, vilket de ha förelagt sig till behandling. Ty för vilken konstart naturen än har givit människorna en gemensam fallenhet, som blott behöver tidens gång för att komma i dagen och utvecklas, så varken böra dess ursprung och första utövning över huvud taget tillskrivas bestämda tider och bestämda folk eller kunna de, om så vore fallet, på något sätt upptäckas och genom utforskande förklaras. Det som har sagts om anlagens art i allmänhet, synes mig särskilt gälla människans språk och dess olika former. Ty i tidernas början, då människorna levde ett bondeliv utan kultur och konst, fanns som bekant ett förvånansvärt ringa antal ord i varje språk, och de som funnos, avsågo blott ting, som kunde iakttagas med sinnena. Men snart, när dessa ord icke räckte till för allt och ett nytt förråd av kända företeelser krävde nya
- 4 beteckningar, då började man uttrycka det, som man ännu icke kunde uttrycka med ett speciellt ord, med hjälp av bilder och s.a.s. liknelse. Genom att på så sätt använda ord i bildlig betydelse icke endast lindrade man den nämnda bristen utan förlänade även språket icke ringa klarhet och behag, och vad man funnit på av nödtvång, det bevarade man och använde man nu för nöjes skull. Och metaforen stannade icke vid ett enstaka ord utan började även omfatta hela tankeled, så att det, som sades om *en* sak, borde förstås om en annan liknande. På så sätt kom man fram till allegorien, som man även kallar inversion; när denna helt och hållet består i en liknelse, utan något omnämnande av en sak, utgör den blott en bild av saken. Och denna bild ha människorna präglat antingen av något nödtvång eller för att främja språkets utsmyckning och förfining, dock ännu utan någon avsikt att undervisa. Men snart, då de mest skarpsinniga märkte, hur mycket en dylik språklig form bidrog till klarhet och tydlighet, och hur stor inverkan den hade på sinnena, började de använda den till övertygande och gagnelig undervisning. Och när de bland kreaturen och övriga förnuftslösa väsen sågo mycket, som var likt det, som förekom i människornas liv, hämtade de härifrån exempel, som visserligen endast tycktes visa en händelse men som likväl belyste människornas seder och tydligt uttryckte det verkliga livet. Därigenom vunno de, dels att de undveko intrycket av att undervisa, som mestadels är förhatligt, dels att sådana exempel, som tillförde icke blotta oväsentligheter utan s.a.s. fakta och verklighet, gjorde ett livligare och starkare intryck på sin-

5 nena. På så sätt fann man möjligheten att skapa den s. k. esopiska fabeln, och vi tro, att denna har använts av de mest insiktsfulla i alla folk alltifrån den mest avlägsna forntiden. Att fråga, vem som först hittade på den, är alltså lika onödigt och löjligt, som om man frågade, vem som först har använt en liknelse eller utsmyckat språket med ord i överförd bemärkelse. Men att fabeln har sitt namn efter Aisopos, betyder icke, att denne var den förste, men väl att han var den förnämste och störste i denna genre hos grekerna. Ty att det har framträtt utmärkta och lysande fabelförfattare hos de orientaliska folken redan före Aisopos' tid, det veta vi.

Fabelns form brukar emellertid vara växlande och mångfaldig, allt efter ämnets och begåvningens olikhet. Därav har följderna blivit, att vetenskapliga författare ha haft tämligen olika åsikter beträffande dess definition, då alla icke ha haft samma exempel för ögonen. Men det finns två faktorer, som synas ingå i varje fabel och betinga dess väsen och egenart: en sensmoral, som innehåller en viss sanning, och ett exempel, varigenom den förre förklaras. Av dess båda bör det senare framläggas genom berättandet och den förre klart framgå av berättelsens alla delar. Viktigast av dem är sensmoralen, ty det är för dess skull, som det övriga har uttänkts och berättats. Men den uppställer icke alltid någon föreskrift eller levnadsregel utan kan syssla med allt, som rör människornas liv och seder, avslöja det dåraktiga och usla, visa det utmärkta och riktiga, i många fall öppna vägen för ett rätt dömande och komma till synes genom att undervisa, klandra och begrunda. Men i sin helhet måste den hämtas från det, som rör handlande och bedömande och som hör till etiken. Ty sådana föreskrifter, som härledas antingen ur vetenskaperna eller ur subtilare lärosystem, innehålla å ena sidan icke en sådan utsmyckning med exempel, å andra sidan synas de vara icke obetydligt oförenliga med fabelns folklighet. 6

Exempel åter kallas det, när det, som utsåges i allmänhet, hänföres till ett enskilt fall för att desto bättre kunna tydligt iakttagas och varseblivas s.a.s. med själens ögon. Det finns emellertid två former därav^{a)}: en som berättar verkliga händelser, en annan som uppdiktar händelser. Men av dem som uppdiktas, kan det också finnas två slag: det ena, då händelsen framställes icke som inträffad utan blott såsom en, som skulle ha kunnat inträffa, det andra, då en faktisk händelse berättas. Då förmågan att förklara är lika stor hos båda slagen men möjligheten att övertyga är större hos det senare, så utgör det förre slaget en liknelse, som man också med egentlig benämning kallar

exempel, och detta har framför allt den esopiska fabeln. Om alltså någon, i syfte att rekommendera lydnad och aktning för furstar, sade att politiska tvister vore av sådant slag, som om händerna och kroppens övriga lemmar vägrade magen sin tjänst och hjälp, därför att denna orättvist närdes genom de övrigas ansträngningar, så skulle denne ha använt en liknelse (eller ett exempel); men den som i samma avsikt, men
7 med ändrad framställningsform, berättade om lemmarnas uppror mot magen och om de olyckor, som uppstått därav, han skulle ha berättat en esopisk fabel. Ty den händelse, som enligt den förres berättelse skulle ha kunnat ske, har enligt den senares redan skett. Då alltså i denna genre varje händelse bör synas vara grundad på verkligheten, icke blott på tanke och sannolikhet, så blir följden, att det krävs noga bestämda och närmare angivna aktörer och noga bestämda platser och tider, vilka det som hände kan tillskrivas och ha samband med. Ty det som framställs rent allmänt, som om det berättades, att något tagits till vana av en hel djurart, brukar, även om det erbjuder rätt rimliga exempel på en viss verklighet, likväl icke få namnet fabel. Ty dennas väsen skönjes icke i det allmänna och gemensamma utan i det enskilda och begränsade.

Men då fabelns egenart framför allt ligger däri, att det, som är sant och riktigt i någon sak, förstås utifrån händelser och icke utifrån ord, så har följden blivit, att det utmärkande för hela denna genre är en viss handling, och i stora drag definiera vetenskapens läromästare denna handling så, att de säga, att den är grundad på en viss ordningsföljd hos händelserna, vilka skynda s.a.s. mot ett enda mål. Denna definition omfattar även den handling, som de anse utmärkande för den episka eller sceniska diktningen, och vi se, att denna även har mycket gemensamt med fabelns handling. Ty dels uppvisar denna en viss avsikt, till vilken de bruka hänföra allt, som händer och sker, dels har den ett slags början och mitt och ett slut, som förklarar dessa. Dock skilja sig de nämnda diktarterna särskilt genom händelsernas och aktörernas upp-
8 höjdhet och avsiktens natur. När avsikten brukar vara tvåfaldig i dylika skrifter: den ena skaldens, den andra aktörernas, vilja vi se båda genomförda till slutet. Men i fråga om fabeln är det oss nog, om vi förstå, att det, som författaren har sett som sin uppgift, också har genomförts, men beträffande aktörerna ställa vi inga vidare krav. Ty vi inse, att dessa ha skapats för att vara exempel på någon sensmoral, och sedan denna har förklarats, upphör lusten att få veta mera. Men många fabler både av Aisopos och av andra sakna handling, och de bygga helt och hållet på någon sinnrik sensmoral eller på en god ordlek eller på

någon beskrivning och annat liknande. Men dessa böra icke i egentlig mening kallas fabler. Ty i fråga om det, vars väsen och natur skönjes särskilt däri, att det som skall framställas, förklaras genom handlande, så inse vi, att det icke rätteligen kan undvara handling. Men då det kan finnas två slags handlande, det ena själens, vilket består i ingivelse och fantasi, det andra kroppens, vilket består i rörelse, måste vi akta oss för att tro, att detta förstnämnda icke räcker till för fabeln. Ty varje serie förändringar, vare sig den förklaras genom händelser, som göra starkt intryck på sinnena, eller icke, brukar få benämningen handling, blott den erbjuder ett bestämt syfte; såsom den fabel, som^{b)} berättar om grodan, som vägrade att gå ned i brunnen, lika litet kan sägas sakna handling, som den fabel, som^{c)} berättar om lammet, som orättvist dödades av vargen. Men den föreskrift, som man ger beträffande alla slags diktning, att handlingen skall vara endast en, även den gäller fabeln, icke som om denna icke skulle kunna ha flera delar, men därför

9

att de enskilda delarna böra beakta blott ett syfte och bidra till att förverkliga detta. Men detta är helt och hållet förknippat med fabelns sensmoral, som måse förklaras genom exempel; då den icke kan vara mångfaldig, skall den med rätta ha handlingens enhet till bundförvant och följeslagare.

Vi ha sett, att den esopiska fabeln framför allt har uppstått ur allegorin; från denna skiljer den sig nästan endast i fråga om handlingen. Horatius' bekanta ord: "Oftare skakas av vindar den väldiga pinjen..."^{d)} innehåller en allegori; men om händelsen berättas som skedd och om ett sken av handling kommer till synes, blir det en fabel. Men man skulle kunna fråga, om – vilket de flesta tro – allegorien ligger i fabelns handling, såsom det säges; om så vore, borde exemplet tolkas i överförd bemärkelse. Ty då en dylik allegori endast kan urskiljas i liknelsen mellan ting, av vilka det ena används i stället för det andra, skulle följderna bli, att fabelns sensmoral, som utsagts helt allmänt, icke så mycket framställdes i ett exempel att s.a.s. betraktas med ögonen, som fastmera innehölle någonting, som vore likt det, som förefanns i exemplet. Så är dock icke fallet, om man skall uttrycka sig noggrant. Att en svagare aldrig kan ha ett tillförlitligt förbund med en mäktig, är sensmoralen i en esopisk fabel;^{e)} till dess förklaring berättas om en

10

vild åsna, vilken, ehuru den hade slutit sig till ett lejon såsom dettas jaktkamrat och icke hade undandragit sig jaktens mödor och faror, likväl icke fick någon del i bytet, emedan lejonet, förebärande olika skäl, gjorde anspråk på allt för sin egen del. Men vem kan väl nu säga,

att här finns en likhet mellan sensmoralen och exemplet: en *icke* svag åsna, ett *icke* mäktigt lejon, men den förra *lik* en svag, det senare *likt* en mäktig. Ty vi påstå icke, att de enskilda delar, som ingå i ett allmänt begrepp, äro lika detta begrepp. En helt allmänt framställd sensmoral se vi alltså förklarad genom ett konkret exempel, icke genom en liknelse. Därav inses, att allegorien, som icke kan existera utan analogien, icke i egentlig mening hör till fabelns handling. Men om den är förhanden, så är fabeln nära nog felaktig. Som den bekanta fabeln,^{f)} som berättar om den man, som satyren icke ville ha till vän, därför att han såg honom med sin andedräkt både värma händerna och avkyla maten; dess sensmoral vore, att man bör taga sig till vara för dem, vilkas levnadssätt visade sig växlande och icke alltid detsamma utan anpassat efter omständigheterna. Härvidlag förenas exempel och sensmoral blott genom en analogi. Ty vi förstå, att vad som berättas om denne man har likhet endast med listiga och förslagna människors bedrägerier. Handlingen innehåller alltså en allegori och skall tolkas bildligt; just 11 därav blir följderna att hela fabeln haltar och på intet sätt kan accepteras. Likväl har även allegorien sin plats; ty i det slags fabler, som man kallar konstmässigt utarbetat, brukar den med rätta finnas; därom skola vi tala nedan. Men av detta, som i all korthet har utretts om fabelns natur, tror jag man kan inse dess väsen och av vilka delar den består. Därav följer, att den, som har funnit en för livet lärorik sensmoral och ett till dennas förklaring lämpligt exempel, vilket, anfört såsom grundat på verkligheten, innehåller en handling, och det en enda, han kan med rätta sägas ha diktat en esopisk fabel.

Då det alltså är två faktorer, som utgöra fabelns material: sensmoral och exempel, så inses, att varje förträfflighet inom denna genre härrör från dessas egenskaper och det sätt, varpå de förbindas. Men för sensmoralen finnes mer än en möjlighet att vinna beröm, ty den kan vara förknippad med allt, som befrämjar en nyttig och angenäm undervisning. Ty antingen brukar den, glänsande genom skämt och kvickhet, förlöjliga och göra narr av det dåraktiga och orimliga,^{g)} eller granska livets värdighet och behag,^{h)} eller innehålla föreskrifter rörande statens och människornas regering,ⁱ⁾ eller uppehålla sig vid privata angelägenheter och behandla det vardagliga livet,^{k)} eller tilldela var sak dess 12 rätta värde,^{l)} eller anbefalla klokhet i yttre ting, eller den förträfflighet, som har sin grund i sinnelaget,^{m)} och över huvud taget skildra människornas sätt att handla, tänka och känna och hela deras levnadssätt, och att prisa det, som är rätt och ädelt däri, men klandra det, som är

nesligt och skamligt. Genom att sålunda mönstra hela människolivet stiger den på trappsteg efter trappsteg från älskvärt skämt och behag upp till den allvarliga undervisningens värdighet. I dessa fall erfordras olika egenskaper hos sensmoralen: att den är sann, att den är redbar, kvick och ny. Av dessa egenskaper är sanningen viktigast, ty om det, som säges, är falskt, har ingen väg lämnats öppen vare sig till nytta eller till nöje. Men redbarhetens företrädesrätt är heligast, och den hör i lika mån till alla slag av författande; men hos fabeln omfattar den sensmoralen lika mycket som exemplet. I denna genre har Phaedrusⁿ) för syndat sig då och då, men oftare La Fontaine. Men kvickheten och nyheten bruka äga en märklig intagande och behagfull egenskap, och icke är förmågan att övertyga mindre. Men om en banal och sliten sensmoral aldrig bör accepteras, så bör den det desto mindre i fablerna, ju större den möda är, som vi se nedlagd på att förklara den. Men kvickhet och nyhet hos sensmoralerna utgöra ett starkt tecken på skarpsinne och snille; i detta avseende äro Aisopos och Lessing framstående, medan de övriga anses som rätt obegåvade.

Men det exempel, som framlägges i en berättelse, kan äga flera förtjänster, av vilka den förnämsta synes vara den, att exemplet är lämpligt för och överensstämmande med sensmoralen, och att allt det allmänna och obestämda, som denna innehåller, genom exemplet sättes i relation till bestämda aktörer, platser och tider. Och det är icke tillräckligt, att en eller två delar av den berättade handlingen överensstämmer med sensmoralen, utan vi kräva den samstämmighet, som lyser fram ur de enskilda delarna men såsom helhet skapas av alla tillsammans. Häri synes mig fabelns största såväl berömmelse som svårighet ligga, ty detta anse vi icke mindre nödvändigt än sensmoralens sanning, men det är mycket svårare att uttänka. Därför syndas mycket ofta även i denna genre, såsom i Aisopos' nämnda fabel om satyren och mannen och i otaliga andra. Vi böra likväl taga oss tillvara för att härutinnan vara skrupulösa och alltför känsliga domare, ty vi böra icke begära, att t.o.m. den minsta delen av en berättelse skall i någon mån svara mot sensmoralen, utan vi må anse det nog, om just de viktigaste delarna bidra till att av alla tillsammans uppstår denna önskade överensstämmelse. Men redbarheten, som vi vilja skola finnas i exemplet, har vidsträckt tillämpning, ty den skönjes icke blott däri, att det, som synes skola skada sederna, samvetsgrant undvikas, utan man bör ivrigt vara på sin vakt även mot allt skamligt och simpelt, som på något vis kan ingiva läsaren avsmak. Av denna anledning böra många av Holbergs fabler

14 klandras,^{o)} liksom åtskilliga andras, vilka, när de eftersträva kvicka infall, hamna i smaklösheter och i högsta grad fjärma sig från förfining och sann förtjänst. Men då fabeln fått sig förelagd uppgiften icke blott att undervisa utan även att övertyga, så har följderna blivit, att då ett exempel icke alltid kunde vara sant, så borde det dock vara sannolikt. Ty på annat sätt kommer det icke att kunna vara ägnat till att övertyga. Men för att man skall kunna förstå, vilken den likhet med sanningen är, som man rekommenderar i denna genre, synes dessförinnan något böra sägas om fabelns aktörer.

Då alltså varje fabel kräver handling men handlingen beror på två faktorer: en händelse, som berättas såsom skedd, och aktörer, som införas såsom handlande, så brukar i fablerna den förre icke gå utöver det, som är vanligt, men beträffande de senare har praxis infört ett ovanligt förhållande. Ty de äro för det mesta vilddjur, som sakna förnuft, eller andra ting, som sakna även liv, dock så, att de tilldelas både förnuft och liv och den hos människor vanliga förmågan att både handla och bedöma. Detta bruk är icke så lätt att förklara, och man skulle knappast kunna förstå, varför det är vanligt och övligt hos nästan alla, då det i och för sig är löjligt och absurt, såframt vi icke såge, att de härvid hade sökt uppnå någon stor fördel. De finnas, som ha menat, att denna låge däri, att om oförnuftiga djur och livlösa ting kallades till delaktighet i förnuft och talförmåga, så skulle detta erbjuda en ovanlig och märklig syn, som för den skull gjorde ett starkare intryck på sinnet och kraftigt påverkade detta. Men dessa personer synas mig förvisso döma mera spetsfundigt än sant. Ty vid författandet av fabler brukar icke avsikten vara den att väcka beundran, och om så kunde vara, skulle 15 man icke vinna sitt syfte på detta sätt, ty en talrik förekomst av bruket förtager illusionen av ovanlighet. Men då det är utmärkande för de förnuftslösa djuren, att varje sätt att tänka, känna och handla hos dem är noga bestämt och alltid detsamma, och att vad som säges om ett enda, gäller hela arten, så tro vi, att det framför allt är därav, som följderna har blivit, att vad som bör göras i fablerna, hellre anförtros åt ett förnuftslöst än åt ett förnuftigt väsen. Ty då det bland människorna mestadels råder olikhet i kynne och karaktär, och då man alltså icke kan veta, hur handlingen skall avlöpa, eftersom det är en människa, som skall agera, så skulle det vara nödvändigt att i förväg beskriva personernas kynne och levnadssätt. Men detta skulle icke obetydligt skada berättelsens korthet och ofta vara besvärande. Det motsatta förhållandet råder bland de övriga levande varelserna. Ty vi veta icke blott, att vart och ett av

dessa är likt alla av samma art, så att vad som sagts om ett, tillika förstås gälla om de övriga, utan de ha även ett fast och bestämt handlingsätt och fasta och bestämda seder. Här behövs ingen beskrivning, ty alla veta vi, att lejonet är vilt och tappert, vargen grym och rovgirig och den lilla räven bedräglig och slug. Men det skulle kunna finnas endast ett slags människor, som med likadan framgång skulle kunna användas i fablerna, nämligen sådana som p.g.a. anseende för bragder och märklig ryktbarhet för antingen brott eller dygder leva i nästan allas kunskap och minne, liksom om man satte Nero i stället för en varg och Odysseus i stället för en räv. Men varken kommer det alltid att finnas en tillräcklig och nöjaktig tillgång på sådana, ej heller skulle de, om de hämtades mitt ur historiens ljus, alltid harmoniera med fablerans stoff, som mestadels är lättare, ej heller skulle de slutligen vara bekanta för alla utan blott för just de lärdeste. Därav har följderna blivit, att fablernas handling mestadels har undandragit sig dessa men i egentlig mening har fortlevt i de förnuftlösa djuren. Detta anser man ha blivit vanligt även därför, att i varje hänseende en funnen analogi skulle ge desto mera nöje, ju mera de djur, som erbjuda analogien, vore sins emellan olika och skiljaktiga. Därför skulle var fabel, som visade, att människor äro lika varandra, roa mindre än en fabel, som visade, att de äro lika de övriga levande varelserna.^{p)} Kanske är detta alltför subtilt och sinnrikt; dock kan det vara sant i åtskilliga fall enligt någon hemlig övertygelse, som vi icke äro riktigt medvetna om. Därtill kommer, vad som läres ut om att icke framkalla sinnesrörelser. Då dessa äro högst fientliga till varje avsikt att undervisa men fabeln helt och hållet sysslar med undervisning, så anser man, att människorna över huvud taget böra avlägsnas från dess handling, för att icke alltför våldsamma affekter skola minska undervisningens kraft och nytta. Ty det som berättas ha utförts av människor, brukar lätt väcka hat eller fruktan eller vrede eller medlidande eller annat dylikt. Men det som icke rör vårt släkte, synes giva både en lugnare möjlighet att undervisa och en större ro att meditera.^{q)}

Tegnérs noter med kommentarer

- a) Aristotelis Rhetor. II:xx. – I "Förteckning öfver framl. Biskopens i Wexjö, herr Doctor Esaias Tegnér's efterlemnade Boksamling..." Wexjö 1847 upptages följande upplaga: Aristotelis Opera omnia Graece et Latine per Guill. du Tal. Paris 1619. Tom. I, II. Fol.
- b) Fab. Aesop. XIV. – Alvar Silow uppger i "Tegnér's boklån i Lunds Universitetsbibliotek", Uppsala 1913, s. 19 (57), att Tegnér den 3 nov. 1802 lånade följande upplaga: Aisopos, Fabulae Aesopicae Graece. Lund 1789. 8:o. – Fabeln berättar om två grodor, som måste överge sitt träsk, som torkat ut. På jakt efter en ny våt boningsplats kommo de till en djup brunn, full med vatten. Den ena ville förtjust hoppa i, men den andra var betänksam: "Tänk om vattnet torkar ut även i denna, hur skola vi då komma upp igen?" Sensmoral: Tänk först, handla sedan!
- c) Phaedri Fab. I:II. – Silow, a.a. s. 19 (58), anger, att Tegnér samma dag lånade Phaedri Fabularum Aesopiarum libri quinque cum adnotationibus J. Schefferi. Editio secunda. Upsaliae 1667. 8:o. – Denna fabel berättar om vargen och lammet, som kommo till samma bäck för att dricka. Vargen, som stod högre upp än lammet, började ett gräl: "Varför grumlar du vattnet för mig?" Förskräckt svarade lammet: "Hur kan jag göra det? Vattnet rinner ju från dig ner till mig." Vederlagd av svarets sanning svarade vargen: "För sex månader sedan smädade du mig." – "Då var jag ännu icke född", svarade lammet. "Då var det din far, som smädade mig!" svarade vargen, och så grep han lammet och åt upp det.
Denna fabel är skriven för de människors skull, vilka förtrycka de oskyldiga.
- d) Hor. Od. II:X. – Detta är det bekanta odet om "Den gyllene medelvägen", tredje strofens början: "Den väldiga pinjen skakas oftare av vindarna" (näml. än de små träden).
- e) Phaedri Fab. I:VI. – Fabelns innehåll berättas i texten. Dess sensmoral är: "Sådan är den rättvisa, som de stora skipa åt de små."
- f) Fab. Aesop. CVII. – Tegnér's referat är tillfyllest. Satyren frågar: "Kan du blåsa både varm och kall luft ur en och samma mun? Hur kan du tänka dig, att jag skulle våga vara väl med en sådan?" Sensmoralen lyder: "Det är dumt att övergiva sina vänner, i fall man någon gång icke rätt förstår vad de göra." (Hedéns övers.)
- g) Lessings Fab. I:VI. – Silow anger (a.a. s. 19 (74)), att Tegnér den 23 okt. 1802 lånade denna bok: G.E. Lessing: Sämtliche Schriften. Th. I–XXX. Berlin 1771–96. 8:o. Th. 18. Fabeln. Drey Bücher. Nebst Abhandlungen mit dieser Dichtungsart verwandten Inhalts. – Fabeln handlar om apan och räven. "Säg mig ett så förslaget djur, att jag inte skulle kunna härma det!" skröt apan inför räven. Men räven svarade: "Och du, säg mig ett så föraktligt djur, att det skulle kunna falla det in att härma dig!"
- h) Lessings Fab. III:IX. – Fabeln är den tredje i en serie på fyra, vilka berätta om hur djuren skulle välja sig en domare. På hästens förslag valdes människan. Men då ropade lejonet: "Efter vilken regel tänker du bestämma vårt värde?" – "Efter den grad, vari ni äro mer eller mindre nyttiga för mig", svarade människan. Då lejonet insåg, att det i så fall skulle komma att stå lägre än åsnan, förkastade det valet och uppmanade människan att avlägsna sig. (Här fortsätter fabel IX) "Nå", sade den hånfulla mullvaden, med instämmande av hamstern och igelkotten, "ser du nu, häst, att lejonet också menar, att människan inte kan vara vår domare? Lejonet tänker som vi!" – "Men av bättre skäl än ni", sade lejonet och kastade en föraktfull blick på dem.
- i) Phaedri Fab. I:III. – Denna rätt långa fabel har en politisk innebörd och lyder så: När Aten blomstrade genom rättvisa lagar, oroades staten av fräckt själsväld, och laglösheten fick lösa tyglar. Då härav uppstod partisplittring, besatte tyrannen Peisistratos akropolen. När atenarna begräto sin sorgliga ofrihet, icke som om

tyrannen vore grym, men därför att de överhuvudtaget voro ovana vid tunga pålagor, och började klaga, så berättade Aisopos följande fabel.

Grodorna, som rörde sig fritt i sina kärr, bådo högröstat Iupiter om en kung, som med kraft kunde betvinga de upplösta sederna. Gudarnas fader skrattade och gav dem en liten trästock. När denna plötsligt kastades i det grunda vattnet, skrämde den det räddhågade släktet genom rörelsen och plasket. När stocken sjunkit i gyttjan och legat där rätt länge, stack händelsevis en groda upp huvudet ur kärret, och sedan den tagit kungen i närmare betraktande, kallade den på alla de andra. Sedan deras fruktan lagt sig, simmade de i kapp till stocken, och hela skaran hoppade fräckt på den. När de hade förolämpat den med alla slags smädelser, skickade de några grodor till Iupiter för att be om en annan kung, eftersom den de fått vore oduglig. Då skickade denne dem en vattenorm, som började fånga dem med sina skarpa tänder. Fegt försökte de undfly döden, och fruktan kvävde deras röst. I hemlighet gävo de då Mercurius ett budskap till Iupiter, att denne måtte hjälpa de nödställda. Men guden svarade: "Eftersom ni inte ville tåla det goda, så få ni ni bära det onda!"

"Medborgare", sade Aisopos, "uthärda även ni detta onda, på det att icke en större olycka må drabba er!"

- k) Fab. Aesop. XVI. – Fabeln handlar om en smed och hans hund och har denna lydelse:

En smed hade en liten hund. Medan smeden stod och smidde, brukade den ligga och sova, men så fort smeden höll middagsrast, var han framme och ville ha litet med av maten. Smeden brukade också ge honom ett eller annat gott ben. Men en gång, när smeden slängde åt honom benen, kunde han inte låta bli att utbrista: "Nog är det eget med din sömn! Medan jag dunkar och dundrar med släggan, sover du som en stock. Men så fort jag gör det minsta lilla ljud med tänderna, så är du genast vaken!"

Sensmoral: Då det gäller en fördel, är man alltid otroligt påpasslig. (Hedéns övers.)

- l) La Fontaine IV:III. – Silow upptar (a.a. s. 72 nr 388): Jean de La Fontaine: Smärre valda skrifter. Övers. D. 1–2. Sthlm 1799. 8:o. –

Fabeln berättar om en trädgårdsmästare, som fick sin trädgård härjad av en hare. I sin nöd bad han godsägaren, som arrenderade ut jorden, om hjälp. Denne infann sig med husfolk och hästar och kalasade först på den middagsmat, som trädgårdsmästaren ställt i ordning. Därpå strömmade de ut i trädgården och anställde med hästar och hundar jakt på haren, som under tiden gömde sig under ett stort kålhuvud.

"... och hund och folk (vad de förmår!)

På blott en timmes tid för mera skador står,

Än kunde gjort på hundra år

Varenda hare i provinsen." (Holmér's övers.)

Den lärdomen ges, att den ringe ej skall söka hjälp hos den mäktige.

- m) Fab. Aesop. II. – Denna fabel handlar om näktergalen och höken.

En näktergal satt i ett träd och sjöng så vackert, som bara en näktergal kan sjunga. Då fick en hungrig hök syn på honom och grep honom med sina klor. I sin nöd bad näktergalen höken, att han ej skulle äta upp honom. Ty inte kunde väl den som var så liten räcka till för att fylla hökens stora mage. Om höken var hungrig, vore det väl bättre, sade näktergalen, att han sökte upp en större fågel. Men höken svarade kärvt: "Jag vore väl tokig, om jag släppte en liten stek, som jag har i mina klor, för att jaga efter en stor, som jag inte ser skymten av."

De starka vet bäst, vad som gagnar dem själva – och skadar de svaga. (Hedéns övers.)

- n) Phaedri Fab. I:XIX. – Fabeln om åsnan och vildsvinet. En åsna mötte en vildsvinsgalt, som han förargade genom att hälsa honom som sin "bror". Åsnan fortsatte med att på det mest obscena sätt skymfa galten. Galten svarade med orden: "Lätt jag kunde straffa dig, men jag vill ej besudla mig med så tarvligt blod."

- o) Vide Holbergs Fab. XXXIII, LXXVII multasque alias. – Ludvig Holbergs ”Moralske Fabler” utkom i København 1751. Boken nämnes icke i ovan (not a) anförda ”Förteckning öfver... Tegnér's efterlemnade boksamling” eller bland de av Silow (not b) förtecknade boklånen i LUB. Det troliga är, att Tegnér har fått låna boken privat. – Fabel XXXIII berättar om ”Tranen, som *curerade*, med *Gratia probatum*”. Leoparden plågades en gång av ständig *Obstruction* (förstoppning) och vände sig då till storken, som var hans *Hov-Chirurgus*, som satte in en kur med *Clyster*, som inte hjälpte. Slutligen kom tranan och sade sig ha ett *Arcanum* (hemligt medel), som han kallade *Gratia probatum* som kunde fördriva alla sjukdomar. Receptet hade också den goda verkan, att *Patienten* snart blev *curerad*. Då detta blev känt, strömmade alla till den nye *Doctorn*, och dennes *Recept* hade samma goda verkan på alla sjukdomar. Men efter några månader förlorade *Medicinen* sin kraft, och *Doctorn* likaså sin *Reputation*. Då alla förundrade sig häröver, sade en gammal katt, som länge hade *practiserat* i *Medicinen*, fastän han icke var *graduerad*: ”Förvåna er icke över det, ty alla sådana nya *Mediciner* verka bara till en tid, så länge som *Patienternas Imagination* varar. Samma sak har jag observerat beträffande tjärband, varmed alla sjukdomar *curerades* i några månader men som nu bara duger till att smörja vagnshjul.”

Denna fabel visar, vad *Imaginationen* kan åstadkomma med *patienter*, och att det bara är av denna och icke av *Recepten*, som *Patienterna cureras*.

Fabel LXXVII handlar om myrornas inbördeskrig. Två närliggande myrstackar råkade en gång i häftig tvist, som ledde till öppet krig. Anledningen till denna tvist är icke känd, då ingenting härom står att finna i skogens krönika, ty om de allra viktigaste händelserna försummar man ofta att göra anteckningar, medan det däremot finns beskrivningar av oväsentligheter. Vilken orsaken än kan ha varit till tvisten mellan dessa fridsamma djur, så är det känt, att den omsider ledde till öppen fejd, så att krig högtidligt förklarades, och båda myrstackarna förklarade, att den andra skulle bära ansvaret för allt det oskyldiga blod, som komme att utgjutas. Men just då båda krigshärarna hade ställts upp och tecken till anfall hade givits, så inträffade en händelse, som gjorde slut på kriget, och det på följande sätt. En herde, som lagt sig att sova icke långt från valplatsen, släppte vid samma tidpunkt en, med förlov sagt. Bägge krigshärarna blevo härvid helt förskräckta, och som de trodde, att Jorden hotade dem i anledning av deras tvedräkt, så följde på denna skräck gudsfrukan, så att bägge de stridande parterna bekvämade sig till förlikning.

Fabeln lär, att de största tilldragelser ofta uppstå och hejdas av små och obetydliga orsaker. På Peder Paarses tid uppstod av samma anledning krig, och här avslutas av en liknande anledning ett krig.

- p) Sulzers Allgem. Theorie der schönen Künste, in voce Aehnlichkeit (under uppslagsordet ”Likhet”). – Alvar Silow uppger (a.a. s. 19), att Tegnér lånade detta arbete den 23 okt 1802. Den fullständiga titeln lyder: Allgemeine Theorie der schönen Künste. 3. Auf. Th. 1–4. Frankfurt und Leipzig 1778–1779. Johann Georg Sulzer, 1720–1779, schweizare, en av 1700-talets främsta estetiker, blev 1747 professor i matematik i Berlin.
- q) Lessings Sämmtl. Schrift. 18 Th. p 159. – Denna del innehåller förutom fabler även ”Abhandlungen mit dieser Dichtungsart verwandten Inhalts”. I den andra av dessa avhandlingar, med sidorubriken ”Vom dem Gebr. der Thiere” (sc. in den Fabeln), har Tegnér – vem annars? – med blyerts strukit under ett par ord, som lyda så: ”Die Fabel hat unsere klare und lebendige Erkenntniss eines moralischen Satzes zur Absicht. Nichts verdunkelt unsere Erkenntniss mehr als die Leidenschaften. Folglich muss der Fabulist die Erregung der Leidenschaften so viel als möglich vermeiden.”

Minnesord

Wilhelm Penser

Av Kjell Å. Modéer

Wilhelm Penser föddes 1901 i Gammalstorp i Blekinge, men växte upp i Skanör, där hans far, Nils Persson, var stadsfiskal. Han avlade studentexamen vid Högre Allmänna Läroverket för gossar i Malmö år 1919 och bestämde sig för att skriva in sig vid juridiska fakulteten vid Lunds universitet. I rådhuset i Skanör hade han följt faderns agerande som åklagare i brottmålsförhandlingarna och det bidrog till att locka honom till juridiken.

Studieåren i Lund under 1920-talets första år präglade i hög grad Wilhelm Pencers liv. Regelbundet återkom han till upplevelserna i Lund. Det Lund han mötte var det Frithiof Nilsson Piraten hade lämnat, det Lund han lämnade var det Hjalmar Gullberg, Ingvar Andersson och Ivar Harrie mötte. 20-talets Lund har beskrivits som ett gyllene decennium. Lund var fortfarande den lilla akademiska bondbyn, med universitetet och Akademiska föreningen som självklara centra, där professorerna kände sina elever och där mötena dem emellan blev minnen för livet. Wilhelm Penser har med värme och humor beskrivit sina möten med dem alla. Den vittlagfarna juridiska fakultet Wilhelm Penser lärde känna rymde ett antal välkända professorer, bland annat C.G. Bergman, Carl Björling, Ernst Kallenberg, Albert Ernberg och Johan C.W. Thyrén. Med samtliga professorer hade han personliga möten, med enstaka även kollisioner, allt kunde han i kristallklara minnesbilder förmedla till yngre kolleger.

Efter att ha avlagt juris kandidatexamen 1922 och i fakultetsrummet i universitetshuset ha emottagit examensbeviset av juridiska fakulteten in corpore skrev jur.kand Wilhelm Persson in sig som extra ordinarie hovrättsnotarie i Skånska hovrätten. Denna *rite de passage* i frack gick från den grå teorins Lund via Malmö till den praktiska juridikens Eslöv. Där började han tingstjänstgöring i Frosta och Eslövs domsaga

1901–1993

hos lagmannen Gustaf Lindstedt.

Wilhelm Penser blev därefter staden Eslöv trogen. I maj år 1925 startade han där advokatbyrå tillsammans med tingsnotariekollegan Ivar Persson-Hedener. Sedan Hedener avlidit 1954 drev Penser advokatfirman Hedener & Penser vidare fram till sin död vid 92 års ålder. Under Pensers ledning utökades advokatbyrån med flera anställda advokater. Penser fick uppleva det moderna svenska advokatväsendets professionalisering. Han blev ledamot av Sveriges Advokatsamfund 1928. Två år tidigare hade processkommissionen lagt fram sitt principbetänkande, i vilket en helt ny roll för advokatrollen i det svenska rättsväsendet presenterades. De moderna processprinciperna genomfördes genom nya rättegångsbalken 1948, advokaterna fick då sin yrkestitel skyddad och Sveriges Advokatsamfund erhöll samtidigt en både fri och officiell ställning. Under efterkrigstiden fick advokaterna successivt en allt starkare ställning, och Wilhelm Penser tog själv aktiv del i denna förändringsprocess. Vid advokatsamfundets 100-årsjubileum 1987 beskrev Penser livet som landsortsadvokat i Skåne på den tid då advokaterna behandlades som juristernas reservlag. Han blev själv ett exempel på de advokater som tog plats i elitserien.

Wilhelm Penser var en karismatisk personlighet, som genom sin karakteristiska profil blev en levande förebild för advokatkåren. Han var en utomordentligt bildad äldre herre med många strängar på sin lyra. Hans stora beläsenhet visade han i sin verserade konversationskonst. Robert Burnes poesi (vars dikter han själv översatt) och Frans G Bengtssons essayer tillhörde favoriterna.

Wilhelm Penser var intresserad av människor och trivdes bland dem. Hans långa rika liv gav honom en stor personkännedom. De välutvecklade sociala talangerna fann dock inte sin plats i massmedia utan i föreningslivets slutna kretsar. Glimten och värmen i hans ögon och det alltid näraliggande leendet avslöjade hans intresse för vänvård.

Han var en klok, omdömesgill och orädd jurist. I rättssalarna var han advokatkårens doyen, som drev både stora och komplicerade mål för sina klienter. På sin 80-årsdag fick han beskedet att han i Högsta domstolen vunnit ett mål angående ogiltigförklaring av arvskitte. Det blev en symbolisk hyllning till jubilaren. I den sydsvenska advokatkåren var han en central, förtroendeingivande förebild. Han var ordförande i Södra avdelningen av Sveriges Advokatsamfund 1956–66 och var under många år ledamot av huvudstyrelsen. Advokatkolleger som råkat i svårigheter gick gärna till Wilhelm Penser med sina bekymmer.

Wilhelm Penser hade också ett politiskt engagemang. I många år (mellan 1935–70) var han ledamot av stadsfullmäktige i Eslöv, de sista fem åren som dess siste ordförande. Också i denna roll väckte han respekt även bland sina politiska motståndare, vilka ofta tog intryck av hans alltid genomtänkta och välformulerade anföranden.

Särskilt intresserade honom rättspolitiska frågor. Han såg i advokatyret en uppgift att uppmärksamma lagstiftaren på rättsliga problem och föreslå lösningar. Både i dags- och fackpress publicerade han ett stort antal artiklar, främst i *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund*, i vilka han knivskarpt analyserade rättsproblem, som aktualiserats genom hans advokatverksamhet. När juridiska fakulteten i Lund år 1982 utsåg honom till juris doctor honoris causae var det ett uppmärksammande av hans angelägna juridiska författarskap.

Stora Torg i Eslöv utgjorde således i nära sju decennier ett konkret forum för Wilhelm Penser. Här bodde "Mr Eslöv", och här utförde han en regional advokatgärning. Bland klienterna fanns åtskilliga sydsvenska slottsherrar. I deras särskilda rättsfrågor, till exempel fideikommissärenden och arrendefrågor, boutredningar och skattefrågor, var han en mycket kunnig och skicklig "slottsauditör". Vid tillkomsten av nya jordabalken kom han som sekreterare i Skånes Jordägarförbund att företräda deras intressen vid arrendereglernas utformning. Han skrev också Sveriges Advokatsamfunds remissvar till detta lagförslag. Han var därutöver styrelseledamot och styrelseordförande i ett antal sydsvenska företag.

Varje möte med Wilhelm Penser var minnesvärt. Han var mån om sitt yttre, och hans apparition gav intryck av att vara både anglofil och provinssiell. Den svarta, mjuka, smalbrättade filthatten av märket Homburg från Lock's i London och den välburna, oklanderliga svarta paletån angav den diskreta men kvalitativa stilen. Kostymen däremot var från orten. Han brukade säga,

"– Min son syr sina kostymer på Saville Row. Jag syr mina i Teckomatorp."

Därmed bekräftade han att hans yttre habit hade samma mix som hans lågmälda, underfundiga och blixtsnabba humor. Den var i sin tur i lika delar påverkad av britterna Jerome K. Jerome och P.G. Woodhouse samt av de skånska vännerna Frans G. Bengtsson, Frithiof Nilsson Piraten och "Vilde Hugo" Mattsson.

Skånska miljöer präglade således Wilhelm Pensers liv. Det var barndomens Skanör, ungdomens Lund och yrkeslivets Eslöv, som

präglade hans liv och gärning. Han satte också sin prägel på dem. Falsterbonäsets natur skildrade han gärna i privat poesi, men också två av hans tryckta alster – båda fyllda av burlesk humor – hade anknytning till Skanör. En humoristisk bok om takt och ton "*Får en gentleman snarka*" (1937) illustrerades av konstnären och skanörvännen Anders Sten. Och tillsammans med denne och kåsören "Vilde Hugo" Mattsson från Skanör utgav han också det spirituella verket "*Tre män om en bok*" (1944).

I Lund fick han inte bara sin utbildning. Där verkade han också som landstingsman under 1960-talet och tillhörde dess förvaltningsutskott 1966 och han var ett par år också landstingets vice ordförande. Till Lund kom Wilhelm Penser gärna och deltog i juridiska fakultetens seminarier och i Föreningen Gamla Lundajuristers sammankomster. Under sina sista levnadsår publicerade han också i föreningens tidskrift för dess yngre medlemmar sina minnen från studieåren på 1920-talet.

I Eslöv noterade man vårens ankomst den 1 maj då Wilhelm Penser bytte sin mörka, marinblå kostym mot en ljusare glencheckmönstrad. Eslövsborna kunde också i ett halvsekel ställa sina klockor efter advokaten Penser, när han gick till och från kontoret. Samtidigt som han var en stor livsnjutare var det arbetet i sig han upplevde som en njutning. Kanske låg i denna symbios förklaringen till den harmoni han utstrålade, och som han även spred till sina många klienter och sin omgivning.

Bengt Loman

Av Gösta Holm

Professor em i svenska vid Åbo akademi Bengt Loman avled i Åbo på sin 70-årsdag den 7 augusti 1993 efter en kort tids sjukdom.

Forskarbanans början: semantik, ordbildning och försvenskning av latinska ord

Bengt Loman fick sin grundläggande utbildning som nordist i en gynnsam miljö, där bland lärarna fanns Elias Wessén, Erik Wellander och Carl Ivar Ståhle. Wessén och Ståhle var framstående språkhistoriker, Wellander var landets främsta auktoritet på nusvenska.

B.L. blev magister 1947 med högsta betyg i nordiska språk, historia och litteraturhistoria. (1943 hade hans studentuppsats i svenska publicerats i en stockholmstidning som landets bästa det året.) Licentiatavhandlingen 1951 var ägnad åt Gustav Vasas registratur, bl a åt dess försvenskning av latinska ord. Den detaljen bröt B.L. senare ut, utvidgade den och publicerade resultatet i skriften "Försvenskningen av latinska substantiv i reformationstidens skriftspråk, I, II", 1956, 1957. B.L.:s äldre medforskare konstaterade, att här hade framträtt en ny mycket skicklig språkhistoriker. B.L. samlade ett mycket stort material från yngre fornsvensk tid och från reformationstidens första skede, ett material som han analyserade sorgfälligt, genre för genre. Under 1500-talet utmönstrades i fö svenska textsammanhang latinska böjningsformer av typen *fantasias, officiales, protocollis*. Olaus Petris försvenskning i Nya Testamentet 1526 var inte, visade B.L., ett led i ett svenskt språkvårdsprogram utan var inspirerad av Luther. Också sifferdatering i kyrkliga texter och i Gustav Vasas registratur hade utländska förebilder. B.L.:s skrift hade en betydande räckvidd också därigenom att den klargjorde, att den nutida pluralböjningen av typen *elefanter, kardinaler*,

1923–1993

slaver, har sina rötter i reformationstiden, då den efterträdde typen *camelar, kardinalar*.

B.L.:s undersökning har med rätta bedömts som ett mycket värdefullt bidrag till kunskapen om det svenska skriftspråkets historia. Skriften är metodiskt säker, den vittnar om kringsyn och beläsenhet. Resultaten är övertygande.

Men på 1950-talet hade Sverige nåtts av impulser från strukturalismen, en viktig del av den nya amerikanska lingvistik. I Stockholm bildade en grupp entusiaster en studiecirkel, där John Lodz var centralgestalt och inspiratör. Bengt Loman tillhörde grundarna. Man läste och diskuterade Bloomfield, Harris, Nida, Pike med flera. Gruppen tog också initiativet till den första av sammankomsterna "för dryftande av frågor rörande svenskans beskrivning", en institution som fortfarande lever ett friskt liv, nu under ett något lätthanterligare namn. Initiativtagarna hade nog tänkt sig, att deras skapelse skulle bli ett forum för strukturalism, men så har det blivit bara delvis.

B.L.:s nya engagemang kom till synes i flera uppmärksammade arbeten, bl a en kritisk anmälan av Suzanne Öhmans doktorsavhandling i tyska. Strukturalistisk betydelsebeskrivning var något som alldeles särskilt fängslade B.L. Därom vittnar bl a ett par föredrag han höll vid Nordiska sommaruniversitetet, nämligen "Nyare teorier om betydelsefält" (1953) och "Lingvistisk semantik" (1954). Speciellt givande blev B.L.:s idé att kombinera betydelse- och syntaxanalys. Han fördjupade sig i problem, som rörde förhållandet mellan form och distribution (ordföljd) och betydelse. Resultatet blev den strukturalistiska metoden i de båda uppsatserna "Om relationen mellan ordföljd och betydelse hos framförställda attributiva bestämningar hos substantiviska huvudord" (1957) och "Om relationen mellan ordföljd och betydelse hos hjälpverb" (1958). B.L. uppställer ett antal "positions-klasser" inom det som den kände danske grammatikern Paul Diderichsen benämnde "Bestemmerfeltet". I den förstnämnda uppsatsen visar B.L. bland annat, att då orden *båda, bägge* står i positionsklass 1 får de som övriga ord i denna klass (t ex *alla, hela*) totalitetsbetydelse men i positionsklass 4 kvantitetsbetydelse (liksom *två, många*). B.L.:s energiska undersökning innebär en klar nyvinning. Det har riktats en viss kritik mot uppsatsen, men den är ett mycket tilltalande vittnesbörd om B.L.:s vilja att gå nya vägar och hans förmåga att finna fruktbringande uppslag till lösning av gamla problem.

Bengt Loman har berättat, att han efter sin licentiatexamen tvekade

mycket om han skulle ge sig den strukturalistiska ämnesfären och metodiken helt i våld eller om han skulle slutföra arbetet på sin påbörjade doktorsavhandling om fornsvensk ordbildning, som hade en mera traditionell uppläggningsform. Han valde det sistnämnda, väl av arbetskonomiska skäl.

Gradualavhandlingen kom att bli B.L.'s största enskilda prestation inom den nordiska språkvetenskapen. Den har titeln "Fornsvenska verbalsubstantiv på *-an*, *-ning* och *-else*" (1961). B.L. hade lagt märke till, att de tre suffixen dittills inte hade studerats från synpunkten av det inbördes samspelet under äldre perioder och av relationen mellan på ena sidan de ord som var bildade med dem och på den andra synonyma verbalsubstantiv av annan art (t. ex. typerna *fall*, *kast* – *dela* 'tvist' – *kvämd* 'ankomst' – *fiskeri* osv.). Det var den luckan B.L. ville fylla. Metodiskt är avhandlingen influerad av teorierna om betydelsefält. Bokens titel kan nog sägas vara lite för snäv. Huvudintresset i kap 2 om suffixet *-an* är faktiskt koncentrerat till fornvästnordiskan. (Detta inte sagt som kritik.) Lomans väldiga material gjorde det möjligt för honom att ge väl underbyggda besked om de tre suffixens inbördes frekvens och deras stilprägel under olika skeden. – Låt oss återgå till suffixet *an*. Som tränad systematiker redogjorde B.L. för *an*-bildningarnas ställning i ordbildningssystemet genom att kontrastera dem mot andra typer: *gagn*, n, *lön*, f, *fasta*, f, *dans*, m, *vana* urspr m, *saknad*, m, m fl. Jämförelsen gav B.L. möjlighet att bedöma åldern av *an*-bildningarna. Andra metoder med samma syfte var studium av *an*-bildningarnas användning som andraled i sammansättningar och av varianter i olika handskrifter. B.L.'s slutsats blev, att *an*-orden i stor utsträckning är yngre än ord av andra bildningstyper. Samma resultat gav en genomgång av *an*-bildningarnas semantik jämförd med den hos andra ordbildningar. De förra har i allmänhet ett mindre betydelseomfång än de senare.

Några få reservationer kan det finnas anledning till. Det gäller till att börja med bedömningen av tiden för *an*-ordens tillkomst, alltså för *an*-suffixets produktivitet. Vidare borde B.L. ha skilt på fornnorskt och fornisländskt material, inte nöjt sig med ordböckernas skärande över en kam. Om B.L. hade samlat material från svenska dialekter, skulle han kanske ha förstått, varför *an*-suffixets produktivitet försvann i skriftspråket, samtidigt med att *-ande* blev ett dominerande verbalabstraktsuffix.

Ur ett sakkunnigutlåtande om Bengt Lomans gradualavhandling vill jag sammanfattningsvis med instämmande citera: "Som helhet är den ett förnämligt tillskott till litteraturen om svenska språket".

Ordboksredaktör och docent i Lund

Efter sin licentiatexamen 1951 fick B.L. vid mitten av 1950-talet anställning som medlem av Svenska akademiens ordboksredaktion i Lund. Det var B.L.:s lärare, akademiledamoten Elias Wessén som förmedlade kontakten. Anbudet kom lägligt för B.L. Dels gav det honom möjlighet till försörjning – han var nu familjefader – dels blev stressen under slutförandet av doktorsavhandlingen minskad. Han kom också till en ny och traditionsrik vetenskaplig miljö; arbetet vid SAOB är mycket lärorikt och utvecklande för en språkforskare.

Under sin tid som ordboksredaktör författade B.L. omkring 340 artiklar, från *reefer*, tryckt 1957, till *sekvestrotomi*, tryckt 1967, då B.L. redan hade lämnat ordboken.

Att urskilja och beskriva betydelser är en huvuduppgift för en redaktör vid SAOB, och den uppgiften passade naturligtvis betydelse-teoretikern Bengt Loman. Han hade ett behov av att höja sig över de enskilda problemen, att se sammanhang och principer. Det är betecknande, att hans arbete vid SAOB avkastade sidoresultat i form av teoretiska analyser av lexikologi. Tillsammans med ordbokschefen Sven Ekbo gav han ut den instruktiva handboken "Vägledning till Svenska Akademiens ordbok". Där författade han bl. a. kapitlet "Betydelseanalys". Hans intresse för språkvetenskaplig pedagogik kom till synes i avsnittet "Övningsuppgifter för SAOB:s brukare". Man får ett starkt intryck av att av B.L. upplevde det som ett slöseri att inte dela med sig av allt sitt vetande.

Omedelbart efter disputationen 1961 fick B.L. av professor K.G. Ljunggren erbjudande om en avlönad docentur i Lund. Därmed var ordbokssysslorna ett avslutat kapitel. Nu fick B.L. tillfälle att med hela sin enastående energi ägna sig enbart åt primärforskning. Han publicerade en rad skrifter, bl a "Sats och bisats" (1963), inspirerad av amerikansk prosodiforskning, särskilt i Archibald Hills utformning. En huvudtanke i B.L.:s uppsats är att det finns två typer av underordning, dels syntaktisk-lexikalisk, dels fonematisk. Tyvärr visar det sig, att prosodisk hypotax blir något helt annat än syntaktisk. Det hela stannar i en återvändsgränd. Men uppsatsen är tankeväckande. Den är ett led i B.L.:s outtröttliga bemödanden att introducera nya idéer i den svenska lingvistikens.

Uppsatsen "Adjektivkombinationer" (1964) liknar metodiskt skriften "Om relationen mellan ordföljd och betydelse..." (se ovan s 99).

Den är en preliminär rapport, som innehåller många intressanta påpekanden och uppslag, en inte ovanlig ingrediens i B.L.:s skrifter.

Som en fortsättning av gradualavhandlingen kan man i viss mån betrakta uppsatsen "Verbalsubstantiv på *-ning* och *-ande* i nusvenskt riksspråk" (1962, men färdig redan 1956). Den ger en analys av de båda suffixens funktionella fördelning. B.L. hade två stora föregångare i Gustaf Cederschiöld och Adolf Noreen. Han kommer längre än de genom att utnyttja ett stort material i löpande text, som ger möjlighet till statistisk bearbetning.

Mycken uppmärksamhet bland Nordens runologer väckte uppsatsen "Rökrunorna som grafematiskt system" (1965). Den är ett försök att tillämpa struktural-lingvistiska metoder på ett klassiskt runologiskt problem. En viktig utgångspunkt är identifieringen av runornas "distinktiva drag", placeringen av bistavar i runbandet (upptill, nedtill eller i mitten), bistavarnas riktning osv.

Strukturalistiska tankegångar karakteriserar också skriften "Synpunkter på svenskans fonotaktiska struktur", som avsåg att vara en recension av Bengt Sigurds gradualavhandling men som blev mycket mer. Bl a demonstrerar B.L. nya metodiska grepp och problemlösningar, t ex hur man kan renodla det distributiva kriteriet för fördelningen i kombinatoriska ordningsklasser.

Bengt Lomans vetenskapliga mångsidighet kom naturligtvis tillsynes på många sätt i hans produktion. Goda exempel ger ett par undersökningar långt vid sidan av hans intressens huvudfåra. Jag tänker på "Kortspelet på klubben" (1961) och "Kring ett gammalt skeppsnamn". Den förra uppsatsen handlar om de fyra första stroforna i Fredmans epistel nr 42. Där pågår ju ett kortspel. B.L. studerade äldre spelböcker och kunde konstatera att Bellman skildrar ett parti triset. De skarpsynta kommentarerna ställer episteln i ett nytt ljus. – Hur namnet på det sjunkna och bärgade regalskeppet skulle stavas blev aktuellt på 1960-talet. Med *V-* eller *W-*? På 1600-talet var stavningar av typen *wi*, *wäl*, *Wisby* regel, alltså också *Wasa* (eller vanligen *Wasen*). Namnet syftade – som B.L. övertygande hävdade – på skeppets vapenbild, en *vase*, dvs ett risknippe. Han menade att skeppsnamnet i vår moderna tid borde skrivas *Vasa*. Men det vilade ett nostalgiskt skimmer över *Wasa*. Kanske hade den för B.L. i stort sett negativa utgången ett visst samband med *Wasabröd*. B.L. lär ha menat att han besegrades av kommersiella krafter.

Gästforskare i USA

De svartas engelska har länge diskuterats i USA. Det har t o m hävdats att negrernas språkförmåga generellt skulle ha brister. De nya lingvistiska strömningarna ledde till ett nytt och ökat intresse för att utforska och beskriva negerengelskan. Bl a studerades den inom projektet "Urban language study" vid "Center for applied linguistics" i Washington. Där ville man ha ett par medhjälpare från det neutrala Sverige. Så vitt känt var det Bertil Malmberg, som rekommenderade Bengt Loman. Läsåret 1966–1967 var B.L. medlem av forskarlaget bakom det sociolingvistiska projekt, som främst hade till syfte att utröna hur slummens negerbarn skulle kunna göras tvåspråkiga med den amerikanska standardengelskan som andraspråk. Forskarna hade mycket fria händer vid valet av forskningsämne. B.L. hade vid denna tid börjat studera amerikansk prosodiforskning och valde att inom projektets ram ägna sig åt prosodin hos negerbarn i Washington. Erfarenheterna från detta arbete kom att spela en stor roll för B.L.:s forskning i Sverige de närmaste åren. För sin metodik vid studiet av barnens negerdialekt och för resultaten redogjorde B.L. i flera skrifter. Av amerikanska experter bedömdes B.L.:s insatser mycket gynnsamt.

Ledare av projektet "Talsyntax" i Lund

Redan före avresan till USA hade Bengt Loman åtagit sig ledarskapet för ett större forskningsföretag vid institutionen för nordiska språk i Lund. Prefekten sökte och fick pengar från den nygrundade Riksbankens jubileumsfond, som hade till särskilt syfte att ge väl tilltagna anslag till större vetenskapliga projekt, där flera forskare kunde samverka. I överensstämmelse med prefektens intresse för syntaxen i talad svenska (särskilt dialekterna) kom de båda, han och Bengt Loman, överens om att fondpengarna skulle användas till utforskning av syntaxen i talad, icke-dialektal svenska. (Inspelningar av svenska dialekter har pågått länge, och ett väldigt textmaterial finns i folkmålsarkiven.) Då B.L. kom tillbaka från USA hösten 1967 kom arbetet igång som överenskommet. Projektet kom att i hög grad utformas i enlighet med B.L.:s erfarenheter från USA. Projektet blev sociolingvistiskt. Materialet samlades systematiskt genom inspelningar inom olika socialgrupper och i olika talsituationer, samtal, debatt, intervju och sammanträde. Särskilt ville B.L. utröna om man i svenskan kunde finna två olika "sociala koder", så som hade hävdats av Basil Bernstein. Denne hade

funnit, att medelklassen och arbetarklassen i England uttrycker sig olika, inte bara uttalsmässigt. Medlemmar i medelklassen talar enl Bernstein som regel mera varierat och "utvecklat" i förhållande till arbetare. Det visade sig, att Talsyntax' material inte speglade någon motsvarighet till Bernsteins koder. Tvärtom kunde man konstatera, att alla informanter i stort sett nyttjade samma förråd av syntaktiska konstruktioner. Vissa skillnader fann man, men de gällde främst frekvenser. Dock: "Högre socialgrupper" tycks i genomsnitt tala med mer komplexa meningar än arbetare, likaså män i förhållande till kvinnor. (Dessa skillnader, om de är generellt giltiga, kan kanske bero på arten av det inspelade materialet. Någon dokumentation av t ex två högutbildade vänners spontana samtal på tu man hand gav inte Talsyntax. Detta konstaterande innebär ingen kritik. Uppgiften kan kanske bara lösas med metoder som numera är förbjudna.)

Den grammatiska analysmodell, som utarbetades inom Talsyntax, har beskrivits i två böcker, dels Manual för beskrivning av makrosyntagmer, 1971, av Bengt Loman och Nils Jörgensen, dels Manual för beskrivning av talad och skriven svenska, 1974, av Ulf Teleman. Båda böckerna har vunnit en tacksam läsar- och användarkrets runtom vid Sveriges och Finlands universitet.

Termen *makrosyntagm* myntades av B.L. Den avser "ett syntaktiskt sammanhängande led av maximalt omfång". Definitionen täcker både meningar med många underordnade satser och meningsfragment, tilltalsord och interjektioner.

B.L.:s manual ger ytterst detaljerade anvisningar för analys av inspelat talspråk. B.L. och hans medhjälpare har inte väjt för att ta ställning till verkligt intrikata grammatiska problem av det slag som spontant tal kan bjuda på, t ex samtal där olika talares inlägg syntaktiskt påverkar varandra. Analysen leder till identifiering av ett antal tidigare inte beskrivna språkliga storheter, t ex *inordning* och *elliptisk satskonstruktion med gemensamt satsled*.

Forskningsgruppen för talsyntax publicerade en rad skrifter, bl a två doktorsavhandlingar, en skriftserie i tre volymer med titeln Språk och samhälle (1972–1977) samt boken Barnspråk i klassamhälle (1974). Den sistnämnda är en sammelvolymer med 13 uppsatser från åren 1965 till 1972 av engelskspråkiga sociolingvister och ett par bidrag av volymens redaktör Bengt Loman. Skriften ger en klar bild av hur synsätt och metoder skiftar mellan forskarna. Bland författarna märks Basil Bernstein och William Labov.

I en uppsats 1974 redovisade B.L. resultatet av ett experiment rörande lyssnares förmåga att bedöma en talandes yrke. Han kallar uppsatsen för "en rapport om en undersökningsmetod". 330 försökspersoner fick avlyssna korta inspelningsavsnitt intalade av 24 personer med varierande yrken och bosatta på tre olika orter. Experimentets siffermaterial visar, säger B.L. "att försökspersonerna verkligen lyckats placera rösterna rätt i de tre socialgrupperna: adjunkten och advokaten som har högst socialt index... har också fått de högsta värdena för "yrke"."

I Manual skisserar B.L. uppgifter för kommande forskning. Bl a skriver han: "Ett senare led av undersökningen kommer att bestå av en jämförelse mellan prosodiska och syntaktiska gränser i spontant tal-språk". Det var nog bl a bristen på förarbeten om svenskans prosodi, som gjorde att denna viktiga men också mycket krävande uppgift inte kunde genomföras.

Initiativtagarens planer för Talsyntax innebar, att materialet skulle ge möjlighet till en ingående studie av det "riksspråkliga" talets syntaktiska förhållande till det skrivna språkets. Därav blev, som det föregående torde ha gjort klart, ingenting. Men projektet gav så mycket annat. Det introducerade bl a modern sociolingvistik i vårt land på ett mycket framgångsrikt sätt. Pionjären hette alltså Bengt Loman.

Professor i Åbo

Bengt Loman hade genom sin mor anknytning till Finland. Hon var född i Åbo, dit hennes far hade flyttat från Småland. Hösten 1973 kom B.L. till Åbo för att sköta professuren i svenska vid Åbo akademi. I april 1975 blev han ordinarie innehavare av professuren. Att han trivdes i det nya landet och den nya miljön, framgår av många detaljer. Bl a tackade han två gånger nej till ett erbjudande av Humanistiska forskningsrådet om en professur i språksociologi (åtminstone i ena fallet med säte i Lund. Som en kuriositet kan antecknas, att B.L. vid ett samtal med undertecknad försäkrade "Jag är ingen språksociolog").

Sedan B.L. hade flyttat till Finland fick hans vetenskapliga produktion i mycket en ny inriktning. Bl a sysslade hans tankar ofta med svenskans ställning i Finland i skuggan av den stora finska folkmajoritetens språk. B.L. kände uppenbarligen att här väntade en stor uppgift på honom. Med sin väldiga energi gav han sig genast i kast med den. På två fronter satte han in sina mödor. De nämns båda i titeln till skrften

”Högspråk och dialekt i den finlandssvenska skolan”, 1977. De finlandssvenska dialekterna såg han som en styrkekälla, som bl a borde få en starkare ställning i skolorna. Han skriver t. ex.: ”Dialekten är ett viktigt uttryck för finlandssvensk identitet”. Vid Svenska institutionen i Åbo skrevs en rad uppsatser (pro-graduavhandlingar) dels om de fonematiska och morfematiska förhållandena i finlandssvenska dialekter, dels om tvåspråkiga skolelevers behärskning av svenska. Och skolorna har, menade B.L., en central betydelse i kampen för svenskans framtid. Han engagerade sig också för skolan, bl a genom att utarbeta studiehäften o d, t ex ”Modersmålet i grundskolan. Lärokurs och lärokursanvisningar” och ”Språkets variationer. Gymnasiets kursformade lärokursplan.” De ovannämnda titlarna är ett ringa urval ur hans rika produktion på området.

Ett särskilt kapitel utgör B.L.:s tankar om svensklärarna och dialektkunskapen. Hans vision – nog alltför högtflygande – var, att alla modersmålsstuderande lärarkandidater skulle vistas i dialektmiljö i många månader och som bevis lämna in uppteckningar för att kunna få ut sin examen. (En motsvarighet till detta har länge funnits vid institutionerna för finska i Finland, i varje fall i Helsingfors.) I den nyssnämnda uppsatsen ”Högspråk och dialekt i den finlandssvenska skolan” mobiliserar B.L. argument från en mängd av språkvetenskapens områden för dialektkunskap hos lärarna, från deskriptiv lingvistik, sociolingvistik, språkpsykologi, modersmålspedagogik och dialektologi till språkhistoria, liksom från socialpsykologi. En oförskräckt titel från 1980 lyder: ”Läraren i svenska bör kunna ortens dialekt.”

B.L.:s andra hustru Ing-Marie är barnfödd i Österbotten. Tillsammans med henne utarbetade han uppskattade radiokurser om finlandssvenska dialekter. Radiopedagogisk är också: ”Så talar vi svenska i Finland. Studiehäfte till radioserie,” 1981. – B.L. publicerade tillsammans med Christina Neuman-Ojala en uppsats om ”Verb böjningen i Munsala-dialekten”. Någon uppteckningsverksamhet bedrivna i Munsala av B.L. torde dock inte ligga bakom skriften.

Till slut måste nämnas att B.L. också initierade projektet ”Finlandssvenska stadsmål”, som nu leds av professor Ann-Marie Ivars. Som förberedelse skaffade sig B.L. vidsträckta kunskaper om stadsmålsforskning i Sverige och Norge. Han redogjorde för detta i en omfattande skrift 1992.

Här har bara en del av B.L.:s insatser under åren i Finland berörts.

Han hann med mycket mer. Bland annat fullgjorde han det hedrande uppdraget att till Svenska akademiens 200-årsjubileum teckna bilden av akademiens insatser för svensk språkvård och språkutveckling under de första 100 åren av dess tillvaro.

Slutord

Bengt Loman hade sällsynt goda förutsättningar som forskare. Han hade en ovanlig intellektuell rörlighet, som bl a visade sig i hans förmåga att snabbt sätta sig in i nya språkliga problem och förstå värdet av nya idéer. Han var pionjär på flera forskningsområden i vårt land och i Finland; hans mångsidighet har det föregående förhoppningsvis givit en viss föreställning om. Han var också framgångsrik som organisatör och kunde uppmuntra medforskare till samarbete; till detta bidrog i hög grad hans gedigna personliga egenskaper. Han var en vinnande person med en stor skara vänner, som nu sörjer över hans bortgång.

Einar Hansen

Av Carl Febrman

Einar Hansen var född i Horsens i Danmark år 1902. Han tog handelsexamen i Köpenhamn som nittonåring och flyttade år 1922 till Malmö, en stad som han förblev trogen, även om hans färder och insatser kom att sträcka sig långt utöver stadens rayon.

Bokförläggare, skeppsredare, bolagsdirektör, filosofie doktor honoris causa, – det är några av de titlar som han under sitt långa och växlingsrika liv skulle kunnat sätta på sitt visitkort. Han började som bokutgivare i liten skala med böcker i skinnband som salufördes vid sidan av de gängse bokhandelskanalerna. Sina första kontakter med Lunds universitet inledde han, när han startade *Svensk uppslagsbok*. Ännu på gamla dagar talade han gärna om sina tidiga möten med professorerna i tjugotalets Lund; till dem hörde konsthistorieprofessorn Ewert Wrangel och religionshistorikern Edvard Lehmann vilken likaså han själv flyttat sina bopålar från Danmark till Sverige. ”Många yngre lundaakademiker ordnade sin försörjning genom att medarbeta i *Svensk uppslagsbok*”, berättar Tage Erlander i sina memoarer; den blivande statsministern var en av dem och kunde med full rätt i ett dedikationsexemplar av sina Minnen kalla Einar Hansen ”Min förste chef”.

I början på 1930-talet blev Einar Hansen ägare av och direktör vid AB Allhem. Namnet hade bildats av förstavelserna i de två veckotidningar, *Allas veckotidning* och *Hemmets Journal* som blev företagets ekonomiska lyckokast. Med hjälp av skickliga redaktörer – och Einar Hansen hade förmågan att alltid välja både kunniga och trofasta medarbetare – lyckades han vända upplagesiffrorna i de båda tidningarna från 50.000 exemplar till över 400.000.

Med den solida ekonomiska grund han lagt för vidare verksamhet startade han år 1931 Allhems bokförlag, som mellan detta år och 1979

1902–1994

utgav inte mindre än 770 titlar; de finns registrerade i en bibliografi av Jarl Hellichius. Också i denna bokutgivning spelade kontakterna med Lundaakademien en viktig roll. Som redaktör i förlaget engagerades S. Arthur Svensson, en i eminent mening boksynt man, som i Lund studerat teologi, konst- och litteraturhistoria. Han blev den ledande kraften bakom det stora kulturhistoriska arbete i tretton band som hette *Svenska folket genom tiderna*. Han var också forskningsledare och samordnare bakom *Svenskt konstnärslexikon* som i fem band utkom 1952–57. Här medverkade över 200 museimän, konstvetare och personhistoriker. Med sitt unika illustrationsmaterial har det karakteriserats som det mest påkostade uppslagsverk som getts ut här i landet, ett ovärderligt arbetsinstrument för svensk konstforskning. Både i projektering och detaljutformning av de båda nämnda verken deltog Einar Hansen med starkt personligt engagemang.

Ett annat av hans initiativ som fick stor framgång på bokmarknaden var Allhems landskapsböcker. 36 till antalet, det största verk i sitt slag som skildrar vårt lands natur och kultur både historiskt och i nutidsperspektiv. Inledningarna anförtrordes åt författare som var nära knutna till respektive landskap. Illustreringen, slösande rik, byggde på uppsårat historiskt dokumentmaterial och på tiotusentals nytagna bilder. Inte minst för bildsidorna och den konstnärliga utformningen av verken visade Einar Hansen särskilt sinne.

Knutna till staden Lund och dess historia är bland annat en bok med titeln *Lund i bild* och tvenne arbeten om Lunds domkyrka. Till Lunds litterära historia hör de volymer som initierats av Tegnérssamfundet. Hit hör *Esaias Tegnér, en bildmonografi* med inledning av Tegnérkännaren Algot Werin. Hit hör också den magnifika sviten av *Tegnér's brev* i elva band, redigerad av avdelningsdirektören vid universitetsbiblioteket Nils Palmborg. Med facsimile av brev och sitt utsökta porträttmaterial från tiden är arbetet unikt bland svenska brevutgåvor. Det nära samarbetet med Lunds universitetsbibliotek, dess chefer och tjänstemän var en av förutsättningarna inte bara för de nu nämnda verken men för den vetenskapliga kvaliteten i en lång rad av Allhemsböckerna.

Det bekanta tillfälle då Esaias Tegnér år 1829 lagerkrönte Oehenschläger i Lunds domkyrka fördes på tal, när Einar Hansen som erkänsla för sina insatser i humanioras tjänst själv år 1969 kreerades till filosofie hedersdoktor. Vid denna högtid, då jag som dekanus fungerat som promotor, fördes samtalet under promotionsmiddagen in på de gamla förbindelserna mellan universiteten i Lund och Köpenhamn. De tidi-

gare traditionella universitetsmötena som initierats år 1880 hade på 1960-talet inte längre kunnat genomföras till följd av universitetens snabba växt. Lyhörd för universitetens intressen och behov lät Einar Hansen något år senare grunda en särskild forskningsfond, med syfte att i nya former möjliggöra att de gamla kontakterna återupptogs i första hand mellan de humanistiska syskonfakulteterna. Efter hand kompletterades donationen med stipendier och priser av betydande storlek åt både forskare och konstnärer i de båda länderna. Styrelsearbetet och årshögtiderna inom fonden gav Einar Hansen tillfälle att stifta bekant-skap och vänskap med nya generationer av professorer både i Köpenhamn och i Lund.

Med sina omfattande humanistiska intressen blev Einar Hansen en av landets främsta boksamlare i den högre skolan. Med hjälp av Arthur Svensson och antikvariatexperter på båda sidor Sundet byggde han upp en bibliofil samling med få motstycken i landet. Den härbergerades först i hans industrialpalats på Norra Bulltoftavägen i Malmö, länge centrum för de olika grenarna av det Hansenska imperiet. På senare år flyttades samlingen till Fridhemsborg, en patriciervilla på Limhamnsvägen. Boksamlingen på över fem tusen volymer rymmer bokhistoriskt material från kilskriftens tid, över medeltida illuminerade manuskript, inkunabler från Tyskland och Italien, 1700-talets franska och italienska bokkonst fram till illustrativa exempel på nutida svensk och utländsk bokframställning.

Inrättandet av en biblioteksstiftelse år 1983 för att trygga boksamlingens vård och framtida tillväxt ledde fram till planerna på en professur i bok- och bibliotekshistoria. En donation för att möjliggöra en sådan lärostol – unik i Norden – tillfördes Lunds universitet tre år senare. En tillbyggnad av Fridhemsborg har avsetts att göra huset till ett centrum för forskning och undervisning i biblioteksvetenskap; medel anslogs för att ansluta boksamling och forskarrum till universitetets datanät. Andra lokaler i nybyggnaden erbjuder konferensrum för universitetsmöten mellan Köpenhamn och Lund.

Till Einar Hansens privatintressen hörde musik och teater. Han var styrelsemedlem i Malmö konserthusstiftelse och en tid ordförande i musikkonservatoriet; han öppnade lokaler på Fridhemsborg också för dess aktiviteter. Här är inte platsen att närmare beröra hans övriga insatser. Han var under 1940-talet verkställande direktör i AB Clipper och Clipper Line med det smäckra kryssningsfartyget *Stella Polaris* som främsta klenod. Han betydde mycket för staden Malmö både under

fredstid och krigstid; under flyktingtrafiken över Öresund togs en av båtarna i hans flotta i bruk för de nattliga, illegala överskeppningarna av danskar över Öresund.

Som symbol för hans verksamhet som brobyggare över Sundet kan man ta också ett av de allra sista alstren i Allhems bokförlag. Det utgörs av ett tidsenligt facsimiletryck av den s k Malmø-bogen från 1529, en huvudkälla för reformationsverkets förlopp i staden. Originalen finns bevarat i ett enda exemplar på Lunds universitetsbibliotek. Den nya editionen, med förord av dåvarande överbibliotekarien Krister Gierow, tillkom som en hyllning från Einar Hansens forskningsfond till Köpenhamns universitet vid dess 500-årsjubileum och överlämnades i samband med festligheterna.

Med sin soignerade livsstil av gammaldags grandseigneur, med sin – trots alla framgångar – blygsamma framtoning, var han en uppskattad gäst i olika universitära sammanhang, också vid årshögtiderna i Vetenskapssocieteten, där han invaldes som stiftande ledamot år 1955. Det var med full rätt som han år 1990 förlänades den då nyskapade värdigheten av *amicus universitatis lundensis* och ur rektors hand erhöll en replik av universitetets silvernycklar.

Bertil Malmberg

Av Gösta Bruce

Det var imponerande att se Bertil Malmberg i aktion i Aix-en-Provence i augusti 1991. Ännu vid 78 års ålder var han synnerligen aktiv på den internationella scenen. Ramen var den 12:e världskongressen för de fonetiska vetenskaperna och en för många nordbor pressande hetta. Man kunde tydligt se att han trivdes utomordentligt väl i denna miljö. Här var han på hemmaplan. Det franska språket behärskade han som en infödd, fonetiken var den gren av språkvetenskapen som han ägnat mest intresse och omsorg, och med Aix var han väl förtrogen bl a som tidigare gästprofessor vid Université de Provence. Titeln på den föreläsning Bertil Malmberg var särskilt inbjuden att hålla vid kongressen *La phonétique dans la science du langage au 19ième et au 20ième siècle – une comparaison idéologique* speglar också det som hans fullständiga överblick över språkvetenskapen tillät honom att göra och som han var mästare på: att ge översikter över aktuella delar av sin vetenskap.

Bertil Malmberg är född (1913) och uppvuxen i Helsingborg. Han har alltsedan han kom till Lund för språkstudier i början på 30-talet i huvudsak varit knuten till Lunds universitet. Sin genuint skånska förankring till trots har Bertil Malmberg haft en stark, internationell profil. Han har hunnit med att vara gästprofessor vid ett stort antal universitet över hela världen. Som akademisk lärare och forskare har han varit verksam främst i den romanska världen, vid Sorbonne, där han också blivit hedersdoktor, i Aix-en-Provence, Buenos Aires och São Paulo, men också i Bloomington (Indiana) och Ibadan (Nigeria).

Hans studier i romanska språk hade 1940 resulterat i en doktorsavhandling med titeln *Le Roman du Comte de Poitiers*, en edition av en fransk medeltidstext med filologiska kommentarer. Det blev dock inte filologin utan lingvistik som kom att engagera Bertil Malmberg framöver. Han hade redan som student tillbringat olika perioder i

1913–1994

Frankrike, i Grenoble 1933 och i Paris 1937, och därvid kommit i kontakt med den tidens nya strömningar inom språkvetenskapen: strukturalismen, fonologin och den experimentella fonetiken.

De viktigaste inspirationskällorna var här Ferdinand de Saussure med sitt posthuma och banbrytande verk om strukturalismen *Cours de linguistique générale*, pragskolans och fonologins framstående företrädare Nikolaj Trubetskoj och Roman Jakobson och på närmare håll lingvistikretsen i Köpenhamn med Louis Hjelmslev som den s k glossematikens främste företrädare med dess betoning av det språkliga uttryckets båda sidor, form och substans. Den strukturalistiska språksynen – med språket som system såsom grundläggande idé – bröt klart med den då dominerande, ensidigt historiska och komparativa språkforskningen som drivit tesen om de undantagslösa ljudlagarna. Bertil Malmberg var den som introducerade strukturalismen och fonologin på den svenska språkvetenskapliga arenan. Därmed kom han att hamna i stark polemik med dåtidens konservativa krafter inom språkvetenskapen.

Den strukturalistiska ideologi som Bertil Malmberg oförtröttligt propagerade för är här att det är poänglöst att söka mäta språkljudens fysiska egenskaper utan att först förstå deras funktion och roll i det språkliga systemet. Denna ideologiska lärdom, att alltid ha den språkliga förankringen i sikte och att aldrig tappa bort det humanistiska perspektivet i de ofta naturvetenskapligt inspirerade metoderna som används i vår vetenskap bär vi med oss som ett arv från Bertil Malmberg.

Det var främst inom den romanska språkvärlden som Bertil Malmberg kom att applicera sina idéer. Han var på 40-talet docent i romanska språk och gjorde viktiga studier av franska, spanska och italienska, särskilt i fråga om fonologi och fonetik, men också andra aspekter. Inte minst hans arbete om det spanska Sydamerika har blivit klassiskt. Detta finns sammanfattat i *Det spanska Amerika i språkets spegel. Iakttagelser av språk och kulturmönster* (1966). Flertalet av hans arbeten publicerades på franska och spanska, som han behärskade till fulländning. Bertil Malmberg blev en världsberömd romanist, och hans ställning inom romansk lingvistik kan knappast överskattas.

Det var emellertid inte vid någon romansk institution som han kom att fortsätta sin akademiska karriär. Bertil Malmberg tillträdde 1950 en nyinrättad professur i fonetik i Lund, den första i landet. Malmbergs tid som professor i fonetik under nära två decennier kännetecknades av inriktningen på strukturalistisk språk teori och utvecklingen av ämnets experimentella och laborativa sida. Han byggde upp ett fonetiskt

laboratorium med modern fonetisk-teknisk analysutrustning centrerat kring ljudspektrografen. Under denna tid publicerade han också sin epokgörande översikt över lingvistikens *Nya vägar inom språkforskningen* (1959) och den teoretiskt mera avancerade *Structural linguistics and human communication* (1963) inspirerad av den matematiska informations-teorin.

Ett område Bertil Malmberg ägnade särskild uppmärksamhet var prosodin, dvs talets rytmiska, melodiska och dynamiska egenskaper. Ett banbrytande arbete är här hans studium av den svenska ordaccenten. Varje svensk ordform i tillräckligt framhävd position i ett yttrande bär antingen akut accent (accent 1) eller grav accent (accent 2). Distinktionen kan enklast åskådliggöras med hänvisning till s k minimala ordpar av typen *Polen* (akut accent) vs. *pålen* (grav accent). Vid denna tid – i början på 50-talet – rådde det fortfarande oklarhet och delade meningar om vilken fysisk egenskap i talet som främst signalerade för en lyssnare om det var fråga om akut eller grav accent. I första hand gällde dispyten om det var intensitets- eller tonhöjdsförhållandena som primärt var bärare av accentdistinktionen.

Bertil Malmberg kunde genom sin forskning tydligt visa att det var tonhöjdsförloppet som var det kritiska för accentidentiteten. Han gjorde detta bl a genom att använda s k syntetiskt tal, som han hade tillgång till under en forskningssejour vid Haskins Laboratories i New York, ett av de ledande talforskningscentra i världen. Genom att man i talsyntesen kan variera *en* fysisk parameter åt gången och hålla allt annat konstant var det möjligt för Bertil Malmberg att demonstrera att det för en sydsvensk lyssnare räcker med (och behövs) en förändring av tontoppens läge i tiden – från början till slutet av den betonade stavelsen – för att ändra intrycket av ordaccent från akut till grav.

Denna inriktning på prosodi som Malmberg inledde vid fonetiska institutionen i Lund har sedan fortsatt av hans efterträdare på fonetik-professuren och utvecklats till en av forskningsprofilerna vid det som idag är institutionen för lingvistik.

Bertil Malmberg var redan från början i sin akademiska karriär mycket engagerad i fonetikens praktiska tillämpning, språkpedagogiken och då särskilt uttalsundervisningen. Han hade tidigt under en period tjänstgjort som lärare i moderna språk vid Katedralskolan i Lund och då fått pröva på att omsätta sina idéer om fonetik och fonologi i praktiken. Inrättandet av professuren i fonetik i Lund var också delvis betingat av den tidens krav på en förbättrad språkundervisning, där den

muntliga färdigheten kom att spela en allt viktigare roll. Malmberg har behandlat uttalsundervisningens teori och metodik i bokform *Uttalsundervisning* (1967) och i ett stort antal artiklar i ämnet. Hans böcker om enskilda språks fonetik: svensk, engelsk, tysk, fransk, spansk fonetik, har också fått en avsevärd spridning. Många minns säkert också från skoltiden de nybörjarböcker i franska och engelska som Malmberg medverkat i och satt sin prägel på.

Den propedeutiska kursen i fonetik som Malmberg initierat var vid denna tid och ännu på slutet av 60-talet obligatorisk för alla främmandespråkstudier i Lund. Kurslitteratur var Bertil Malmbergs egen *Kort lärobok i fonetik* (1949), senare i omarbetad och utvidgad version kallad *Lärobok i fonetik* (1967). Malmberg hade för vana att tentera varje student muntligt med hänvisning till att fonetik är ett muntligt ämne. Fonetiken var med sin praktiska tillämpning en nyttig vetenskap. Det blev också framför allt blivande lärare i moderna språk som sökte sig till vidare studier i fonetik. Men fonetikens tvärvetenskapliga karaktär, kopplingen till medicin och teknik, var fascinerande och lockande för andra och nya grupper av studenter. Fonetikens andra praktiska tillämpningar inom logopedi och talpedagogik fanns företrädda redan under Malmbergs tid som professor i ämnet.

Fonetiska institutionen blev 1969 Institutionen för lingvistik med två avdelningar, en för fonetik och en för allmän språkvetenskap. I det nya ämnet allmän språkvetenskap hade inrättats en professur, som ersatte en äldre i jämförande språkforskning, särskilt indoeuropeisk. Bertil Malmberg kallades till den nya tjänsten i allmän språkvetenskap och lämnade därmed professuren i fonetik. Sin nya professur innehade han i närmare ett decennium fram till pensioneringen 1978.

Under sin tid som professor i allmän språkvetenskap utvecklade Bertil Malmberg sitt tänkande kring det språkliga tecknet, som var centralt inom strukturalismen (Saussure), till att omfatta den allmänna teorin om tecken, dvs semiotiken. Han introducerade semiotiken i Sverige med *Teckenlära* (1972) och har visat hur lingvistik och semiotik kan integreras i *Signes et symboles. Les bases du langage humain* (1979). Även inom detta område var Bertil Malmberg föregångsman.

Bertil Malmberg har också engagerat sig i problematiken kring språkinläring, både första- och andraspråksinläring, och tvåspråkighet. Barnets språktillägnande och många andra aspekter finns behandlade och rikligt exemplifierade i t ex de populärvetenskapliga pocketböckerna *Språket och människan* (1964) och *Språkinläring* (1971). Som

pensionär har Bertil Malmberg ägnat stor möda åt studiet av lingvistikens historia, I det monumentala verket *Histoire de la linguistique: De Sumer à Saussure* (1991) tecknar han den historiska utvecklingen fram till vårt sekel.

Bertil Malmbergs vetenskapliga produktion har varit oerhört omfattande. Hans publikationslista, som finns publicerad i *Working Papers* 40 (1993) från Institutionen för lingvistik i Lund med anledning av hans 80-årsdag, upptar mer än 300 titlar, varav ett 30-tal böcker. Några av hans böcker är översatta till flera språk. Häribland finner vi den ovan nämnda *Nya vägar inom språkforskningen* (1959) och den franska versionen av hans introduktion i allmän fonetik *La phonétique* (1954) i *Que sais-je*-serien. Han lär själv ha kommenterat sin stora produktivitet med att valet står mellan att läsa och att skriva. Bertil Malmberg valde att skriva, vilket ändå uppenbarligen inte hindrat honom från att läsa. Tillsammans med Stig Wikander i Uppsala startade han 1947 *Studia Linguistica*, en internationell facktidskrift med stor spridning. Bertil Malmberg har också genom åren bidragit till Vetenskaps societetens årsbok med ett flertal artiklar.

Bertil Malmberg fick samma år (1994) som han gick bort Vitterhetsakademiens stora pris, Ann-Kersti och Håkan Swenssons pris, för sina stora insatser inom språkvetenskapen, den finaste utmärkelse en svensk humanistisk forskare kan få. Bland andra utmärkelser han belönats med genom åren märks den franska Hederslegionen. Som fonetiker, lingvist och romanist var Bertil Malmberg på samma gång pionjär och mästare.

Vetenskaps societeten i Lund 1993

Bortgångna hedersledamöter

Montelius, Gustaf Oscar Augustin, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.
Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.
Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.
v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.
Müller, Sophus Otto, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.
Kock, Karl Axel Lichnowsky, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.
Meillet, Paul Jules Antoine, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.
Evans, Sir Arthur John, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.
Wölfflin, Heinrich, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.
Hirn, Yrjö, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1942.
Croce, Benedetto, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.
Heckscher, Eli Filip, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.
Löfstedt, Haimon Einar Harald, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.
Weibull, Lauritz Ulrik Absalon, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.
Ekwall, Bror Oskar Eilert, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.
Josephson, Ragnar, professor, f.d. praeses, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.
Nilsson, Nils Martin Persson, professor, f. 12/7 1874, † 7/4 1967.
Werin, Algot Gustaf, professor, Lund, f. 19/10 1892, † 2/12 1975.
Gjerstad, Erik Einar, professor, Lund, f. 30/10 1897, † 8/1 1988.

Hedersledamöter

Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, Göteborg, f. 1/8 1910, 70.
Febrman, Carl Abraham Daniel, professor, Lund, f. 3/2 1915, 90.

Styrelse

Praeses: *Göran Bexell* (1992).

Vice praeses: *Birgitta Hårdh* (1992).

Sekreterare: *Anders Grönvall* (1983).

Vice sekreterare: *Ulf Alfredson* (1992).

Skattmästare: *Hans Tornberg* (1992).

Medlemmar: *Gunnar Broberg* (1993), *Gösta Bruce* (1988), *Peter Gärdenfors* (1992),
Marianne Thormählen (1984).

Suppleanter: *Allan Malm* (1993), *Göran Melander* (1988), *Christer Platzack* (1987).

Vetenskaps societeten i Lund

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Nils Gyllenkrok* (1992), *Lars Håkan Svensson* (1992), *Bertil Bratt* (1992), *Kjell-Åke Modéer* (1984), *Kristian Gerner* (1986), *Tryggve Mettinger* (1986).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Göran Hermerén* (1980), *Sten Skansjö* (1989), *Anders Palm* (1986), *Gunilla Florby* (1990).

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens vice praeses.

Sekreterare: *Göte Paulsson*.

Medlemmar: *Erik Cinthio*, *Axel Roos*, *Oscar Reutersvärd*, *Nils Lewan*, *Eva Österberg*, *Bengt Pamp*.

Revisorer

Bo Westerhult (1990), *Alvar Modin* (1992).

Suppleanter: *Hans Regnéll* (1966), *Hans Söderström* (1990).

Bortgångna stiftande ledamöter

v. Hallwyl, Walter, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

Edstrand, Reinbold Theodor Werner, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

Swartz, Carl Johan Gustaf, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

Petrén, Karl Anders, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

Wachtmeister, Axel Wilhelm, greve, kammarherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

Engeström, Max Emil Leopold, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1865, † 16/5 1930.

v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina, f. Kempe, grevinna, f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

Haffner, Johan, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

Sablin, Johan Albert, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

Swartz, Pebr Johan Jacob, direktör, f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

Westrup, Johan Wilhelm Magnus, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

Lundabl, Nils, fil. dr, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887, † 9/4 1941.

Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie, f. friherrinnan *Cederström*, f. 16/3 1859, † 28/8 1941.

Montelin, Adolf Fredrik, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.

Sablin, Carl Andreas, fil. dr, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.

Jacobsen, Helge, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.

Lundberg, Sven Emil, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.

Lundblad, Nils Waldemar, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888, † 25/9 1947.

Munksgaard, Ejnar Johannes, forlagsboghandler, dr phil., f. 28/2 1890, † 6/1 1948.

Thott, Gustaf Otto Tage Stig, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.

Sablin, Bo Carl Henrik, med. lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.

Nordqvist, Gunbild Theresia Elvira, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883, † 18/12 1951.

- Roos, Axel Bernhard*, jur. dr, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
v. Schmiterlöw, Adelbeid Emma Otburgis, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5 1959.
Edstrand, Karin Thekla Eleonora, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
Sandberg, Ivar Nils Gotthard, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
Berger, Svante Edwin Larsson, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
Dunker, Henry Christian Louis, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
Lundequist, Gösta Evald Andreas, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892, † 12/7 1962.
Nevsten, Andreas Edvard, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
Sablin, Stig Erik Gunnar, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
Wiberg, John Åke Truls, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
Berger, Carl Magnus, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
Bergb, Thorsten Christian Howard, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901, † 11/1 1965.
Wigstrand, Gunnar, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
Palmstierna, Carl Otto, friherre, hovjägmästare, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.
Dahlgren, Sture Hjalmar Thorild, fil. dr, assuransdirektör, f. 25/6 1888, † 5/2 1968.
Jensen, Arthur Marinus, direktör, f. 13/2 1891, † 17/5 1968.
Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia, f. *Fablbeck*, fru, f. 18/1 1897, † 9/11 1968.
Trolle-Bonde, Carl, greve, f. 13/5 1907, † 7/10 1969.
Hjelme-Lundberg, John, konsul, f. 26/5 1902, † 9/8 1970.
Webtje, Ernst Jonas, tekn. dr, direktör, f. 17/7 1891, † 4/8 1972.
Bergengren, Axel Göran Magnus, civilekonom, f. 16/6 1921, † 19/8 1972.
Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda, f. *von Essen*, grevinna, f. 2/3 1908, † 7/9 1973.
Bendz, Olof Gregor Mortimer, godsägare, f. 15/9 1904, † 9/9 1973.
Thomasson, Tage Emanuel, civilingenjör, direktör, f. 16/10 1894, † 4/9 1974.
Græbe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, f. 23/7 1892, † 5/1 1977.
Wijkander, Klara Severina, f. *Kock*, fru, f. 28/11 1888, † 25/9 1977.
Ebrnberg, Gösta Theodor, direktör, f. 26/5 1895, † 1/5 1981.
Olofsson, Johan Sigfrid Mattias, leg. läkare, f. 2/8 1899, † 7/10 1981.
Mörck, Einar Walter, direktör, f. 10/6 1914, † 1982.
Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, f. 25/7 1908, † 21/5 1982.
Gierow, Karl Ragnar Knut, fil. dr, författare, f. 2/4 1904, † 30/10 1982.
Hammar skiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, f. 14/12 1901, † 16/7 1983.
Strömbom, Nils Alfred Ragnar, kaptän, fil. lic., f. 30/10 1898, † 22/11 1983.
Eklom, Ingemar, direktör, f. 17/3 1903, † 11/9 1987.
Holmström, Nils Gunnar Teodor, direktör, f. 30/10 1904, † 10/12 1987.
Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, f. 15/6 1900, † 28/2 1988.
Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. *Boon*, fru, Halmstad, f. 19/6 1915, † 25/5 1989.
Penser, Per Wilhelm Julius, advokat, Eslöv, f. 29/1 1901, † 24/12 1993.

Stiftande ledamöter

- Lundström, Margit Johanna Palæmona Cecilia*, f. *von Geijer*, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.
Thott, Greta Linnéa, grevinna, Stockholm, f. 25/2 08, 53.
Sandblom, Grace, f. *Schaefer*, fru, Lausanne, Schweiz, f. 13/5 07, 54.
Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55.

Vetenskaps societeten i Lund

- Gyllenkrok, Thure-Gabriel*, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.
Tunhammar, Elam Wiblgott, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.
Hansen, Jozzi Ella, f. *Jensen*, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.
Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.
Wetterlundh, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.
Rausing, Gad Anders, docent, direktör, f.d. praeses, London, f. 19/5 22, 62.
Rausing, Hans Anders, direktör, Wadhurt, England, f. 25/3 26, 63.
Larsson, Sven Gunnar, direktör, Lund, f. 29/5 11, 64.
Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.
Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.
Holmberg, Hans Åke, tekn. dr, Lund, f. 31/1 19, 67.
Kamprad, Feodor Ingvar, direktör, Epalinges, Schweiz, f. 30/3 26, 69.
Lindb, Sten, ambassadör, Malmö, f. 24/10 22, 69.
Malmros, Frans Jacob, konsul, Trelleborg, f. 4/11 25, 71.
Samuelson, Sten Olov, professor, Lund, f. 30/4 26, 71.
Faxe, Carl Jörgen Cornelius, direktör, Malmö, f. 2/6 12, 72.
Rasmusson, Karl Eric, direktör, Lund, f. 28/1 16, 72.
Kennedy, Douglas Gilbert James, godsägare, Råbelövs slott, Kristianstad, f. 5/3 12, 73.
Lilliehöök, Lennart F. B:son, verkst. direktör, Lindhult, f. 21/4 24, 75.
Wessman, Gunnar, verkst. direktör, Uppsala, f. 23/9 28, 75.
Trolle-Bonde, Gustaf, greve, London, f. 2/5 43, 77.
Lindblad, Per Bjarne, direktör, Malmö, f. 25/11 29, 81.
Wrangel von Brehmer, Margit, friherrinna, Hyby, f. 26/2 16, 81.
Grönvall, Anders, fil. lic., förste bibliotekarie, Lund, f. 27/8 37, 82.
Althin, Anders Olof, direktör, Lund, f. 2/4 44, 83.
Cavalli-Björkman, Hans Gustav Conrad, bankdirektör, Malmö, f. 29/6 28, 83.
Palm, Carl Göran Henrik, bankdirektör, Stockholm, f. 4/4 33, 83.
Silfverschiöld, Irma Palaemona Cecilia, friherrinna, Klågerup, f. 21/6 37, 83.
Tornberg, Hans, bankdirektör, Lund, f. 12/11 41, 83.
Ehrensward, Gustaf Jörgen, greve, Tosterup, f. 6/5 32, 84.
Modin, Alvar, direktör, Åkarp, f. 4/3 20, 85.
Rausing, Birgit, fru, London, f. 26/10 24, 85.
Borelius, Sven, direktör, Stockholm, f. 27/2 28, 86.
Johansson, Carl Gustav, direktör, Lund, f. 9/12 37, 86.
Mårtensson, Folke, direktör, Landskrona, f. 25/12 22, 86.
Oblsson, Sven Håkan, bokförläggare, Lund, f. 27/8 20, 86.
Bendz, Maj, fru, Lund, f. 12/5 09, 86.
Janson, Rolf G., direktör, Höganäs, f. 21/8 25, 87.
Gyllenkrok, Axel Nils Gabriel, friherre, Svenstorp, f. 22/3 48, 88.
Alfredson, Ulf, advokat, Lund, f. 18/3 23, 89.
Westerberg, Gunnar, civilingenjör, Zürich, f. 27/6 20, 89.
Burgman, Torsten, fil. dr, Lund, f. 18/4 25, 90.
Bratt, Bertil, direktör, Bjärred, f. 32, 91.
Marklund, Kari, rektor, Sundsvall, f. 38, 92.

Seniorer

- Diano, Carlo*, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.
Lombard, Alf, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.
Arngart, Olof Sigfrid, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.
Sundberg, Sune Waldemar, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.
Dahlberg, Anders Torsten, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.
Svalenius, Ivan Håkan, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.
Rydbeck, Monica Augusta Elisabeth Christina, docent, förste antikvarie, Stockholm, f. 11/11 06, 44.
Bjurling, Oscar Anders, professor, Lund, 12/5 07, 56.
Billeskov Jansen, Fredrik, Julius, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.
Jarring, Gunnar Valfrid, ambassadör, Viken, f. 12/10 07, 37.
Kapsomenos, Stylianos Georg, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.
Yrwing, Hugo Ulrik, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.
Segerstedt, Torgny, professor, Uppsala, f. 11/8 08, 36.
Pfannenstill, Bertil Algot, docent, universitetslektor, Lund, f. 22/2 09, 48.
de Bouïard, Michel, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.
King, Arthur Henry, docent, Provo, Utah, USA, f. 20/2 10, 62.
Riis, Poul Jørgen, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.
Westergård-Nielsen, Christian Emil, professor, Århus, f. 24/11 10, 61.
Kjellman, Nils Reinhold, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.
Lindblad, Gustaf Martin Esaias, professor, Lund, f. 26/2 11, 50.
Westin, Gunnar Torvald, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.
Fischer, Jørgensen, Eli, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.
Halldórsson, Halldór Torfi Gudmundur, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.
Fink, Troels Marstrand Trier, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4 12, 55.
Stjernquist, Per Nilsson, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.
Gravier, Maurice Pierre Albert, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.
Malmberg, Bertil, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.
Noreng, Harald, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.
Ollén, Gunnar, professor, Malmö, f. 22/11 13, 58.
Lundström, Sven Gunnar, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.
Nilsson, Sven Augustinus, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.
Korlén, Hans Gustav Vilhelm, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.
Febrman, Carl Abraham Daniel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.
Hadding, Kerstin, professor, Lund, f. 7/2 15, 64.
Waller, Sture Magnus, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.
Björck, Tor Erland Staffan, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.
Ekbo, Sven Arnold, professor, Lund, f. 7/8 15, 56.
Becker, Carl Johan, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.
Gabrieli, Mario, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.
Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.
Lyttkens, Hampus Elof Axel, professor, Lund, f. 19/2 16, 67.
v. Wright, Georg Henrik, professor, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.
Holm, Per Olof Gösta, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.
Hägerstrand, Stig Torsten Erik, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.

Vetenskaps societeten i Lund

- Ejder, Gustaf Åke Bertil*, professor, Lund, f. 2/11 16, 52.
Smidt, Kristian, professor, Oslo, f. 20/11 16, 66.
Dravina, Velta Tatjana, professor, Stockholm, f. 25/1 17, 64.
Blegvad, Mogens, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.
Södergård, Olof Östen, professor, Lund, f. 26/8 17, 65.
Stjernquist, Nils Nilsson, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.
Lárusson, Magnus Már, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.
Stjernquist, Berta Ingeborg, professor, Lund, f. 26/4 18, 58.
Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.
Thomsen, Rudi, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.
Brøndsted, Mogens Holger, professor, rektor, Odense, f. 12/11 18, 70.
Benson, Sven Archer, professor, Göteborg, f. 22/1 19, 54.
Regnéll, Hans Otto, professor, Lund, f. 30/1 19, 54.
Rooth, Anna Birgitta, professor, Uppsala, f. 15/5 19, 60.
Åsdahl Holmberg, Ella Märta Mathilda, professor, Göteborg, f. 24/8 19, 58.
Carlsson, Nils Gösta, professor, Stockholm, f. 19/9 19, 59.
Wallner, Björn Anders, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/10 19, 69.
Norborg, Lars-Arne, docent, universitetslektor, Lund, f. 27/10 19, 62.
Roelandts, Karel, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.
Sundby, Bertil Johannes, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.
Arvidsson, Rolf Lennart, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 5/1 20, 73.
Beyer, Edvard Freydar, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.
Gårding, Eva, professor, Lund, f. 14/7 20, 71.
Higham, John, professor, Baltimore, Maryland, USA, f. 26/10 20, 67.
Löwendahl, Gösta Emil Oskar, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.
Rudberg, Stig Yngve, professor, Lund, f. 28/10 20, 66.
Røstvig, Maren-Sofie, professor, Oslo, f. 27/3 20, 65.
Schaar, Claes Göran Gustav Viktor, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.
Smith, Gudmund John Wilhelm, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.
Cinthio, Erik Axel Hampus, professor, Lund, f. 26/2 21, 61.
Hagen, Anders, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.
Henriksen, Aage Skjoldborg, professor, Köpenhamn, f. 25/4 21, 74.
Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P., professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.
Nordström, Axel Olof, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.
Odén, Agnes Birgitta, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.
Sjöstedt, John Lennart, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/6 21, 64.
Strömberg, Märta Linnéa Ingeborg, professor, Lund, f. 7/11 21, 67.
Vitestam, Nils Gösta, professor, Lund, f. 2/3 21, 67.
Andrén, Carl-Gustaf, professor, f.d. universitetskansler, Lund, f. 1/7 22, 61.
Andersson, Sven Helge Sigfrid, docent, universitetslektor, Växjö, f. 27/10 22, 62.
Fridlitzius, Joel Gunnar Ferdinand, professor, Lund, f. 29/6 22, 62.
Halvorsen, Eyvind Fjeld, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.
Jacobsen, Eric August, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.
Holm, Hans Ingvar, professor, Lund, f. 25/10 23, 62.
Egerod, Søren, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.
Glamann, Kristof, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.

- Halldén, Sören*, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.
Österlin, Lars Gustaf, domprost, professor, Lund, f. 5/10 23, 71.
Johannesson, Eric Oscar, professor, Berkeley, California, USA, f. 4/5 23, 71.
Weibull, Hans Jörgen, professor, Göteborg, f. 25/4 24, 61.
Mogren, Jan Olof Mårten Adolf, docent, universitetslektor, Lund, f. 8/6 24, 63.
Petersson, Hans Fredrik, professor, Lund, f. 29/11 24, 69.
Thalberg, Björn, professor, Lund, f. 18/2 24, 73.
Foot, Peter Godfrey, professor, London, f. 26/5 24, 73.
Hast, Karl Sture Arne, ordboksredaktör, Lund, f. 23/5 24, 76.
Rystad, Nils Göran, professor, Lund, f. 31/7 25, 58.
Enkvist, Nils Erik August, professor, Åbo, f. 27/9 25, 59.
Palm, James Vilhelm Jonas, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.
Swahn, Jan-Öjvind, professor, Lund, f. 15/5 25, 61.
Lagerroth, Lars-Erland, docent, Lund, f. 10/1 25, 66.
Fabricius, Cajus, professor, Göteborg, f. 28/9 25, 67.
Romberg, Hans Arnold Bertil, docent, Lund, f. 8/12 25, 68.
Ladefoged, Peter Nielsen, professor, Los Angeles, f. 17/9 25, 70.
Vallinder, Torbjörn, docent, universitetslektor, Lund, f. 30/11 25, 70.
Sørensen, John Kousgård, professor, Köpenhamn, f. 6/12 25, 72.
Đurovič, Lubomír Jan, professor, Lund, f. 9/2 25, 74.
Lindell, Ebbe, professor, Malmö, f. 15/10 25, 75.
Swedner, Hugo Harry Harald Rodney, professor, Göteborg, f. 28/5 25, 75.
Larsson, Gustav Edvin, professor, Oslo, f. 24/1 25, 76.
Boblin, Torgny, professor, Bergen, f. 20/5 25, 77.
Huldén, Lars Evert, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.
Bringéus, Nils-Arvid Edvard Alarik, professor, f.d. praeses, Lund, f. 29/3 26, 65.
Améen, Lennart Gustaf Gunnarsson, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/7 26, 71.
Undhagen, Carl-Gustaf, docent, Malmö, f. 6/1 26, 71.
Gerhardsson, Birger, professor, Lund, f. 26/9 26, 72.
Banton, Michael Parker, professor, Bristol, f. 8/9 26, 72.
Lidin, Olof Gustav, professor, Köpenhamn, f. 3/2 26, 73.
Simonsson, Tord Lennart Wolmer, docent, biskop, Lund, f. 13/2 26, 74.
Nalepa, Jerzy, docent, Lund, f. 29/7 26, 75.
Beskow, Per Erik, docent, Vadstena, f. 23/12 26, 80.
Sandström, Sven Erik Åke, professor, Lund, f. 26/2 27, 59.
Kiblstedt, Curt Axel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 8/12 27, 66.
Jörberg, Gustav Lennart, professor, Lund, f. 26/1 27, 67.
Lagerroth, Siv Ulla-Britta, professor, Lund, f. 19/10 27, 70.
Westman, Rolf Rainer Otto Robert, professor, Åbo, f. 21/6 27, 74.
Mårtensson, Jan Anders Wilhelm, intendent, Lund, f. 31/11 27, 82.
Kornball, David Christian, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/11 28, 68.
Wiegelmann, Günter Franz, professor, Münster, f. 31/1 28, 70.
Sørensen, Knud Oscar, professor, Århus, f. 2/2 28, 71.
Stoklund, Bjarne, professor, Köpenhamn, f. 17/1 28, 72.
Pamp, Bengt Torsten, docent, arkivchef, Lund, f. 3/11 28, 72.
Kristensson, Gillis Per-Erik, docent, Lund, f. 19/2 28, 73.

Vetenskaps societeten i Lund

- Johnsen, Erik*, professor, Köpenhamn, f. 16/11 28, 73.
Christie, Nils, professor, Oslo, f. 24/2 28, 74.
Salomonsen, Per, afdelingsleder, Ålborg, f. 29/3 28, 74.
Olsen, Olaf, riksantikvarie, Odder, f. 7/6 28, 74.
Jonsson, Hans Erling, professor, ordbokschef, Lund, f. 10/6 28, 74.
Nilsson, Stig Bertil, docent, Lund, f. 18/3 28, 77.
Jensen, Johan Fjord, professor, Århus, f. 17/12 28, 77.
Elmroth, Ingvar Johan Anders, docent, Lund, f. 26/4 28, 80.
Sigurd, Bengt Gustaf, professor, Lund, f. 26/8 28, 80.
Steene, Kerstin Birgitta, professor, Seattle, f. 7/10 28, 80.
Lindell, Ulla Maria Kristina, universitetslektor, Lund, f. 19/7 28, 81.
Wrede, Claes Gösta Julius, pastor primarius, docent, Stockholm, f. 18/8 28, 82.
Åström, Paul Fredrik Karl, professor, Jonsered, f. 15/1 29, 64.
Vilkuna, Asko, professor, Jyväskylä, f. 17/11 29, 69.
Olsson, Bernt Oskar Hemfrid, professor, Helsingborg, f. 11/5 29, 71.
Westerhult, Bo Anders, docent, Lund, f. 18/4 29, 72.
Wieslander, Hans Johan Magnus, docent, universitetslektor, Växjö, f. 30/7 29, 74.
Lewan, Nils Oskar Enoch, docent, Lund, f. 18/3 29, 77.
Greenbaum, Sidney, professor, London, f. 31/12 29, 83.
Bjerstedt, Sven Åke Ingvar, professor, Malmö, f. 10/4 30, 68.
Christensen, Johnny, professor, Köpenhamn, f. 5/3 30, 68.
Tägil, Sven Otto, professor, Lund, f. 15/12 30, 68.
Gierow, Pär Göran Axel, professor, Lund, f. 20/8 30, 72.
Wilson, David Mackenzie, professor, London, f. 30/10 30, 72.
Kieffer, René Jean Joseph, professor, Uppsala, f. 22/9 30, 75.
Bäckman, Sven Arvid, professor, Lund, f. 14/11 30, 76.
Kersten, Adam, professor, Warszawa, f. 26/4 30, 76.
Widebäck, Göran Viktor, docent, Lund, f. 6/10 30, 76.
Ritte, Hans, Universitätslektor, Dr Phil, München, f. 20/8 30, 77.
Brückner, Wolfgang, professor, Würzburg, f. 14/3 30, 79.
Svartvik, Jan Lars, professor, Lund, f. 18/8 31, 70.
Ek, Sven Birger, professor, Göteborg, f. 10/6 31, 71.
Vinge, Louise, professor, Lund, f. 24/11 31, 72.
Gemzell, Carl-Axel Uno, professor, Lund, f. 20/10 31, 73.
Lindborg, Rolf Harry, docent, Lund, f. 7/3 31, 73.
Boblin, Folke Bernhard, professor, Lund, f. 21/9 31, 74.
Wärneryd, Olof Ingemar, professor, Lund, f. 4/7 31, 76.
Nilsson, Carl-Axel Daniel, lektor, Köpenhamn, f. 15/3 31, 78.
Hasselmo, Nils, professor, Minneapolis, f. 2/7 31, 79.
Board, Joseph B., professor, Schenectady, f. 5/3 31, 80.
Löfstedt, Bengt Torkel Magnus, professor, Los Angeles, f. 14/11 31, 80.
Nyberg, Tore Samuel, lektor, Odense, f. 4/1 31, 80.
Rhenman, Erik Axel, professor, Stockholm, f. 18/12 32, 72.
Bramstång, Nils Åke Gunnar, professor, Uppsala, f. 13/6 32, 75.
Lewan, Bengt Vilhelm Ingemar, docent, Lund, f. 2/5 32, 80.
Belfrage, Hans Esbjörn Gabriel, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 19/8 32, 83.

- Boyer, Régis*, professor, Paris, f. 25/6 32, 75.
Törnqvist, Gunnar Evald, professor, Lund, f. 23/1 33, 68.
Söderpalm, Sven Anders, professor, Staffanstorps, f. 11/4 33, 76.
Pålsson, Lennart, professor, Lund, f. 13/10 33, 77.
Swahn, Sigbrit Margareta, docent, Malmö, f. 12/11 33, 82.
Ulfsparré Meurling, Anna Christina, landsarkivarie, Lund, f. 7/12 33, 83.
Löfgren, Anna Brita, docent, Lund, f. 8/6 33, 85.
Sjöblom, Bengt Gunnar Olof, professor, Köpenhamn, f. 28/2 33, 73.
Bosson, James Evert, professor, Berkeley, California, USA, f. 17/7 33, 74.
Sen, Amartya Kumar, professor, Oxford, f. 3/11 33, 81.
Rosengren, Inger Tilly, professor, Lund, f. 14/7 34, 71.
Larsson, Lars-Olof Ingvar, professor, Växjö, f. 15/11 34, 72.
Pettersson, Thore Wilhelm, docent, Lund, f. 10/10 34, 78.
Thavenius, Jan Erik, docent, Lund, f. 31/10 34, 81.
Teleman, Ulf, professor, Lund, f. 13/1 34, 85.
Zettersten, Sven Arne Paul, professor, Köpenhamn, f. 10/1 34, 72.
Nøjgaard, Morten, professor, Odense, f. 28/7 34, 78.
Rømbild, Lars Peter, lektor, Köpenhamn, f. 13/7 34, 83.
Bornäs, Nils-Göran Gudmund, docent, Lund, f. 1/7 35, 74.
Bergb, Nils Anders Birger, professor, f.d. praeses, Lund, f. 25/6 35, 77.
Wieselgren, Anne Marie Inga, docent, Växjö, f. 1/4 35, 78.
Ankarloo, Karl Bengt Gunnar, professor, Lund, f. 9/12 35, 79.
Lindwall, Lars, professor, Göteborg, f. 10/12 35, 85.
Wrede, Johan Otto Wilhelm, professor, Helsingfors, f. 18/10 35, 72.
Nilsson, Sten Åke, professor, f.d. praeses, Lund, f. 9/4 36, 73.
Knutsson, Bengt Erik Vilhelm, docent, Lund, f. 19/5 36, 78.
Christensen, Anna Barbro, professor, Lund, f. 9/1 36, 80.
Andersson, Hans, professor, Lund, f. 36, 87.
Lindahl, Lars, docent, Lund, f. 28/3 36, 89.
Wirmark, Margareta, professor, Lund, f. 24/7 36, 90.
Krummacher, Friedhelm Gustav-Adolf Hugo Robert, professor, Kiel, f. 22/1 36, 75.
Klinge, Matti, professor, Helsingfors, f. 31/8 36, 76.
Fisiak, Jacek, professor, Poznan, f. 10/5 36, 81.
Leech, Geoffrey Neil, professor, Lancaster, f. 16/1 36, 83.
Jungar, Sune, professor, Åbo, f. 8/10 36, 88.
Bondeson, Ulla Viveka, professor, Lund, f. 10/7 37, 79.
Lindberg, Bo Haraldsson, docent, Lund, f. 29/1 37, 80.
Peczenik, Aleksander Henryk, professor, Lund, f. 16/11 37, 82.
Rydén, Per, professor, Lund, f. 4/8 37, 82.
Fernlund, Siegrun, docent, Asmundtorps, f. 8/6 37, 85.
Roos, Paavo, högskolelektor, Lund, f. 31/7 37, 90.
Aarnio, Aulis Arvi, professor, Helsingfors, f. 14/5 37, 83.
Hareven, Tamara K., professor, Cambridge, Mass., f. 10/5 37, 84.
Ståhl, Ingemar, professor, Lund, f. 2/6 38, 74.
Blomqvist, Jerker, professor, Lund, f. 6/7 38, 75.
Eckerdal, Lars Hugo, biskop, Göteborg, f. 15/8 38, 76.

Vetenskaps societeten i Lund

- Melander, Erik Göran*, professor, Lund, f. 10/10 38, 83.
Svensson, Lars, docent, Malmö, f. 7/3 38, 86.
Hansson, Karin Margareta, docent, Karlskrona, f. 37, 92.
Lundquist, Lennart Harald Sture, professor, Köpenhamn, f. 13/2 38, 77.
Larsson, Lars-Olof, professor, Kiel, f. 26/5 38, 85.
Müller-Wille, Michael, professor, Kiel, f. 1/3 38, 85.

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

- Österberg, Eva Birgitta*, professor, Lund, f. 25/10 42, 75.
Hermerén, Göran, professor, Lund, f. 5/9 39, 76.
Roos, Carl Martin, professor, Stockholm, f. 15/5 41, 76.
Gustavsson, Anders Karl Gustav, professor, Uppsala, f. 7/12 40, 78.
Paulsson, Göte Christer, docent, Kristianstad, f. 27/2 45, 78.
Bjerke, Björn Vidar, professor, Lund, f. 17/3 41, 80.
Fogelmark, Jarl Staffan Halvard, docent, Lund, f. 12/4 39, 80.
Hansson, Bengt Anders, professor, praeses, Lund, f. 14/3 43, 80.
Haskå, Inger Maria, docent, Lund, f. 14/4 41, 80.
Björling, Ann Fiona, docent, Lund, f. 18/1 44, 81.
Brohed, Nils Ingmar, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/1 40, 81.
Löfgren, Orvar Sigurd, professor, Lund, f. 2/10 43, 81.
Modéer, Kjell Åke Otto, professor, Lund, f. 12/11 39, 81.
Piltz, Anders Edvard Gottlieb, docent, Lund, f. 7/3 43, 82.
Guillet de Monthoux, Pierre Bror Louis, professor, Lund, f. 4/2 46, 83.
Hellström, Jan-Arvid, biskop, Växjö, f. 30/8 41, 83.
Hidal, Sten Lennart, docent, Lund, f. 5/10 46, 83.
Härdb, Birgitta Christina, docent, Lund, f. 16/8 45, 83.
Thormählen, Ella Marianne, bitr. professor, Lund, f. 25/5 49, 83.
Bogdan, Michael, professor, Lund, f. 2/12 46, 84.
Bruce, Lars Gösta, professor, Lund, f. 3/1 47, 84.
Callmer, Johan Henrik Christian, professor, Lund, f. 8/11 45, 84.
Larsson, Lars Olof Georg, professor, Lund, f. 13/4 47, 84.
Sjölin, Jan-Gunnar, docent, Lund, f. 39, 84.
Gärdenfors, Peter, professor, Lund, f. 21/9 49, 85.
Svensson, Lars Håkan, docent, Lund, f. 20/9 44, 85.
Florby, Gunilla, docent, Lund, f. 28/8 43, 86.
Gerner, Kristian, docent, Lund, f. 25/5 42, 86.
Mettinger, Tryggve, professor, Bjärred, f. 8/6 40, 86.
Olausson, Deborah, docent, Lund, f. 17/5 51, 86.
Palm, Anders, docent, Lund, f. 6/7 42, 86.
Sandqvist, Sven, docent, Dalby, f. 19/8 39, 86.
Eckholm-Friedman, Kajsa, docent, Lund, f. 39, 87.
Hetzler, Antoinette, docent, Lund, f. 43, 87.
Malm, Allan, professor, Lund, f. 45, 87.

- Platzack, Christer*, professor, Lund, f. 43, 87.
Radler, Aleksander, professor, Lund, f. 44, 87.
Kronholm, Tryggve, professor, Uppsala, f. 15/12 39, 88.
Sablin, Nils-Eric, docent, Lund, f. 20/7 54, 88.
Skansjö, Sten Åke, docent, Lund, f. 28/5 42, 88.
Stenelo, Lars-Göran, professor, Lund, f. 20/9 39, 88.
Bergholtz, Gunnar, professor, Lund, f. 27/8 43, 89.
Bexell, Göran, professor, Lund, f. 24/12 43, 89.
Frykeman, Jonas, docent, Lund, f. 42, 89.
Jonung, Lars, professor, Lund, f. 11/9 44, 89.
Salomon, Kim Eskild, docent, Lund, f. 31/2 48, 89.
Söderström, Lars-Ivar Wictor, docent, Lund, f. 14/3 40, 89.
Ohlsson, Rolf, professor, Lund, f. 44, 90.
Skogh, Göran, docent, Lund, f. 24/6 43, 90.
Andersson, Greger, docent, Lund, f. 52, 91.
Andrén, Anders, docent, Lund, f. 52, 91.
Broberg, Gunnar, professor, Lund, f. 42, 91.
Karlsson, Klas Göran, docent, Lund, f. 55, 91.
Schlyter, Suzanne, professor, Lund, f. 44, 91.
Gellerstam, Göran, universitetsbibliotekarie, Lund, f. 40, 92.
Wikander, Kai Örjan Walter, docent, Lund, f. 43, 92.
Akalu, Aster, docent, Lund, f. 1/3 48, 93.
Hjärpe, Jan Östen, professor, Lund, f. 13/7 42, 93.
Haettner Aurelius, Eva Christina, docent, Linköping, f. 5/9 48, 93.
Jerneck, Magnus, docent, Lund, f. 3/7 51, 93.
Koch, Wolfgang Dietrich Buckhard, docent, Lund, f. 3/10 47, 93.
Nordin, Per Svante Gudmund, docent, Lund, f. 18/4 46, 93.
Sellerberg-Persson, Ann-Mari Hilda, docent, Lund, f. 21/12 43, 93.
Sjöblad, Christina Eriksdotter, docent, Lund, f. 26/8 39, 93.
Westerhäll, Carin Eva Lotta, professor, Lund, f. 24/5 44, 93.

B. UTLÄNDSKA

- Kittang, Atle*, professor, Bergen, f. 20/3 41, 75.
Koblik, Steven Samuel, professor, Claremont, California, f. 27/5 41, 77.
Register, Cheri, professor, Minneapolis, f. 30/4 45, 78.
Johansson, Karl Albert Stig, docent, Oslo, f. 21/2 39, 80.
Lindström, Caj-Gunnar Axel, professor, Åbo, f. 18/4 42, 80.
Hopt, Klaus J., professor, Tübingen, f. 24/8 40, 83.
Koch, Maria Ludovica, professor, Rom, f. 6/9 41, 83.
Kostecki, Marian Jan, professor, Warszawa, f. 19/4 49, 83.
Lilius, Johan Henrik, professor, Helsingfors, f. 3/2 39, 85.
Massengale, James, professor, Berkeley, California, f. 20/1 39, 85.
Tamm, Ditlef, professor, Köpenhamn, f. 7/3 46, 85.
Jain, Kulbushan, professor, Ahmedabad, f. 19/1 40, 87.

Vetenskaps societeten i Lund

- Randsborg, Klavs*, professor, Virum, f. 28/2 44, 87.
Capelle, Torsten, professor, Münster, f. 11/10 39, 88.
Clarke, Helen, Senior lecturer, London, f. 25/8 39, 88.
Thorsen, Nina G., lektor, Köpenhamn, f. 45, 88.
Eyben, Bo von, professor, Köpenhamn, f. 16/11 46, 90.
Zable, Henrik, professor, Köpenhamn, f. 26/8 43, 90.
Kaszinska, Maria, lektor, Poznan, 91.
Duvall-Hargroe, Nancy, professor, 92.
Lund, Jørn, professor, Köpenhamn, f. 30/1 46, 92.
Stolleis, Michael, professor, Frankfurt a.M., f. 20/7 41, 92.
Svenbro, Jesper, fil. dr, Paris, f. 10/3 44, 92.
Albertz, Rainer Kurt Wolfgang, professor, Hilchenbach, f. 2/5 43, 93.
Battail, Jean François Paul, professor, Paris, f. 8/2 39, 93.
Mangelsdorf, Günter, professor, Greifswald, f. 20/7 47, 93.
Nielsen, Kirsten, lektor, Århus, f. 12/10 43, 93.
Sundholm, Bo Göran, professor, Leiden, 22/2 53, 93.

Vetenskaps societetens verksamhet under 1993

Som inländska arbetande ledamöter har invalts docent Aster Akalu, professor Jan Hjärpe, docent Eva Haettner Aurelius, docent Magnus Jerneck, docent Wolfgang Koch, docent Svante Nordin, docent Ann-Mari Sellerberg, docent Christina Sjöblad, professor Lotta Westerhäll.

Som utländska arbetande ledamöter har invalts professor Rainer Albertz, Siegen, professor Jean François Battail, Paris, professor Carol V. Kaski, Cornell Univ., professor Günter Mangelsdorf, Greifswald, lektor Kirsten Nielsen, Århus, docent Göran Sundholm, Leiden.

Stiftarnas dag och Societetens vårsammanträde den 28 april inleddes med ett studiebesök på Klassiska institutionen. Professor Birger Bergh, societetens f d preses, visade museets samlingar och informerade om forskningsverksamheten inom institutionens ämnen.

Invals sammanträdet i universitetshuset följdes av professor Göran Rystads föreläsning över ämnet "Något om Clintons Amerika". Studiedagen avslutades med supé i Pelarsalen.

Årets exkursion den 25 september gick till Själland. Under förmiddagen besöktes klosterkyrkan i Helsingör samt det medicinhistoriska museet i Æbelholt. Professorn i medicinhistoria i Köpenhamn, med dr Bengt I. Lindskog var vår vägvisare på medeltida strövtåg. Efter lunch på Store Kro ägnades eftermiddagstimmarna åt Ledreborg, beläget intill Roskilde på Mittsjälland och ett av den danska landsortens mest representativa exempel på 1700-talets slottsarkitektur. Som sakkunnig visade konsthistorikern Hanne Raabye-Magle exteriörer och interiörer med minnen av konstnärerna och arkitekterna Eigtved, Krieger och De Thurah.

Cand mag Jette Thomsen medverkade avslutningsvis med orgelmusik i slottskapellet.

Vid årshögtiden den 26 november föreläste medlemmen av det Danske Akademi, dr phil Thorkild Bjørnvig över ämnet "Rilke og Orfeus".

Styrelsen har sammanträtt den 18/2, 13/4, 26/4, 24/5, 7/9, 2/11, 14/12, 15/12.

Vetenskaps societeten i Lund

Av trycket har publicerats Societetens årsbok 1991 samt som nummer 85 i skriftserien "A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century". Vol 1. Ed by Sigurd Kroon et al.

Societetens språkstipendium har inte utdelats eftersom behörig sökande inte anmält sig.

Språkforskaren, fil dr Jan-Olof Svantesson har mottagit Einar Hansens pris till yngre humanistiska forskare.

Fil dr Cecilia Falk har erhållit Kockska belöningen för dokumenterad insats, doktorsavhandling, inom nordisk språkforskning.

Resestipendier och forskningsbidrag har tilldelats:

fil dr Lars Elleström, 5.000:- och 1.017:50, fil dr Carole Gillis, 5.000:-, fil dr Ingrid Hermerén, 4.000:-, fil dr Kenneth Holmqvist, 1.100:-, docent Hans Lund, 2.900:-, docent Lars Håkan Svensson, 3.200:-, fil dr Anders Ödman, 3.000:-, docent Jan-Erik Augustsson, 3.000:-, fil dr Birgitta Berglund, 5.000:-, docent Staffan Fogelmark, 1.972:-, docent Mason C. Hoadley, 3.000:-, fil dr Merle Horne, 5.000:-, fil dr Mats G. Larsson, 7.000:-, fil dr Susanne Lundin och fil dr Lynn Åkesson, 4.000:-, docent Anders Piltz, 6.000:-.

Lund 1994-03-31

Anders Grönvall

Sammandrag av
 Vetenskapssocieteten i Lund räkenskaper år 1993
Balanskonto den 31 december 1992

Aktiva		Passiva	
Obligationer	54.950	Grundfond	843.995
Aktier	3.049.063	Dispositionsfond	208.992
Utlandsfond	100.000	Resestipendiefond	45.142
Bank	1.070.430	Skånsk Senmedeltid och Renässans	1.663.167
uppl kostn	-126.561	Olga och Thorild	
Postgiro	6.134	Dahlgrens fond	141.342
		AB C W K Gleerups fond	67.327
		von Hallwyls fond	14.428
		Harry Karlssons fond	26.962
		50-årsfonden	283.891
		Tegnérfonden	197.690
		Ada och Lars Werins fond	95.986
		Axel Kocks fond	35.319
		Mattias Olofssons fond	47.917
		Ruben Rausing's fond	481.858
	4.154.016		4.154.016

Balanskonto den 31 december 1993

Aktiva		Passiva	
Obligationer	35.000	Grundfond	990.982
Aktier o fondandelar	5.278.327	Dispositionsfond	316.088
Bank	192.910	Resestipendiefond	81.054
./. uppl kostn	117.630	Skånsk Senmedeltid och Renässans	2.304.195
Postgiro	13.758	Olga och Thorild	
		Dahlgrens fond	195.725
		AB C W K Gleerups fond	93.239
		von Hallwyls fond	16.943
		Harry Karlssons fond	37.359
		50-årsfonden	332.960
		Tegnérfonden	256.596
		Ada och Lars Werins fond	112.935
		Axel Kocks fond	42.913
		Mattias Olofssons fond	56.179
		Ruben Rausing's fond	565.197
	5.402.365		5.402.365

Resultaträkning 1993

INTÄKTER

Intäkter från värdepappersförvaltningen

Ränta obligationer	6.612	
Ränta bank	35.571	
Ränta postgiro	124	42.307
Utdelning aktier		120.325
Realisationsvinst värdepapper	1.232.989	
Uppskrivning värdepapper	203.878	1.436.867
Summa värdepappersintäkter		1.599.499
Avgår: Värdepapperskostnader (förv avg)		./ 39.185
Netto, värdepappersintäkter		1.560.314

Intäkter från verksamheten

Årsböckerna	258	
Skriftserien	998	
Skånsk Senmedeltid	1.643	2.899

Årsavgifter		1.000
-------------	--	-------

SUMMA INTÄKTER 1.564.213

KOSTNADER OCH KAPITALFÖRÄNDRING

Förvaltningskostnader 99.986

Kostnader för verksamheten

Föreläsare	6.254	
Årsböckerna	114.563	
Skriftserien	6.459	
Skånsk Senmedeltid och Renässans	1.055	128.331

Bidrag och anslag

Forskningsbidrag	2.618	
Resestipendier	41.700	
Anslag ur Tegnér-fonden	17.230	
Anslag ur Ada o Lars Werins fond	20.000	
Kockska belöningen	6.000	87.548

Ökning av fondförmögenheten 1.248.348

SUMMA KOSTNADER OCH FONDÖKNING 1.564.213

Lund 1994-05-17

Hans Tornberg

Revisionsberättelse
för Vetenskapssocieteten i Lund
räkenskapsåret 1993

Undertecknade, vid högtidssammanträdet 1993 valda revisorer, har granskat Vetenskapssocietetens räkenskaper och förvaltning för år 1993.

Räkenskaperna är förda enligt god redovisningssed och är försedda med erforderliga verifikationer.

Då vår granskning i övrigt inte föranlett några anmärkningar, tillstyrker vi, att skattmästaren och styrelsen beviljas ansvarsfrihet för räkenskapsåret.

Åkarp den 3 oktober 1994

Bo Westerhult

Alvar Modin

Stadgar för Vetenskaps societeten i Lund

*Av den 6 maj 1920 med ändringar av den 8 dec. 1944, den 27 nov. 1948
den 4 dec. 1953, den 31 nov. 1964, den 25 nov. 1967, den 21 nov. 1970,
den 20 nov. 1971, den 19 nov. 1982 och den 25 nov. 1994.*

SOCIETETENS UPPGIFT OCH SAMMANSÄTTNING

§ 1

Vetenskaps societeten i Lund har till uppgift att främja humanistisk vetenskaplig forskning, särskilt genom

- att i sina acta befordra vetenskapliga verk till trycket,
- att lämna understöd till vetenskapliga undersökningar,
- att ta initiativ till och planlägga vetenskapliga forskningsföretag samt
- att anordna föredrag över vetenskapliga ämnen.

§ 2

Societeten består av stiftande samt inländska och utländska arbetande ledamöter, vartill kommer hedersledamöter och seniores. Till arbetande ledamöter skall företrädesvis yngre vetenskapsidkare väljas.

I Societetens styrelse och nämnder kan endast stiftande och inländska arbetande ledamöter inväljas.

Endast stiftande och inländska arbetande ledamöter äger delta i val och i sådana överläggningar och beslut som rör ekonomiska och administrativa frågor.

§ 3

De inländska arbetande ledamöternas antal får vara högst 100, de utländska arbetande ledamöternas högst 35, de stiftande ledamöternas högst 50.

§ 4

Arbetande ledamot kvarstår som sådan till fyllda 55 levnadsår och övergår därefter till gruppen seniores.

§ 5

Stiftande ledamot, vartill Societeten endast äger välja person som visat intresse för humanistisk vetenskap och kultur, erlägger en inträdesavgift av minst 4.000 kronor samt under vartdera av de åtta efter valet närmast följande åren en avgift av 1.500 kronor. Stiftande ledamot äger samma rättigheter som inländsk arbetande ledamot.

Önskar stiftande ledamot på en gång erlägga samtliga återstående avgifter, äger han rätt till diskontoavdrag på icke förfallna avgifter, räknat efter en ränta som med 1 % överstiger högsta vid betalningstillfället gällande ränteläge för Svenska statens obligationer.

§ 6

Till Societetens hedersledamöter kan väljas personer av utmärkt förtjänst om humanistisk vetenskap. Deras antal må ej överstiga sju.

STYRELSER OCH NÄMNDER

§ 7

Societetens angelägenheter handhas av en styrelse, bestående av nio ledamöter, av vilka en är praeses, en vice praeses, en sekreterare, en vice sekreterare och en skattmästare. Av styrelsens medlemmar skall minst tre vara stiftande ledamöter. För styrelsemedlemmarna väljs tre ersättare.

§ 8

Vid varje högtidssammanträde väljs för en tid av tre år tre styrelsemedlemmar och en ersättare.

§ 9

Styrelsen, som har sitt säte i Lund och till vars sammanträden samtliga dess medlemmar och ersättare kallas, är beslutför då minst fem av dessa är närvarande. Vid lika röstetal har praeses utslagsröst.

§ 10

Arbetande ledamöter och hedersledamöter väljs av Societeten. Det åligger styrelsen att, genom en inom sig utsedd valkommitté, bereda och för Societeten framlägga förslag till inval. Envar ledamot äger lämna förslag till inval. Sådant förslag skall vara styrelsen tillhanda senast den 1 februari året för inval.

Stiftande ledamöter väljs av styrelsen.

§ 11

Till tryckning i Societetens acta inlämnade skrifter granskas av en granskningsnämnd, bestående av sekreteraren jämte fyra arbetande ledamöter, representerande olika vetenskapsgrenar.

Nämnden väljs för en tid av 2 år. Vid varje högtidssammanträde väljs två medlemmar.

ÄMBETSMÄN

§ 12

Societetens ämbetsmän är sekreteraren, vice sekreteraren och skattmästaren.

§ 13

Sekreteraren skall hålla förteckning över Societetens ledamöter, föra protokoll vid Societetens sammanträden samt förbereda och föredraga de ärenden som där skall

Vetenskaps societeten i Lund

förekomma, verkställa de vid sammanträdena fattade besluten, till varje högtidssammanträde avge styrelsens berättelse om Societetens verksamhet under föregående år samt omhänderha Societetens publikationsverksamhet.

§ 14

Skattmästaren handhar Societetens ekonomiska angelägenheter, för Societetens räkenskaper, som avslutas med kalenderår, samt avlämnar före den 15 maj föregående års räkenskaper till revisorerna.

SAMMANTRÄDEN OCH VAL

§ 15

Societeten sammanträder i Lund efter kallelse av praeses. Begära tio ledamöter i skrivelse till praeses sammanträde, är denne skyldig att omedelbart utlysa sådant.

Högtidssammanträde hålls årligen i november månad, för så vitt ej styrelsen av särskild anledning bestämmer annorlunda.

§ 16

Societeten är beslutförlig, om minst tio av dess ledamöter jämte praeses och sekreteraren eller dessas ersättare är närvarande. Endast närvarande ledamot äger delta i omröstning.

§ 17

Val av arbetande ledamöter, hedersledamöter, styrelse och granskningsnämnd förrättas öppet, såvida inte röstberättigad ledamot begär sluten omröstning. Vid lika röstetal avgöres valet genom lottning.

§ 18

Beslut i ärende, som inte angivits i kallelse till sammanträde, får inte fattas, såvida inte stadgarna föreskriver att det skall behandlas.

EKONOMI

§ 19

Av de stiftande ledamöternas inträdesavgifter bildas en dispositionsfond.

Av de stiftande ledamöternas årsavgifter bildas en grundfond, varav endast avkastningen får disponeras.

§ 20

För granskning av årets räkenskaper och inventering av Societetens tillhörigheter utses vid högtidssammanträdet för en tid av 1 år två revisorer med två ersättare. Revisorerna äger tillgång till samtliga protokoll och handlingar samt Societetens övriga tillhörigheter.

Revisionsberättelsen, som skall innehålla till- eller avstyrkan om ansvarsfrihet åt styrelsen, överlämnas till Societeten senast den 2 september och framlägges för beslut om godkännande på högtidssammanträdet.

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

§ 21

Societetens årsbok utdelas kostnadsfritt till samtliga ledamöter. I Societetens ordinarie skriftserie ("Skrifter") ingående skrifter utsänds kostnadsfritt efter rekvisition.

§ 22

Om Societetens verksamhet i övrigt gäller den arbetsordning Societeten finner skäl att antaga.

§ 23

För ändring av dessa stadgar erfordras samstämmiga beslut med minst 2/3 majoritet, på 2 omedelbart efter varandra följande högtidssammanträden. Dock får beslut om ändring av Societetens uppgift att främja humanistisk forskning, av § 4 eller av bestämmelserna i § 19 angående grundfonden inte fattas.

Skriftförteckning

Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fåbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads tänkebok 1524–1529 av *M:r Olaus Petri* Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. *Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ*, utg. av *G. Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgöotalagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos von Nonnos. 1933.
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösa stenarna. 1940.
25. I Jesper Swedbergs Lefvernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgöotalagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädkult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion.) 1948.
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism.) 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.
38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.

39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951.
40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. *Arthur Peetre*. Sko klostrets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. *Carl Febrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i FINDERUP. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at FINDERUP. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevs skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. *Sixten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Wästerås 1527.) 1956.
50. *Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförrädsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. *Gunnar T. Westin*. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. *Carl Febrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.
54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. *Gerhard Bendz*. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. *Birgitta Odén*. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596. 1966.
57. *Erland Lagerroth*. Selma Lagerlöfs Jerusalem, Revolutionär sekteterism mot fäderneärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary secteterism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. *Gösta Svenæus*. Edvard Much. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. *Alf Önnersfors*. Die Hauptfasungen des Sigfridoffiziums. 1968.
60. *Per Wieselgren* (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. *Erland Lagerroth*. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del I (utgivning och kommentar) 1970.
63. *Bernt Olsson*. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. *Johannes Th. Kakridis*. Homer Revisited. 1971.
65. *Jan Mogren*. Tegnér's översättningsverksamhet. 1971.
66. *Gösta Svenæus*. Edvard Much. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. *Gösta Svenæus*. Edvard Munch. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. *Fredrik Lagerroth*. Sverige och Eidsvollsförfattningen. 1973.
69. *Bernt Olsson*. Den svenska skaldekunstens fader och andra Stiernhielmstudier. 1974.
70. *Arthur Thomson*. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739. 1974.
71. *Rolf Lindborg*. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.
72. *Ulf Sjödell*. Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen. 1976.
73. *Louise Vinge*. Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821. 1978.
74. *Hans Jonsson*. The Laryngeal Theory. 1978.

Vetenskaps societeten i Lund

75. *Ulf Sjödell*. Historiker inför Kalmarunionen. 1981.
76. *Alf Lombard – Constantin Gâdei*. Dictionnaire morphologique de la langue roumaine. 1982.
77. *Gunnar Sjögren*. Hamlet the Dane. 1983.
78. *Gillis Kristensson*. A Survey of Middle English Dialects 1290–1350: The West Midland Counties. 1987.
79. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter III. Kvinneby amulett. Ett tydningsförslag efter författarens efterlämnade manuskript utgivet av *Gösta Holm*. 1987.
80. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's Treatise on "Apostemes", Part I. Text. Book II of the Great Surgery. Edited from MS. New York Academy of Medicine 12 and related MSS by *Björn Wallner*. 1988.
81. *Maturin Cordier*. De corrupti sermonis emendatione. Rédaction Anvers 1540. Texte et commentaire linguistique par *Leena Löfstedt et Bengt Löfstedt*. 1989.
82. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's treatise on "Apostemes". Part II. Introduction, Notes, Glossary, Marginalia, and Latin Appendix. Book II of the Great Surgery. Edited from MS. New York Academy of Medicine 12 and related MSS by *Björn Wallner*. 1989.
83. *Sture Hast*. Samuel Schultze och hans Svenskt Lexicon. 1990.
84. *Joban Cederlund*. Ritmästarna vid Lunds universitet. 1990.
85. A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century. Vol. 1. Ed., by *Sigurd Kroon et al.* 1993.
86. *Waldemar Sundberg*. KUSHTA. A Monograph on a Principal Word in Mandaeen Texts. II. The Ascending Soul. 1994.
87. An Interpolated Middle English Version of the Anatomy of Guy de Chauliac. Part I. Text. Edited from Glasgow University Library, Hunter MS 95 by *Björn Wallner*. 1995.
88. *Gillis Kristensson*. A Survey of Middle English Dialects 1290–1350: the East Midland Counties. 1995.

Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scania church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd.
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scania town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd.
3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
4. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
5. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Kan erhållas inb. i hfr bd.
6. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd.
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd.
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970.
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971.
10. *Knut Knutsson och Göte Paulsson*. Dalby Kloster intäktsbok 1530–1531. 1983.
11. *Sten Skansjö*. Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid. 1983.
12. *Per Ingeman*. Ærkesædets godsadministration i senmiddelalderen. 1990.
13. *Bjersjöholm*. Gods och slott. Av *Silve Jobansson m. fl.* 1992.
14. *Lena Liepe*. Den medeltida träskulpturen i Skåne. Produktion och förvärv. 1995.
15. *Lena Liepe*. Den medeltida träskulpturen i Skåne. En bildokumentation. 1995.

Årsbok 1920–1994

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.

Ur innehållet

Artiklar

Torsten Burgman: Fönsterkrossningen i Dekanhuset i Lund 1716

Klas Lithner: Den litteräre mejeristen

Jöran Mjöberg: Fantastiska rättegångar i fiktionsform

Esaias Tegnér: Om den esopiska fabeln

Minnesord

Wilhelm Penser av Kjell Å. Modéer

Bengt Loman av Gösta Holm

Einar Hansen av Carl Fehrman

Bertil Malmberg av Gösta Bruce

Lund
University
Press

Art nr 20432
ISBN 91-7966-378-8